

JAKIN

ERRAMUN BACHOC
LURRALDE TASUNAREN PROBLEMA
IPAR EUSKAL HERRIAN

TXOMIN HEGUY
HASTAPEN BAT

EMILIO LOPEZ ADAN
ESPERANTZA ETA ARAZOAK IPAR EUSKAL HERRIAN

RICHARD IRAZUSTA
ABERTZALEEN ERANTZUNA

JOSE IGNACIO GALPARSORO
NIETZSCHE, PENTSALARI INMORALISTA
ETA NIHILISTA?

NEKANE BALLUERKA
ARGIBIDEEN ERAGINA
TESTU ZIENTIFIKOEN IKASKUNTZAN

XABIER KINTANA
EUSKALTZAINDIAREN LEIOAKO BILTZARRA

MIKEL ETXEBARRIA
KULTURA SAILAREN
GOGOETA MODUKO KONTSIDERAZIOAK

JAKIN
KULTURA SAILBURUORDEARI ERANTZUNEZ

ASKOREN ARTEAN
EGUNEN GURPILEAN

AMAIA ITURBIDE
PAISAIA ETA MUSIKALITATEAK

84

IRAILA-URRIA 1994

JAKIN

84

IRAILA-URRIA 1994

Aldizkari hau ARCEko kidea da
(ARCE: Asociación de Revistas Culturales de España)

Gipuzkoako Foru Aldundia
Kultura eta Turismo Departamendua

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diruz lagundutako aldizkaria

AURKIBIDEA

Z	ENBAKI HONETAN	7
---	----------------	---

G	AI NAGUSIA	9
	ERRAMUN BACHOC LURRALDE TASUNAREN PROBLEMA IPAR EUSKAL HERRIAN	21
	TXOMIN HEGUY HASTAPEN BAT	25
	EMILIO LOPEZ ADAN ESPERANTZA ETA ARAZOAK IPAR EUSKAL HERRIAN	31
	RICHARD IRAZUSTA ABERTZALEEN ERANTZUNA	

G	AIAK	37
	JOSE IGNACIO GALPARSORO NIETZSCHE, PENTSALARI INMORALISTA ETA NIHILISTA?	51
	NEKANE BALLUERKA ARGIBIDEEN ERAGINA TESTU ZIENTIFIKOEN IKASKUNTZAN	

H	AINBAT ABURU	67
	XABIER KINTANA EUSKALTZAINDIAREN LEIOAKO BILTZARRA	83
	MIKEL ETXEBARRIA KULTURA SAILAREN GOGOETA MODUKO KONTSIDERAZIOAK	91
	JAKIN KULTURA SAILBURUORDEARI ERANTZUNEZ	

E	GUNEN GURPILEAN	97
	JOXEAN MUÑOZ INAKI IRAZABALBEITIA ELIXABETE GARMENDIA XABIER MENDIGUREN ELIZEGI BEGOÑA DEL TESO KIKE AMONARRIZ	

L	IBURUAK	125
	AMAIA ITURBIDE PAISAIA ETA MUSIKALITATEAK	

© JAKIN

JAKINEKO IDAZLANEZ INON
BALIATZERAKOAN AIPA BEDI,
MESEDEZ, ITURRIA

JAKIN

ALDIZKARI IREKIA DA ETA EZ
DATOR NAHITAEZ IDAZLEEN
IRITZIEKIN BAT

ZUZENDARIA

JOAN MARI TORREALDAI

ERREDAKZIO-BATZORDEA

PAULO AGIRREBALTZATEGI - JOXE AZURMENDI - JOSEBA INTXAUSTI

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1. C - 20009 Donostia - Tel. (943) 21 80 92 - Fax 21 82 07

1994ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	4.500 pta.	—
Ale arrunta	750 pta.	1.125 pta.
KANPOAN		
Harpidetza	5.000 pta. (235 FF)	—
Ale arrunta	850 pta. (40 FF)	1.300 pta. (60 FF)

SUMMARY

IRISARRI '94

*ERRAMUN BACHOC, TXOMIN HEGUY, EMILIO LOPEZ ADAN,
RICHARD IRAZUSTA*

The significant presence of French political personages on October 15th this year in Irisarri on the occasion of the Heritage Conference organized by the Euskal Kultur Erakundea/Institut Culturel Basque (EKE/ICB) caused certain surprise and bewilderment.

Jakin wished to establish assessment of this event so as to situate it within the new French political context. We carried out a small sampling of opinion

among sociocultural experts from Iparalde. Erramun Bachoc (member of the Deidar Collective and President of Pizkundea, the Federation of Cultural Movement and elected President of EKE/ICB subsequent to the survey); Txomin Heguy (Director of EKE/ICB); Emilio Lopez Adan (member of Euskal Herrian euskaraz); Richard Irazusta (leader of EMA).

CURRENT IMPORTANCE OF NIETZSCHE

JOSE IGNACIO GALPASORO

Following 150 years since the birth of Nietzsche, his thought is present perhaps to a greater extent than ever. The author, an expert on Nietzsche, after

lamenting the fabrication of the philosopher's thought, replies to the question: is Nietzsche an immoral and nihilistic thinker?

THE EFFECTS OF INSTRUCTIONS ON SCIENTIFIC TEXTS PROCESSING

NEKANE BALLUERKA

The main objective of the present research has been to examine to what extent the processing of expository and explanatory scientific texts is affected by the fact that, before studying the text, subjects with different characteristics (co-

lege students, high school students, field independent and field dependent) are given a set of instructions (main aid), make a logic-didactic outline based on them or are given an illustration indicating the central ideas of the material

as well as the relations among them. The results obtained lead us to emphasize the importance of having instructions in the academic field and, to a larger extent, of receiving adequate illustrations, or of making logic-didac-

tic outlines based on the instructions if the goals are good processing, long-term maintenance and the creative use of the contents included in explanatory scientific texts.

CONGRESS OF THE BASQUE ACADEMY

XABIER KINTANA

The Basque Language Academy/Euskaltzaindia held a grand congress in Leioa on the normalization of the Basque Language on the occasion of its Diamond Wedding Anniversary. Xabier Kintana, recently appointed as member

with tenure, reflects aloud on the role which the said linguistic institution has played in the past and should play in the future in the consolidation of this process.

BASQUE PERIODICALS AND THE BASQUE GOVERNMENT

THE VICE COUNCILLOR FOR CULTURE AND JAKIN

In its previous issue Jakin magazine published an editorial of a studious and critical nature analyzing the policy of the Cultural Department of the Government of the Autonomous Community of the Basque Country with regard

to periodical publications. The Vice Councillor for Culture replies by way of a series of reflections and considerations. The magazine in turn reasserts itself in its diagnostics.

NEWS TODAY

VARIOUS AUTHORS

This section gathers together current trends in subjects related to culture, art, the world of entertainment, science, literature, language and society. The following participate throughout all issues published during the year: Joxean Muñoz, art critic; Inaki Iraza-

balbeitia, Doctor of Chemistry; Elixabete Garmendia, journalist; Kike Amonnarriz, socio-linguist; Xabier Mendi-guren Elizegi, literary critic; and Begoña del Teso, film, theatre and television critic.

PRESENTATION OF THE WORK «GELAK ETA ZELAIAK»

AMAIA ITURBIDE

In the presentation of her latest work, awarded the Basque Country Prize for

poetry, the author provides the keys to the basis of her writing.

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun hau bigarren aldiko 84. zenbakia da eta 1994ko bosgarrena.

Gai nagusi-tzat Ipar Euskal Herriko azken une politiko-kulturala hartu dugu. Azterketa sakonetara barik iritziak biltzera jo dugu oraingoan.

Hona zer proposatu diegun gure lankideei:

«Paris aldetik diskurtsu berri bat sortzen ari (omen) da, eskualde eta Hexagonoko bestelako berezitasunei buruz. Euskal Herrira, euskal kulturara ere izan dira hurbilketak. Irisarrikoa, azkena. Administrazioaren jarrera berri horren aurrean, era desberdinetan posizionatzen dira euskal indarrak.

Zu reustetan, zein balorazio egin daiteke Parisekoaz eta zein da/dira hartu beharreko jokabidea(k) euskaldunon aldetik? Zer espero dezakegu?»

Urrian eta azaroan jaso ditugun lau erantzunok jarrera desberdinen ispilutzat balio dutelakoan gaude.

Gaiak sailean bi idazlan kokatu ditugu. Nietzscheren jaiotzako 150. urteurrenean, Jose Ignacio Galparsorok pentsatzaile honen gaurkotasuna azpimarratzen du. Nekane Balluerkak bere tesi doktoralaren laburpentxo bat eskaintzen digu bigarren artikuluan: argibideek testu zientifikoek irakaskuntzan izan dezaketen eragina aztertzen du bertan.

...*hainbat aburu* saila aburuz betea dator, bai. Batetik, Euskaltzaindiak Leioan egin berria duen Biltzarraren inguruan euskararen normalizazio-prozesua arakatzen du Xabier Kintanak. Bestetik, aurreko zenbakian aldizkari honek argitara eman zuen editorialak badu luzapenik: Kultura Sailburuordeak Sailaren jarrera argitzen du. Eta *Jakin*-ek, berriro ere, funtsezko arazoak zertan diren gogoratzen du.

Egunen Gurrpilean sailean, zenbakiero bezala, hainbat gai aipatu / ikutu / iradoki / aztertu digute gure lankideek, literaturan, gizarte-alorrean, zientzietan, soziologian, arte-lanetan...

Liburuak sailean, azkenik, Amaia Iturbidek argitaratu berria duen bere liburu saritua, «Gelak eta zelaiak», aurkezten du.

G AI NAGUSIA

ERRAMUN BACHOC

LURRALDE TASUNAREN PROBLEMA IPAR EUSKAL HERRIAN

TXOMIN HEGUY

HASTAPEN BAT

EMILIO LOPEZ ADAN

ESPERANTZA ETA ARAZOAK IPAR EUSKAL HERRIAN

RICHARD IRAZUSTA

ABERTZALEEN ERANTZUNA

LURRALDE TASUNAREN PROBLEMA IPAR EUSKAL HERRIAN

Irisarri '94 inguruan

ERRAMUN BACHOC

---

parraldean lurraldetasunaren falta oinarrizko hutsa da. Berrehun urte hauetan ez dugu erakunde politikorik, ezta ere administrazio-egitura orokorrik Euskal Herria erakusten duenik. Herrialde historikoak aipatzen ditugu, baina gaur egun nork ezagutzen du historia hori? Hemen gaude euskaldun-multzotzat edo euskaltasunarekin nolazpait identifikatzen direnak. Baina ez da ezaugarri konkreturik erraiteko hau Euskal Herria da. Pabeko prefeta baten esaldia ezaguna da: «Il n'y a pas de Pays Basque» Euskal Herririk ez da Frantziako estatuan, ez konstituzioz, ez legez, ezta ere administrazioaren aldetik.

Lurralde ukamenaren makurra argitu nahi nuke. Hortakotz historiaren bihurguneak aztertuko ditut, hutsegin ditugun

bihurguneak jakina. Azkenik gaur eguneko auzia argitu nahi nuke, berriz ere lurraldetasuna aipagai baita Iparraldean eta ez bakarrik abertzaleen ahotan: Mitterrand, Pasqua, Inchauspe eta bestek badute zer erranik.

LURRALDE TASUNAREN GARRANTZIA

Batzuk asma dezakete problema nagusia burujabetasunarena dela, autonomia, edo independentzia eta ondorioz subiranía zerbaitetara heltzeko autodeterminazioa. Zer balio du gure esku ez litekeen administrazio-antolaketa batez hitz egiteak? Balio handia, nire ustez. Alabaina muga politiko-administratiborik ezak gure nortasun kolektiboa zalantzan ezartzen du.

Erreferentzia geografikoak eta juridikoak falta zaizkigularik nola erran dezakegu: «Hemen Euskal Herria duk, han ez duk gure herria, Landak dituk edo Biarno». Hemengo jendetzari zein irizpide gelditzen zaio bere herrian bizi dela erraiteko?

Orain arte hizkuntza zen euskaltasunaren kriterio nagusia. Egia da Iparraldean euskarak ez duela herrialderik galdu historian zehar. Begira dezagun Louis-Lucien Bonaparteren hizkuntz mapa. Ohargarri da Nafarroan, Araban eta Bizkaian e remu osoak erdaldundu zirela. Gipuzkoan ez da horrelakorik gertatu, lurralde bakarra baita erdal herririk ukitzen ez duena eta inguruan lau herrialde baititu bere euskaltasunaren zaindari, hots denak Zuberoa ezik.

Iparraldean ere ez zen lurralde erdaldunik. baina beste arrazoi batzurengatik. Hizkuntz muga eta muga historikoak berdinak ziren. Oraindik gaur egun ere Euskaltzaindiak kongresuetan agertzen dituen hizkuntz atlasetan Iparraldea da gune euskaldunena, Baiona aldea salbu, baina hirien kasua berezia da. Hiriak beti kulturen bidegurutzean zeuden, toki frankoak, ez-feudalak, merkatua eta ibilbideak errazteagatik. Hizkuntz askotasuna zen egoera normala, euskara, gero gaskoina eta frantsesa, artean ingelesa ere. Beste toki guzietan euskarak eremu historiko guzia betetzen zuen eta euskaldunek bazekiten non zen Euskal Herria eta non ez.

Gaur egun baserria ere hiri bilakatu da eta erdara ate askotarik sartu zaigu. Eskolaren bidez? Ez hainbeste. Mendea badu Iparralde eskolatua dela. Jadanik nire amona zebilen udal-eskola «laiko, nahitaezko eta dohainean». Halere diglosia funtzionalaren egoera zen, frantsesa eskolan bakarrik eta euskara beste orotan, etxean, elizan, lanean. Baina geroztik komunikabideak zabaldu dira, irratia, telebista, lan industrialak, hirugarren alorreko lanpostuak, barnerako eta kanporako migrazioak. Gaur egun ezin da erran euskarak Iparraldeko Euskal Herria definitzen duenik.

Badira gure nortasunaren beste ezaugarri batzuk, erlijioa, festak, herri-kirolak eta jokoak, musika, dantza. Ikur guziak ahuldu dira folklore bilakatuak baitira eta folklorizatu baikaituzte, kultura bititik museo kultura erakusgarrira jautsiz. Lehenbailehen gure nortasunaren zaindari indartzen ditugu, ikastola, bertsolariak, toponimia. Noiz arte?

Gero eta gehigo ageri da euskara zaindu behar dugula legez, erakunde administratiboen bidez. Nolabait euskaltasuna harresi politikoaren atzean ezarri nahi dugu berriz bizkortu arte. Lurraldetasunaren borroka duela 200 urte hasi zen baina azken 25 urte hauetan urgentzia berezi bat hartu du.

HISTORIAREN BIHURGUNEAK

Historian zehar Ipar Euskal Herriak bere lurraldetasunaren irabazteko okasio asko ukan ditu, baina ez ditu baliatu, hala nola iraultza-denboran, inperioaren barnean, 2. gerra mundiala bururatzean.

Iraultza-bezperan Iparraldeko probintzien autonomia ahuldua zen. Baina hor zeuden muga eta erakunde historikoak, boterezerbaitekin, Lapurdiko biltzarra, Xuberoko silbietak eta Baxenabarreko auzitegiak. Haatik 1789 abuztuaren 4ko gau famatuan, nobleziak eta apezariak beren eskubide bereziak suntsitu zituzten. Probintziek indar politiko guziak galdu zituzten, Pariseko gobernuaren faboretan. 1790an Frantzia osoa 80 departamendutan zatitu zen.

Departamenduaren esanahia ez zen politikoa, administratiboa baizik: lurralde mugatua, hiriburu baten iguruan; 3 edo 4 ingurugunek (arrondissement) biltzen dituzte bakoitzak 4 edo 5 kantonamendu eta hauetan 5 edo 6 udalerrri. Departamenduaren mugak geografikoak dira eta ez historikoak: gure kasuan Pirinio Beherean zeuden Euskaldunak eta Biarnesak. Garat bi anai deputatuek euskal departamendua eskatu zuten frogatuz gure herrialdeak ez zirela feudalak. Biarnesek antzeko eskakizuna egin zuten. Arrakastarik gabe.

Are gutxiago erdietsi genuen inperio-denboran. Joseph Garat gazteak Napoleoni proposatu zion Euskal Herri osoa biltzea herrialde autonomo batean, Fenizia Berria izenarekin. Gerta zitekeen: Finlandia enperadoreak eman autonomia txiki batez baliatu zen Rusiarenganik bereizteko, gero estatu independente bilakatu zen eta herri-kultura salbatu zuen. Ez da holakorik gertatu Iparraldean. Enperadoreak prefetak eta suprefetak ezarri zituen departamenduetan, gobernadoreen moldean, bere agintearen finkatzeko.

1945ean Etcheverry-Aichart deputatuak autonomi proiektu bat igorri zuelarik Biltzar Konstituzionalera, ez zuten eztabai-datu ere. Ulergarri da. Azken bi mende hauetan bi ikusmolde badira nazio frantsesari buruz: federalismoak aginte publikoa banatu nahi du herrialdeetan, aldiz jakobinismoarentzat botere politiko guziaz Pariseko gobernuaren esku izan behar zuen. Ideologia hau da beti garaile gertatu.

DESZENTRALIZAZIOAREN AROA

Jakobinismoaren ondorioz erabaki guziak Parisen hartzen dira, gobernua eta bi ganbarak baitira aginte politikoaren toki bakarrak, errepublika «bakar eta ezin zatitua»-ren izenean. Halere egoera doi bat aldatu zen. Alde batetik Pariseko agintea erahulezia agertu zen 1968an, «ikasleen iraultza» denboran. Bestalde eskualdeek inizatibak eskatzen eta hartzen zituzten ekonomi mailan. 1969an De Gaulle presidentak erreferenduma egin zuen hain zuzen erregionalismoaz baina galdu

zuen. Estatu osoa jakobinista bilakatu ote zen? Dena dela 1970eko hamarkadan mugimendu nazionalistek autonomi eskakizunak adierazi zituzten, bereziki Britainian, Korsikan eta Euskal Herrian. Gure kasuan, lehenik Enbatak, gero Herri Taldeek naziotasunaren onarmena eskatzen zutelarik, hemengo hautetsiek euskal departamenduaren aldeko elkarteak antolatatu zuten eta kanpaina luzea hasi zuten. Deus erdietsi gabe.

Egiazko deszentralismoaren urraspidea aurreratu da Mitterrand-en denboran. Hautagaiaren 110 proposamenetan, 54. gomendioak deserdiratzeari ematen dio lehentasuna: kontseilu nagusiak departamenduaren aginte politikoa hartzen du, prefetari kenduz zeukan indarra; tokiko-zerga biltzea eginen da estatuaren tutoretzarik gabe; Korsikan antolamendu berezia izanen da eta «Euskal Herriko departamendua sortuko da». 56. gomendioak laguntza hitzematzen du eskualdeen nortasuna garatzeko, hizkuntza eta kultura gutxituen «errespetatzeko eta irakasteko». Azken puntu hau zehaztu zuen Britainian Lorienteko hitzaldi famatuan: «*Ordu da eskualdek garrantzia eman diezaioten tokiko kulturari. Ordu da Frantziako hizkuntza eta kulturek egiazko izate ofiziala ukan dezaten. Ordu da hizkuntza horientzat ateak zabal ireki daitezzen eskolan, komunitateetan, bizitzan publikoan...*» Frantziako herrien (peuples de France) legegai bat ere prestatu zen herri-hizkuntzen alde.

50 abertzalek herritarrak deitu zituzten sozialisten alde bozkatzeko, uste baikenuen gure bi eskakizun nagusiak erdietsiko genituela, herri hizkuntzen aldeko legea eta euskal departamendua. Mitterrand boterean sartu bezain laster, eta egoera politikoaz baliatzeko, euskal elkarteak bildu ziren, Euskara eta euskal kultura garatzeko programa bat moldatu eta «Pizkundea», iparraldeko kultur mugimendu osoa biltzen zuen Federazioa sortu.

Ondorioak ezagunak dira. Korsikan lurraldearen antolaketa berria erdietsi zuten, baina herritasuna ukatu zieten: «peuple corse» hitzak legearen testutik kendu zituzten. Gure kasuan Destrade Miarritzeko deputatuaren hizkuntz legegaiak baztertu zuten. Deixonne lege zaharra baliatuz, zerbait erdietsi dugu euskararen ikaskuntzan, ikastolak eta eskola elebi-

dunak. Aldiz ezer ez genuen lortu lurraldetasunari buruz. Zer gertatu zen?

1982an, Deferre Barne Ministroak bozkarazi zuen deszentralizazio-legea. Lehen urrats batean, 96 departamenduak banatu zituzten 22 eskualdetan, ekonomia planifikazioa errazteko. Departamenduaren esanahia aldatu zen hitzeman bezala: prefetak bere gobernadore-aginte jakobinista galdu zuen errepublikaren ikuskatzaile (commissaire de la république) bilakatuz. Alderantziz Kontseilu Nagusia sufragio unibertsalaz hautatua da eta botere politiko handia hartu du ekonomia, laguntza soziala, lurralde antolaketa eta kulturaren alor askotan. Diru-zama ere erantzukizun neurrian handitu zen. Departamendu indartu hau gure nortasunaren adierazle bilaka zitekeen eta gure herriaren lurraldetasuna egiazki finka zezakeen.

Zorigaitzez, egun batez jakin genuen Deferre Barne Ministroaren erabakia: «Le département Pays Basque n'est pas d'actualité» (Euskal Herri departamenduak ez dauka gaurkotasunik). Alabaina hemengo hautetsien baimena behar zuen 54. gomendioa gauzatzeko eta bilera zabal bat egin zen Parisen. Proposamenaren aurka zirenak han ziren, Inchauspe adibidez, eta alde zirenak ez ziren han, adibidez Luberriaga. Artean Iparraldea ETA ren gordelekua zen eta «euskal problema» Paris eta Madrilen artean konpondu behar zen, sozialisten artean jakina. Beldur ziren Iparraldearen herri-nortasuna berpiztuz ez ote zen ideologia nazionalista indartuko mugaren bi aldetan. Hots, aldi honetan ere historiaren bihurtzea huts egin genuen.

ERDIBIDEAK

Auzi zail bat trenkatu gabe baztertu nahi delarik nahikoa omen da komisio bat izendatzea. Iparraldeko lurraldetasunaz arduratu diren elkarteen eta erakundeen zerrenda luzea da. Bartzuk aipamena merezi dute.

1. «Mission Ravail» (1983): Ravail deputatu sozialistaren eginbide berezia zen Iparraldeko egora ekonomikoa eta kultu-

rala aztertzea eta aholkuak ematea. Jende askorekin hitz egin ondoren, Kontseilu Nagusiari gomendioa egin zion Kultur eta Ekonomi erakunde bakar bat izenda zezan Euskal Herriarentzat, berak hasi zuen azterketa jarraitzeko eta proiektu aurrerakorrak definitzeko. Departamenduko Kontseiluak gauzak bestela ikusten zituen eta hiru erakunde izendatu zituen: bat ekonomiarentzat departamendu osorako, beste bat euskal eta gaskoi kulturentzat, hirugarrena biarnes kulturarentzat. Erabaki honek euskal lurraldetasuna ukatzen zuen. Pizkundea federazioak ezta eman zion kultur erakunde bikoitz horri. Euskal Herriko Kultur Etxea onartu zuen eta bi urteren buruan ukatu, frantses kulturaz arduratzen baitzen gehienik.

2. «Goiz Argi» elkarte (1984): Luberriaga, Azkaineko auza-pezak 200 hautetsi bildu zituen eta Hazparneko bilkura famatu batean matematikoki frogatu Euskal departamendua beharrezkoa zela ekonomiaren aldetik eta gure kulturaren zainitzeko. Deus ez zuten erdietsi, alabaina auzia jadanik trenkatua zen Parisen.

3. Herrien arteko sindikata (1990): Pizkundea federazioak euskaltasunaren 2. ihardunaldiak antolatu zituen. Deiar elgarretaratzeak Baionan bildu zituen kultur elkarte guziak eta hautetsi asko 3 edo 4 eskakizun nagusiren inguruan. Negoziaketak egin ziren Pariseko Kultur Ministeritzaren ordezkarien eta Pizkundeako bulegoaren artean. Erabaki nagusi bat hartu zen, Euskal Kultur Erakundea sortzea euskaraz eta gure kulturaz (bakarrik) arduratzeko, administrazio-kontseiluak biltzen zituela, botere publikoaren 4 mailetako ordezkariak (Estata, Akitania, Departamendua, udalak) berdintasunean kulturzaleen ordezkariekin.

Egun berean asmatu genuen «Herrien arteko sindikata euskal kulturaren sostengurako». Alabaina legearen arabera, Bame Ministeritzaren zuzendaritzapean, udalerrri batzuk bil ditazke, elkarrekin helburu bat (SIVU) edo asko (SIVOM) eramaiteko. Sindikata anitz badira eta haien artean BAB distrika, lankidetzak mugatu batzuk antolatzeko: ur-banaketa, bideak eta erreka-bazterrak, garbitasun-problema eta beste. Pizkundea federazioak nahi zuen Sindikata orokorra, Iparraldeko 150 herriak

bilduko zituen kulturaz, ekonomiaz eta lurralde-antolaketaz arduratzeko (SIVOM). Zailtasun nagusia zen herriko etxe bakoitzak onarmena eman behar zuela biltzar berezi batean eta helburuen arabera buxeta (presupostua) bozkatuz. Harreman eta negoziaketa askoren ondotik, 135 udalerrik onarmena eman zuten. Arrakasta harrigarria beraz, baina araudiak idazterakoan, Pabeko Desmet prefetak helburu bakar bat onartu zuen (SIVU), euskal kulturaren sostengua. Azken momentuan, Gobernuaren manuz, Euskal sindikatak lurraldetasunaren esanahia galdu zuen.

4. Biltzar batua (1994): Iparraldean bi Biltzar baziren, bat Baxenabarren eta Zuberon, bestea Lapurdin. Hautetsiak biltzen ziren administrariekin, aktualitateko gertakarien komentatzeko, han-hemengo xedeen adierazteko, aholku on batzuren entzuteko. Aurten bi elkarte bat egin dute izen berriarekin, Udalerrien Biltzarra. Eztatbaida-leku bat da, biziki sinbolikoa, baina ezin du erabakirik hartu.

5. Euskal Herriko Garapen-Kontseilua (1994): Ekonomiaren bultzatzeko abertzaleek eta euskal departamenduaren aldekoek elkarte orokor batzuk sortu dituzte azken urte hauetan: Hemen, lanpostuen sortzeko, Herrikoa, inbertsio-kutxa, ADEPAB ekonomiaren garapenerako. 1990ean Sapede Baionako Suprefetak «Euskal Herri 2010» ekimena bultzatu zuen, Donapaleun bilduz ehun bat hautetsi, kulturzale, ekonomi kudeatzaile. Inkesta zabala egin da bi urtez, txosten asko metatuz eta laburpen interesgarri bat argitaratuz: «Perspectives 2010», CCI Baiona. Abertzaleek berena ez zen proiektu hau onartu dute herritar guziekin eramaiteko. Eta inkestak zintzoki egin, Pariseko soziologo batzuren laguntzarekin. Ikerketa zientifikoa agertu ondoren, galdera zehatz batzuk egin dira hautetsi, administrari, kultur eta ekonomi arduradunengan ikusteko zein diren herriaren kezka nagusiak. Hiru eskakizun agertu dira lehen mailan: gure nortasuna adierazten duen antolaketa administratiboa, lurralde-antolaketari buruzko nagusitasuna, hizkuntza eta kultur garapenaren beharra. Beraz herritar guziak orokorki hartuz, nabari da lurraldetasuna dela gehiengoa biltzen duen xedea.

Ondorioz Garapen-Kontseilua antolatu da, abertzale asko daudelarik zuzendaritzan. Ordezkarriak lau komisiotan banatuak dira: hautetsien kontseilua Biltzar batuan hautaturik, ekonomiko arduradunak, kulturzaleak, administrariak. Lantaldeek proiektu batzuk definitzen dituzte gero hautetsien kontseiluari proposatzeko. Ohargarri da sozialisten «Mission Ravail»en antzeko zerbait abiatu dela, agian arrakasta gehiagorekin.

Laburbilduz, erran genezake, aipatu ditugun bost elkarte hauek lurraldetasunaren esanahia badutela. Baina batek ere ez du erabakiak hartzeko boteririk, ezta proposamenak gauzatzeko diru-iturburu publikorik.

PASQUA, INCHAUSPE ETA BERRIZ ERE DEPARTAMENDUA

Pastoral luze honen azken jaikialdira heltzen gara. Gaur egun Pasqua da Pariseko Barne ministraria eta Lurralde antolaketarena. Frantziako erregionalismoaren berritzeko xedea dauka. «Frantzia 2015» inkesta zabalaren ondotik, legegai bat eztabaidan da legebiltzarretan, «lurralde-antolaketaren norabideak» izenekoak. Puntu nagusiak hauexek dira:

1. Bizitza-inguruneak (bassins de vie) oinarritzat hartuko dira, hurbiltasunaren sentimendua kontuan hartuz, nola lantokiak hala bizitegiak eraikitzeko. Metatuegiak diren hiri bazterrak eta jendez hustuak diren baserriak berriz egituratuko dira.

2. Oraingo eskualdeak txikiegiak direlako, elkarren arteko loturak aurkitu behar dira. Adibidez Akitania Hego-Pirinioekin, Bordele, Tolosa eta Pabe hiriburuen arteko hirukiaren barnean. Molde horretan Espainiako probintzien eta Alemaniako landerren heinekoak izanen dira.

3. Lurralde aberatsak eta pobreak orekatuko dira botere publikoen banaketaren bidez: departamenduak segurtatuko du udalen arteko oreka, eskualdeak departamenduen artekoa eta abar. Baina Parisek dauka oreka orokorraren giltza zergen bidez. Berriz ere agertzen zaizkigu zentralismoaren belarri-puntak!

4. Asmamena da banatu behar den aberastasun lehena. Hiri nagusi eta bizitza-ingurune guzietan unibertsitate osoak eraikiko dira eta ez bakarrik «lantegi unibertsitarioak». «Unibertsitate 2000» proiektuaren arabera, ikastetxe bakoitzak, oinarrizko ikaskuntzaz gain, ikerketa berezi bat edo beste eramanen du, nazioarte-mailan balioko duena. Ildo honetan, Baionako unibertsitate autonomo eta elebidunaren eskakizunak biltzen ditu ikasleak, irakasleak eta hautetsi batzuk, nola Garapen-Kontseiluaren barnean hala Deiar kanpainaren inguruan.

5. Komunikaziorako «autopistak» ezarriko dira lurralde guzietan. Garraioaren eta informazioaren sareak hedatuko dira Europako estatu eta herrialdeei buruz, erabakiak hobeki hartzeko. Ez ote gara eurozentrismoaren bidean?

Pasquarentolaketa norabideak eztabaidatzen ari direlarik Inchauspe Garaziko deputatuak argitaratu du 3B proiektua: Aturri-Pirinio eskualdea 3 departamendurekin, Euskal Herria (Basque), Biarnoa eta Bigorra, Baiona, Pabe eta Tarbe hiri nagusi izanen direlarik. Argumentazioa hurbiltasunarenda: Piriniotarren artean bada bizimolde berezia eta auzotasun bat sentitzen dugu mugaz bestaldekoekin, Euskadi autonomoa, Nafarroa eta Aragoarekin. Alderantziz lurralde honen eta Borden edo Tolosaren artean basamortu zabalak badira, Landak eta Lanemezan zelaiak.

Berehala eztabaidak sortu dira abertzaleen artean. Garaziko deputatua zergatik euskal departamenduaren alde agertzen da, lehen aurka zelarik? Berak dio egoera sozio-ekonomikoa aldatu delakotz. Gainera 3B proiektuak ez ditu herri-hizkuntzak aipatzen. Erantzuna eman du euskara legeztatuz Irlandako porrotaren antzekoa jasanen dugula. Gehienik aipatu ditu ondorio onak ekonomiaren adetik, lanpostu-sortzeak, unibertsitateak. Inchauspek erreferenduma antolatu du, gastuak berak ordainduz. 320.000 familietara gutunak igorri ditu erantzuna eskatuz galde honi: «Bigorra, Biarnoa eta Euskal Herri-Aturri, 3 departamenduk osatuko duten Pirinio-Aturri lurraldearen aldeko naiz (edo kontra)».

Emaitzak harrigarriak agertu dira. 35.000 erantzun bildu ditu, %15, normalean horrelako inkestetan %4 edo 5 eran-

tzun itzultzen direlarik. Oro har jendetzearen %75a proiektuaren alde agertu da, 3 tokietan berdintsu. Berehala Inchauspek 3B proiektua Pasquaren legegaian sartu du. Ordu berean Coumet kontseilari hazpandarrak (hau ere RPRkoa), aurkako gutuna igorri dio legebiltzarreko presidentari.

Azken ekimena, aspaldian isilik zegoen Euskal Departamenduaren elkarteak ere inkesta bat egin du auzapezen guzientz: «Berriz ere gure atxekimendua adierazten dugu Euskal Herri departamenduari buruz, euskara eta euskal kulturaren estatus bereziarekin...» 42 auzapezek beren onarmena eman diote proposamen honi. Mugimendu bat abiatu da lurraldetasunaren alde. Abertzaleengan ez da mobilizazio handirik gertatzen. Halere egoera baikor honetaz baliatuz, kultur federazioak bildu dira «Deiadar» kolektiboan eta Euskararen agiri aratu dute, berehalako 40 neurri ta gomendio zehaztuz. Besteak beste 6. artikulua lotura ezartzen du euskara eta lurraldetasunaren artean: «*Ahal bezain laster eta Eurokartak onesten duen bezala (7. art. b), Ipar Euskal Herria kudeatuko duen instituzio politiko-administratibo berezia sortu behar da. Instituzio honek bere gain hartuko du euskararen normalizaziorako ardura publikoa*».

LABURPENA

Iparraldean lurraldetasuna gai nagusia da. Bi mende hauetan Pariseko jakobinismoak ukatu digu gure nortasuna adieraz zezakeen erakundea. Berdintasunaren izenean. Administrazio frantsesean, departamendua da zerbait balio duen erakundea, demokraziaren aldetik, egiazko botere politikoa duelakotz, eta diru publikoa bil baitezake zergen bidez.

Beste elkarteak, biltzar, sindikata ala kontseilu, biderdian gelditzen dira, erabakien hartzeko indarrak ez dutelakotz. Proposamenak egiten dituzte geroko Euskal Herria asmatuz. Adierazten duten lurraldetasuna sinbolikoa da. Lurraldeak gabeko herria, etxerik gabeko familiaren antzekoa da. Nolabait, eta ahal bezain laster, ikurretik errealitatera iragan behar dugu; egiazko lurraldeak bakarrik zain dezake gure nortasun kolektiboa.

HASTAPEN BAT

Irisarri '94 inguruan

TXOMIN HEGUY

Jende batzuk estonatu edo harritu dira iparraldean — gehiago beharbada hegoaldean— ikusita mundu politikoa ren hurbilketa 1994ko urriaren 15ean, Irisarriko bigarren Ondarearen Egunen kariatara bereziki. Mundu politikoz ari naizelarik, iparraldeko eta hegoaldeko hautetsi eta kargudun ezagun asko bildu dira hor, horien artean frantses gobernuako bi ministro kausitzen zirela, Michèle Alliot-Marie eta François Bayrou hain zuzen. (Bere aldetik, Alain Lamassoure, Europako Aferen ministroak, beren ezin-etorria azaldu zuen).

Zer esan daiteke hainbat berria den jarrera horretaz? Diskurtsoan eta itxurazko agertzeetan soilik mugatzea ote da? Ekintzetan, ondorio batzuk nabaritzen ote dira? Aro berri baten

seinale iraunkorra ote da ala momentu bateko erantzun oportunistak besterik ez?

Ihardespen argi bat ematea zaila da. Iparralde honetan gertatzen ari denaren aktore bat naizelako, beharrezko atzerakada falta zait fenomeno berri horien aztertze eta neurtzeko.

Zenbait diskurtso eta ekintzetan, gauzak aldatzen hasiak baldin badira, ohar gaitezen ez dela soilik Parise aldetik izan, baina ere Bordele eskualdetik, Pabetik (bereziki Pyrénées-Atlantiques-ko Kontseilu Orokorretik) baita ere, oroz gaineratik, iparraldeko udaletxeengandik.

Doi-doia, hamar urteren gibel-ikusaldia egin dezagun. Orduan Seaskak, Frantses Hezkuntza Nazionalarekin apailatu duen eskola publikoari integratze-plana, frantses Konstituzio Kontseiluak ezabatzen du.

Gorabehera eta duda-muda askoren ondotik, Euskal Herriko Kultur Etxe batek atek irekitzen ditu Baionan, Frantses Kultur Ministeritza, Akitania Eskualdea, Pyrénées-Atlantiques-ko departamendua eta Baionako hiriaren laguntzarekin, Pizkundek biltzen dituen euskal elkarteak dituela partaide. So egizue zertan garen: kultur egitura horren 15 administrarietarik, 12 lehenago izendatu botere publiko horien ordezkariak ziren, 3 aulki utziak zirelarik kultur arduradunei. Orduan, politika--mundukoak euskal kulturaren zerbitzuko ala euskal kultur mundua kadenatua?. Dena dela, 1988. urtearen bukaeran, esperientzia horrek porrot egingen du.

1990-1991 urteetan, bihurtune garrantzitsu bat ezagutu dugu. Nire ustez bi arrazoi nagusirengatik: euskal kultur arloa, atsipen gorrian sartua da. Errealitate torpe horrek bazterrak sutan ezar litzazke. Bestalde, bereziki 1989ko herri-hauteskundeetan, abertzaleek gorakada nabarmena egiten dute, udaletxe askotan hautetsi batzuk sarraraziz. Bozka horien emaitzen ondorioz, aurpegi berri batzuk agertzen dira Iparraldeko auzapezen artean.

Ez da beraz harrizkoa bazterrak mugitzen hasten baldin badira. Euskal kultura sostengatzen duen Iparraldeko Herrien

Arteko Sindikata (edo Batzarrea) sortuko da. (Pariseko Barne-ministeritzaren bendizioarekin). Gaur egun 135 herri biltzen dituen egitura berri hori izanen da, Frantses Kultur Ministeritza, Akitania Eskualdea eta Pyrénées-Atlantiques-ko departamenduarekin batera, 1990eko udan sortuko de Euskal Kultur Erakundearen sostengatzaile eta dirustatzailea, Euskal Kultur Erakunde hori, Frantses Kultur Ministeritzako arduradun batzuen eta Pizkundera elkartearen arteko negoziaketa berri batzuen ondorio zuzena izanen delarik (1989-1990. urteak). Egiatzko kultur egitura bat aldi honetan: kultur munduko 12 ordezkari Administrazio-Kontseiluan, botere publikoen erdezkaririk 8 direlarik.

Denbora berean, Seaskak lehen hitzarmen serio bat finkatzen du Frantses Hezkuntza Nazionalarekin, 1994ko urte honetan akordio garrantzitsu batera helduko dena Bayrou Ministrari esker dudarik gabe. (Ez dut uste Hezkuntza Nazionaleko administrakuntzak, bapateko sostengu zabala ekarri dionik Hezkuntza Ministroari!)

Denbora berean, Baionako Fakultatean, goimailako euskal estudioak finkatuz joan dira. Bestalde, bide-seinaleak euskaratu dituzte herri batzuek (hala nola Azkaine, Hazparne, Senpere, Donibane-Lohitzune, Lekorne, etabarrek) eta Pyrénées-Atlantiques-ko Kontseilu Orokorrek euskaratuko ditu bere esko diren bide nagusiak (Sinbolikoki Bayrou-k estreinatu zituen lehen panoa edo panelak Irisarrin).

Horiek hola, azken adibide adierazgarriena beharbada, 1992. urtean Iparraldearen geroari buruz hasi den gogoetaldi emankorra, Euskal Herri 2010 izenburuarekin plazaratua izan dena. Gizartearen arlo desberdinetan lan egiten duten ordezkari asko bildu dira (hori bera puntuu baikorra izan da) hautetsi eta administrari (herri, departamendu, Eskualde eta bereziki frantses estatukoak) batzuekin batera. Gogoetaldi horiek, iparraldeari buruzko diagnostikoa gaurkotu eta mamitu dute. (Gehienek onartu eta azpimarratu dute lan horren balio eta emankortasuna). Azterketa horren ondotik, Euskal Herriko Garapen Kontseilu bat sortu da hautetsi eta gizarte zibileko 90 pertsonak osatzen dutena.

Inor ez da ingainatu behar, Garapen Kontseilu bat da. Ez dauzka politika baten bideratzeko eta obratzeko botere eta ahal zuzenak. Baina gaurko Iparraldeko indar bizi guztientzat, formazioa eta elkarlana sostengatzeko gune aproposa izan daiteke. Egiazko instituzio erabakitzaile baten bidean...

Ez gara hastapen batean baizik. Ez dezagun ahantz, adibide bat emateko, Frantziak ez duela oraino izenpetu herri-hizkuntzei buruzko euro-hitzamena. Baina, azken bospasei urte hauetan esan eta obratu diren urratsek aro berri batean sartu gara frogatzen digute. Atzera eginen ez duen oldarra? Ez dakit. Pentsatzen dudana da, garai mugikor honetan, gure indarrak bilduz funtsezko proiektuen inguruan eta gure erresponzabilitateak hartuz, gure herri izatearen zimenduak indartzeko ahal ditugula.

ESPERANTZA ETA ARAZOAK IPAR EUSKAL HERRIAN

Irisarri '94 inguruan

EMILIO LOPEZ ADAN

Egoera berezian dago Ipar Euskal Herria: euskal nortasuna era modernoaz ezagutzeko eskaera areagotzen ari den bitartean, euskararen etorkizuna inoiz baino beltzagoa da. Hots, azpiegitura ia erorian den unean gainegitura indarberitzen ari da.

Irauteko biak behar ditugu. Hizkuntzarik gabe, hemengo barezitasun sozial eta ekonomikoak ez dira aski azkarrak erakunde propioak justifikatzeko. Eta erakunde horien gabeziaz nekez irauenen dute kultura eta hizkuntza bereziak.

Sozietate euskalduna lurgintzako antzinako bizimoduei lotuta zegoen bitartean, hizkuntzaren iraupena transmisio

naturalean zetan; mediazio politikoak era naturalez erabiltzen zituen alor linguistiko eta sozial tradizionalak. Instituzioak eta irakaskuntza arrotzak ziren, baina diglosia iraupenaren barnean kokatzen zen.

Azken hogeita bost urteotan gure sozietatearen aldakuntzak oso sakonak izan dira. Diglosiarik ez da haboro; bizi-bizian sartu gara hizkuntz ordezkapenean. Hizkuntzan, kulturean eta ekonomian, hala nola mediazio sozialetan karakteristika berriak ageri dera. Oro har, bertako handikiek manipulatzeko zuten sozietate laborari, euskaldun eta fededuna gauza joana da

Non gauden ulertzeko, aldakuntza garrantzitsuenak aipatuko ditut.

• **Hizkuntzaren transmisio familiarak huts egin du.**

Orain, eta bereziki hogeitaz bederdi urtetik behera, nabari-nabaria da fenomeno hori. Etxetik euskara daukatenak minoria estua dira; ikastolek segurtatu dute hizkuntzaren ezagutza beren ikasleengan, baina lekuan lekuko euskalkien jabe direnak oso gutxi dira. Hitz batez, gurasoek ukan dituzte hizkuntza propioari buruzko azpibalorazio eta transmisiorako utzikeria osoa. Eskolak, komunikabideek eta ingurumenak ez dute oztoporik izan azken belaunaldia deseuskalduntzeko. Egoera hau berria da; adin larriko euskaldunek transmisio naturala bizi izan zuten, eta prozedurak iraunen zuelakoan egon dira luzaz; supazter txokotan eta emeki, kanpoan arrabotsik sortu gabe, euskara biziko zela mila aldiz errepikatu izan da. Egun, gazteekin lan egiten duten hezitzaile eta animatzaile gehienek argi-argia dakusate euskararen desagertze arina. Euskaltzaleen artean kontzientzia berri honek ekar dezake euskararen presentzia publikoari buruzko jarrera erasokorrago bat.

• **Familia politiko nagusiak atzerritatu dira.** Esan nahi baita: duela gutxi arte hemengo sozietatean sortutako handiki eta puxantek bertan zituzten domeinu sozialaren susterriak eta gero sartzen ziren Frantziako alderdi politikoetan. Oro har, Paristik bilatzen zuten hemengo handikia. Orain ez: politikari nagusiak Frantziako alderdien jokuen arabera onartzen edo paratxutatzen dira Ipar Euskal Herrira. Kostaldean, Chaban-Delmas-en itzala nabaria izan da; Miarritzeko borroka

Borotra eta Marie-ren artean Bordeletik edo Paristik ikusita entelegatu behar da. Hemengo sozietatearekin dituzten harremanak azalekoak dira eta ez dituzte, inondik ere, lekuan sortzez eta boterez jauntxo zenak zituen fideltasunaren karga sakonak. Kostaldeko politikari handienak turismo eta espekulazio gorrian sartu dira; beren sustrai ekonomikoak, politikoak bezala, kanpolo haizeen arabera dabilta. Barnealdean, berriz, Inchauspere inguruko klientelismo tradizionalak iraun egin du: fideltasun politiko-pertsonalean finkatzen diren erdi-mailako hautetsiak ere badira. Baina hemen ere eboluzioa kostaldearen antzekoa izanen dela dirudi: alderdi frantsesek gero eta gehiago laguntzen eta ezartzen dituzte hautetsiak. Ezkerrean joera nabaria da, eta eskuinean, denborarekin, horrelako zerbait gertatuko da: alderdi estatalen ordezkariak izanen dira hautetsiak eta ez batere Euskal Herriko pertsonaiak, alderdi horrekin nonbaiteko paktua egin dutenak. Gero eta gehiago goitik etorritako plangintzak bertako inizatibean gainetik obratzen dira, Eskualdeko Kontratuen aferetan ikusi izan dugunez. Politikari eta herritarren arteko harreman tradizionalen etenak bi ondorio ukan ditu: bat, plangintza politiko eta ekonomiko handiek ez dituztela inoiz kontuan hartu hemengo berezitasunak; bigarrena, berezitasun ekonomiko eta kulturez arduratzen direnak erre presentaziorik gabe aurkitu direla. Hautagai abertzale eta independenteen agertzea utzitako hutsa betetzera dator.

• **Herrian bizi nahi dutenen artean nazionalismoa sartu da.** Eta fenomeno aski berria da. Aranismoaren denboretan, lehen abertzaleek ez zituzten beren ideiak publikoan agertzen. Errepublika baino lehen, PNVarekin nahastu zirenak arrunt eskuindarrak ziren eta nazionalistak baino gehiago kontserbadoreak bezala agertzen ziren bizitza politikoan. Enbata eta ETaren inguruan sortu ziren lehen nazionalista ezkertiarak ez zeuden klase edo multzo sozial definitu batekin lotuak, esan nahi baita ideologian edo mikitantzian ezagunak baziren, ez zirela ekimen sozial edo ekonomikoetan zebiltzan klase baten partaideak; irakaskuntzan eta erlijioan sartuak, opinio-sortzaileak izan ziren, baiana alor honetatik sobera atera gabe. Gaur egun, berriz, abertzaleak talde sozial inportante batzue-

tan sartuak daude. Barnealdean, laborari eta profesionalen artean bereziki: apostu inportantea, zinez. Garapenaren lege e u r k r a t e n a u r k a a r i d i r e n l a b o r a r i g a z t e a k i n d a r g a r r a n t z i t s u a d i r a ; u r t e o s o a n b e r e n h e r r i e t a n f u n t z i o s o z i a l i r a u n k o r r a u k a n n a h i d u t e n p r o f e s i o n a l e t a m e r k a t a r i e k , h o t s , t u r i s m o a r e n e k o n o m i a u d a t i a r r a r e k i n k o n f o r m a t e n e z d i r e n a k , l a b o r a r i h o r i e k i n l o t z e n d i r a b e r e n h e r r i e t a k o b i z i t z a s u s p e r t z e k o . E z d a h a r r i a g a r r i a i z a n e n d a t o r r e n u r t e o t a n h a u t e t s i a b e r t z a l e e n l o p u r u a e m e n d a t z e n b a d a . H e r r i t x i k i e t a e r t a i n e t a n , h a l a n o l a k o n t s e i l u O r o k o r r e a n , p o r t z e n t a i a g u z t i z e s a n k o r b i l a k a t u k o d a . B e s t e g a u z a b a t i z a n e n d e D i p u t a t u e t a S e n a d o r e a k u k a i t e k o , a l o r e l e k t o r a l a k z a b a l a g o a k b a i t i r a : d e m o g r a f i a f e l a e t a , l a b o r a r i e k e t a p r o f e s i o n a l e k p r e s i o - t a l d e g a r r a n t z i t s u a o s a t z e n d u t e , b a i n a e z i n d e z a k e t e e s k u a l d e k o p o p u l a z i o o s o a r e n g i d a r i t z a h a r t u . K o s t a l d e a n , b e r r i z , i n d u s t r i a m o d e r n o a s u s t a t u n a h i d u t e n e n a r t e a n i z a n l e z a k e t e l e k u a a b e r t z a l e e k , i k u s i r i k g o b e r n u a n d e t u r i s m o k r a z i a k l e k u g u t x i u z t e n d i o l a b u r g e s i a r e n a t a l p r o d u k t i b o a r i . E g i a e s a n , a b e r t z a l e e n p r e s e n t z i a p u n t a k o i n i z i a t i b a e k o n o m i k o b a t z u e t a n , h a l a n o l a p l a n g i n t z a s o z i o - e k o n o m i k o r a k o d i r e n e l k a r t e z a h a r e t a b e r r i e t a n , a s k i g a r r a n t z i t s u a d a , b a t e z e r e k o n t u a n h a r t u r i k e m a i t z a e l e k t o r a l e k e m a t e n d i e n e s p a r r u a b a i n o z a b a l a g o a d e l a . B i g a b e z i a : l e h e n a , l a n g i l e e n a r t e a n g a r a t u e z i n a ; b i g a r r e n a , n a b a r i - n a b a r i a d e n a , z e n t r i s m o e t a e s k u i n a r e n g a b e z i a a b e r t z a l e e n a r t e a n . A s p a l d i a n Y b a r n e g a r a y k , g e r o E r e c a r t e d o L a b e r g u e r i e k z u t e n l e k u a o k u p a t z e k o , g a u z a a s k o a i p a t u d i r a : P N V r e n o p e r a z i o d i s k r e t o a k , L u b e r r i a g a r e n e k i m e n a k , D o n i b a n e L o h i t z u n e n B a d i o l a r e n a g e r t z e a e t a h o n e n a n t z e k o p e r t s o n a i a k . . . I n o i z e z d i r a g a u z a t u . A k a s o , P N V k F r a n t z i a k o i n s t i t u z i o a e t a p r e f e t e i d i e n e r r e s p e t u h a n d i a k b l o k a t z e n d i t u o p e r a z i o h o r i e k . B a i n a n a z k e n h a u P N V i n a r r o s t e k o d i o t . S o z i o l o g i k o k i , n o t a b l e z e n t r i s t a e t a e s k u i n d a r a b e r t z a l e e n e z a g e r t z e a g a u z a b i t x i a i d u r i t z e n z a i t .

• **Euskalduntasuna ignoratzen dutenen kopuruaren hedatu da.** Gero eta gehiago dira, batez ere kostaldean eta barnealdeko hiri nagusietan, euskalduntasunaren ondoan hemen bizi direnak, bainan euskaldunen bizimoduaz edo ekimenetaz ezer jakin gabe. Oinarrian, turismoaren inguruko espekulazioan eta errazkerian bizi den talde nagusia; gero, jubilatutak eta bizi-kali-

tatearen bila etorritako profesionalak; gero, euskararen presentzia publikoa inoiz ezagutu ez duten gazteak. Adin-espektroaren bi muturren artean asko dira hau euskaldunen herria ez balitz bezala gustora bizi direnak. Gainera, sozietate euskaldunak, bere ahuleziaren seinale gisa, oso ongi soportatzen ditu euskaraz jakin gabe bere ondoan edo bere baitan bizi direnak. Euskara ikasteko beharrik ez da, ezta presio administratibo edo sozialik ere. Populazio hau maioritarioa da kostaldeko iparraldean, eta etengabeki hedatzen ari da eraikuntza berriak egiten diren inguruko herrietan; Maule eta Pettaran, hala nola Donapaleun eta Donibane Garazin, irabaztekotan dira.

• **Ezagutza publikoa erdiesteko gero eta legitimitate gahiago daukagu.** Egoera internazionala alde batetik; abertzaleen presentzia handia ekimen ekonomiko eta kulturaletan bestaldetik; gazteen artean mantendutako polo kontestatario iraunkorra; Hegoaldeko Autonomien presentzia ezaguna. Inkestek erakusten dute euskaldungoaren ignorantzian bizi direnen artean ere gehienek onartzen dizkiotela euskarari eta euskaldunei eskubide minimo batzuk, orain arte ukatuak. Politika egoki batek ezin dezake epe labur edo ertainean hemengo gehiengoa euskaldundu edo abertzaletu, baina bai erdiets dezake euskal izatearen ezagutza publikoa, instituzionalizazioa, eta presentzia iraunkor argia eta onartua. Oraindik euskara bizi den Lapurdiko herri ertainetan, non euskalduntasuna renideia modernoak kostaldeko klase dinamikoek eramaten dituzten, euskararen presentzia publikoak egiten ditu urrats handienak, besteen protesta publikorik gabe. Barnealdean abertzaleen emendio politikoa uztartuko balitz euskararen presentzia publikoari buruzko jarrera ausartarekin, urratsak askoz handiagoak izanen lirateke. Beraz, optimista izateko arrazoiak baditugu. Ezagutza politiko-instituzionala erdiesteko bidea aintzina doa, eta euskaldunek beraiek errekuuperatuko balute beren nortasunaren kontzientzia politikoa eta beren hizkuntzaren erbilpen ausarta, gure orga ongi uztartua legoke.

Laburtzeko zera esango nuke:

Heldu gazteen artean nahiko euskaldun badago eta nahiko kontzientziadun egon liteke euskararen iraupena segurtatzeko.

Borroka honetan, norberaren konpromezua eta euskaltzale eta abertzaleen errekupezioko politika boluntarista argia guztiz beharrezkoak dira. Bataila hau galtzekotan, beste gainerakoak hutsaren hurrengo izanen dira. Ikusle anitzen iriztitan, deseuskalduntzea eta frantseseta sobera urrun joan dira dagoeneko, eta boluntarismoari dagokion lekua praktika sozialetan bete ezin da. DEIADAR mugimenduak euskaldun guztiei egin dien dei premiatsua, hots, euskara erabili, erabili eta erabili, euskararen presentzia hedatu, hedatu eta hedatu, egungo kinkari dagokio: hil ala biziko egoeran gaude.

Azpiegitura ahul honen gainean, eta hasieran idatzi dudanez, gainegitura politikoaz ofentsiban ari gara. Europako ziu-dadaniak dituen eskubide normalak jakobinismoa baztertuko duten ber (eta Frantzian hau lortuko dela ez da esana), euskal nortasuna eta euskal hizkuntza era instituzionalaz eza-gutzeko bidea abiatua da.

Honek parada ederra ematen dio euskal nazionalismo berriari behe-mailako eta erdi-mailako lekuan lekuko hautetsi zaharkitu-arroztuak desplazatzeko. Elkar-indartze politiko-sozialaren ondorioz, barnealdean abertzaleak izan daitezke gehien-goia, Hego Lapurdiko herri koskorretan talde nagusia eta hiri nagusietan kontuan hartu beharko den presio-taldea.

Halere, jakobinismoak eta goimailako hautetsiek indar handiak dituzte erresistentzia egiteko. Pentsatu daiteke gizarte dual baten sortzera bultzatuko dutela, turismoaren gaineko ekonomian eta klase nagusi frantses eta frantsestueta finkatua eta populazioaren gehiengo frantsesak legitimatua; euskaldunak minoria gisa eta euskara diglosi egoeran uzteko manera.

Hemengo euskaldun guztientzat, hegoaldekoekin lotura eta batasun premiazoak izanen dira, elkarrekin bizi eta iraun gaitzen.

ABERTZALEEN ERANTZUNA

Irisarri '94 inguruan

RICHARD IRAZUSTA

Gisa horretan, balitzateke Parise eta bere administrazioaren jokamolde-aldaketa bat, eta euskal indarrek gisa desberdinez erantzunen lukete.

Lehenik, ongi ulertzen ote dugu zer indarrez mintzo garen? Enpresetako buruzagi batzuen ikusmoldeak kontuan hartu behar ote ditugu, iritzi korrente bat adieraztiko balute bezala?

Ez, ez gaitzen tronpa. Ipar Euskal Herriak ezagutzen dituen gertakarien aitzinean, erreakzio pertsonalak edo sektorialak baizik ez dira. Eta hori zergatik? Egiazki, ez baita (edo kasik bater) indar politiko abertzalerik. Dena eraikitzen ari da. Eta hori ulergarria da. Iparraldea hamarnaka urtez apolitismoaren

eta notabilismoaren kulturari bizi izan da. Boterea esku onetan zen eta edozein oposizio jelskorakeria edo ambizioa baizik ez zen. Euskaldunak ez diren funtzionarien entseguak, Alderdi Sozialistaren inplantatzeko, gutxiengoak, edo ere marjinalak, gelditu dira. Mentalitate hori gaur egun ere agertzen da, nahiz eta abertzaleen presioak inobilismoa inarrosi duen.

Arazoa da abertzale anitz izpiritu apolitiko hortan bizi izan direla eta, 40 urtetik gorakoentzat bereziki, lehentasuna gauza guztiei emana izan zaiela, politikari salbu. Haatik, ondoko belaunaldiak egoera horiek guztiak uzkali ditu.

Zorigaitzez, bere oldarrean, anitz emekitu da, Hegoaldeko militante batzuk muntatu kontsiderazio taktiko batzuen bidez. Bestalde, moderatuenek beti hitzeman dute Iparraldean korronte zentrista bat sortuko zutela; kontestu politikoa uzkaliko zukeen kristau-demokrazia bat. Beteak izan ez diren hitz-emaite horiek ez dute Ipar Euskal Herrian kontzientzia politiko baten harraraztea lortu.

Beraz, oraiko bereizketak biziki errazki ulertzen dira. Arrazoi historikoei gehitu behar zaie, Iparraldean Hegoaldean bezala, gertakari edo aldaketa bakoitza, naturalki, molde desberdinez ikertua dela. Proiektu politiko eta estruktura-eskasiak egoera hau azkartzen du.

Pariseko taktikek egoera honen atxikitzea bilatzen dute bakarrik. Botereak hobe du beretzat euskal arazoa zatikatzea, funtsezko problemei interesatzea baino. Beraz, proposamenak arras puntualak eta partzialak dira, energiak haiengana orientatzeko. Edo bestenez arrunt abstraktuak dira militanteen higatzeko. Gisa horretan, bide-seinale elebidunen ezartzea ez da behin-betikotz argiki erabakia, dudan ezartzen ahal ez diren testuen bidez. Ez, departamendua nahitara emeki ari da, ageri diren huts handiak eginez. Bide honen hobetzeak eta laster-rago eramateak militante kulturalen arreta beharko du, baita ere etengabeko presioa, eta batzuetan abertzale guztien haserrea. Hori guztia gauza gutxirentzat.

Gisa berean, administrazioak, administrazio eta ekonomia arloetan, proposatuko ditu Ravail misioa, edo, baita ere, herrien

arteko komunitatea, edo oraino Euskal Herria 2010. Eta hori, zerbait pasatzen dela sinestarazteko, energiak gastatzeko eta abertzaleen arteko bereizketak sortarazteko. Eta bistan da, ezertara ez heltzeko. Zeren eta, baikorrenek nahi dutena erranik ere, ez da dirurik izan ideia handi horiekin, ez zaie administrazioerik kontsakaratu, eta ondorioa etsituki txarra da.

Pentsatu behar ahal da, hala ere, Iparraldeko abertzaleak zepo guztietara erortzen direla eta egoera ezin iraulia dela? EZ.

1985ean EMA sortu denetik, eta 1988an Abertzaleen Bata-suna muntatu denetik, lan politiko bateratu baten eramateko borondate bat bada.

Desmartxa hori oraino berria da eta abertzaleen gehiengo handi baten parte-hartzea eragiten du, hauek azkenean ikusten baitute debate eta taktika bateratuen mentura. Abertzaleen Batasunak anbizio pertsonal batzuei arrasta ematen die eta aitzina jarraitzen ahal ez duen inprobisazioa geldiarazten du. Programa zabala.

Segur da, Iparraldeko abertzaleak ez dira atzoko gisan borrokatzen ahal. Egoera ez bada eraldatua ere, aitzinatu da eta ez gara molde berarekin borrokatzen ahal inobilismoaren edo ukaldi guziak baliatzen dituzten kontrario abilen aitzinean. Parisen azpijokoei kolektiboki erantzun behar diegu, ahal bezainbat abertzalerekin ikusiz. Erantzun horrek, botereak egin ditzakeen kontzesioak ahal bezainbat landu behar ditu, haien gestio permanentearen zepora erori gabe. Iparraldeko abertzaleen erantzunak gure borrokaren helburu nagusiak oroitarazi behar ditu. Gure etsaiek inposatzen dizkiguten itzulimitzulietan ez dugu indarririk gastatu behar. Oroitarazi behar dugu gure herriaren onarpen instituzionalaren alde borrokatzen garela, eta Iparraldearentzat, autonomi estatutua behar dugula. Gure hizkuntza eta kulturaren estatutu ofizial baten alde borrokatzen gara. Borrokatzen gara ere gure bizi ekonomiko eta soziala bakoitzaren eta giza taldearen laguntzaile izan daitezen. Eta azkenik, borrokatzen gara, herri honen bilakaera ez dadin presoen kaltetan egin; hauentzat amnistia eta askatasuna lortu behar ditugu.

Ipar Euskal Herriaren oraiko eta biharko bilakaera bere iragana, bere errealitatea eta gerorako xedeak kontuan hartuz eginen da. Lehenik, Iparraldeko ezker abertzale bateratuaren eraikitzean, ez baitugu borroka behar den bezala eramaten ahal taldetan zatikaturik gaudeino. Bigarrenik, Herri Batasun arekilako koordinazio hobea batean askapen nazionalerako estrategia berdina baten ukaitzeko. Azkenik, Iparraldean taktika arras ziblatu bat ukanez Abertzaleen Batasuna bezalako mugimendu zabal batekin.

Ardatz horiek debate guztiak, ukaldi guztiak posible egiten dituzte, gure borrokaren helburua ahantzi gabe. Nork proposatzen du beste zerbaite?

G AIAK

JOSE IGNACIO GALPARSORO
NIETZSCHE, PENTASARI INMORALISTA ETA NIHILISTA?

NEKANE BALLUERKA
ARGIBIDEEN ERAGINA TESTU ZIENTIFIKOEN IKASKUNTZAN

NIETZSCHE, PENTSALARI INMORALISTA ETA NIHILISTA?

Nietzscheren gaurkotasuna bere
jaiotzaren 150. urteurrenean

JOSE IGNACIO GALPARSORO

Ehun eta berrogeita hamar urte betetzen dira Nietzsche jaiotzenetik eta orain —beharbada inoiz baino gehiago— bere pentsaera indarrean dago. Nihilismoaren eta nihilismoaren ondorio moralen bere azterketa bere garaitik kanpora ateratzen da, gaur arte gaurkotasun handiz helduz. Nietzscheren eragina gaurko pentsaeran ia ahobatez onartua dago. Nietzscherena da egile garaikideengan —Heidegger, Foucault, Derrida, Ricoeur, Gadamer, Vattimo, Rorty, etab.engan esate baterako— beharrezko erreferentzi puntu bat. Bere bizitzako garaian eduki ez zuen arrakasta, Nietzschek badauka gaur egun. Beharbada arrakasta honengatik kasu batzuetan bere

pentsaera azkarregi aztertzen da. Mundu akademikotik kanpora (eta noizbehinka mundu honen barruan) inoiz esan ez zituen baiezenak atribuitzen zaizkio Nietzscheri. Irudi arruntak pentsatzen du pentsalari eskusiboki kritikoa dela, nihilista eta suntsidura moralaren aldekoa, alegia. Nietzsche izango litzateke gaurko balioen krisiaren erantzulea. Bere pentsaeraren negatibitateak gure zibilizazioaren balioak suntsitu izango lituzke eta horren ondorioz gizon garaikidea bereizten duen huts izpirituala ekarri izango luke.

Gai batzuei buruzko Nietzscheren anbiguotasunak esplikatu ditzake interpretazio horiek. Baina seguraski Nietzscheren interpretazio okerren iturririk handiena bere estiloa da. Filosofoaren historian gertatu ohi ez den bezala, Nietzschek maiz erabiltzen du aforismoa. Lerro batzuetan egile batek esan behar duen guztia biltzen da. Modu espositibo arruntaren aurrean, aforismoak ezaugarri bereziak dauzka. Beraz, aforismoaren interpretazioak berezia izan beharko du. Nahiz eta berez aforismoak barruko batasun bat eduki, batasun hau ez da itxia. A. Sánchez Pascualek zuzen adierazten duenez: «El aforismo contiene una visión verdadera, pero no una certeza conclusa»¹. Beraz, Nietzscheren aforismo bat modu apropos batean interpreta dadin, gai berberari buruz hitz egiten duten beste aforismoekin harremanetan jarri behar da.

Metodo hermeneutiko hau erabiliz gero, esan daiteke Nietzscheren anbiguotasunak formarekin edukinarekin baino zerikusi gehiago daukala. Horrela, presaka egindako interpretazioak ebitatzen dira. Interpretazio horien arabera, Nietzsche inmoralista huts bat da. Nietzscheren testuak, non bere burua «inmoralista»² gisa aurkezten den, aurkitzen badira ere, ezin da Nietzsche inmoralista bat dela konkluditu, moral osoa ukatzen duen egile bat dela alegia. Modu berean, ezin da Nietzsche deskalifikatu (pentsalari kontraesankor bat dela esanez), garai berean idatzitako testuak aurkitzeagatik, non Nietzschek «moralista»³ bat dela esaten duen.

Hermeneutikazko estrategia Nietzschek beste testuetan egindako ñabardurak aztertzea izan behar da, «moral» hitzari ematen dion esanahia berdina den ala ez garbi uzteko. Adibi-

dez, behin aforismo berberean Nietzschek «moral» hitzarekin jolasten du. Aforismo honek giltza ematen du itxurazko kontraesana gainditzeko: «Moralista hobezina —esaten du Nietzschek— inmorala izan beharko litzateke, ongiuz eta gaizkiuz haraindi»⁴. Beraz, Nietzschek bere burua hartzen du moralista bat bezala, zeren bere morala ongi eta gaizki balio absolutuak direla baieztatzen duen moraletik at kokatzen baita. Baina aldi berean esaten du inmoralista dela bere balioak absolutuzat eta orokortzat hartzen dituen morala kritikatzegatik hain zuzen ere.

MORALAREN IKUSKERA NIETZSCHEARRA

Nietzscheren liburuetan gai garrantzitsuenetariko bat, Platongandik hasita, mendebaleko filosofia beren menpe jarri duen moralaren kritikan datza⁵. Dekadentziaren instintuak moral hau martxan jartzen du, zeren bere eginbeharra instintu indartsuenak ahultzea baita⁶.

Moral hau izaki guztiek dauzkaten asmo naturalen aurka doa. Izaki guztiek bere botere-nahia gehitu nahi dute, beraien ahalmena edo indarra handitu, alegia. Moral honek naturari dagokiona (hau da, bizitzaren instintuak baieztatzea) oztopatzen duela-eta, Nietzschek dio morala antinaturala dela⁷. Baina moral guztien helburua gizaki-mota bat kontserbatzea izanik, moral honek ezin du esplizituki esan bizitzaren aurka doanik. Horregatik asmatzen du *beste* bizitza, bizitza naturalarekin zerikusirik ez duena: bizitza naturgainekoa, naturaz haraindi kokatua. Hori lortzeko moralak arimaren hilezintasun irudikeria sortu behar du. Eta irudikeria honek gizonari sinestarazten dio bizitza naturala iragaitza bat dela mundu hobe baterantz, non sufrimendua bazterturik egongo bailitzatekeen.

Nietzscheren ustez, sufrimendua bizitzaren osagai funtsezko bat da. Bizitza tragikoa da, kontraesana da. Bizitza indarrak gehitzeko borroka bat da. Bizitzaren esparru guztietan gertatzen da hori. Eta gizakia ez da salbuespen bat. Haatik, botere-nahi dekadentea daukatenez ezin dute bilakaeraren mun-

duan dagoen sufrimendua eta mina jasan. Horregatik, aterpe bat bilatu behar dute mundu naturaletik kanpoan. Hango ezaugarriak mundu naturalaren kontrakoak dira, esate baterako ziurtasuna, ongitasuna, bizitzaren erraztasuna, arriskugabetasuna, mingabetasuna. Mundu naturgainekoaren eraikuntza egoera jasanezin bati erantzuna da. Sufriarazten duen munduari gorrtoaren ondorioa beste munduaren eraikuntza da, non sufrimendurik ez dagoen⁸. Nietzscheren arabera, metafisikariak errealitatearen kontra daukaten gorrotoa keatzailea bihurtzen da⁹. Baina sorketa hori dekadentea baino ez da. Beheranzko ezaugarri hori argi agertzen da ikusten denean nortzuk kontserbatuko diren, moral honi esker, mundu metafisikoan: artaldeko kideak¹⁰.

Nietzschek kritikaturtako moral taldekoiak nahi duena zera da: «Funtsezko aldaketa edo, hobeto, gizabanakoa ahuldu eta ezabatu»¹¹ kolektibitatearen alde. Beste munduan iraun nahi izateko arrazoiak —gehitzen du Nietzschek— «*beldurra* eta *esperantza* dira (...) Hemen larderiarik ikaragarrikoenen bidez baliatu behar da, beste bide arinagoek eraginik ez badaukate (...). (Bide bortitzenetariko bat haraindiaren asmakizuna da, behin-betiko infernu batekin)»¹². Beraz, Nietzschek moralaren eraikuntzari egindako kritika honetan datza: mundu metafisikoaren ustezko jatorri haraindikoa desmaskaratzean, bere jatorri miserablea («gizatiarra, gizatiarregia», alegia) azalduz.

Horretaz gain, kritika eraikuntza honen izaki gorenaren aurka zuzentzen da. Jainkoa ez da izaki ahalguztidun, orojakile eta nonnahikoa. Tradizio platoniko-kristauaren teologiak daukan Jainkoa ezdeus hutsa besterik ez da: «Ez da esaten ezdeusa: bere tokian esaten da 'haraindia' edo 'Jainkoa' edo 'egiazko bizona'»¹³.

Nietzscheren ustez, mundu erreala funtzionamendu-mekanismoa botere-nahien indarrak gehitzean datza. Eta mundu erreala honetatik kanpo ez dago ezer. Horregatik, moralak eraikitako aterpea sufrimendutik ihes egiteko ezdeus huts bat besterik ez da izango¹⁴. Beraz, Nietzscheren kritikak agertarazten du mendebaleko filosofiak deitzen zuen *summum ens*-aren azpian *nihila* ezkututzen dela.

NIHILISMOAREN IKUSKERA NIETZSCHEARRA

Moral dekadente eta taldekoiairen jarraitzaileek beraien ekintzak Jainkoaganantz zuzentzen zituzten. Jainkoa zen faroa eta bere argiak artaldeko kideen ekintzak erakartzen zituen. Nietzscheren ustez, nihilismo-sentimendua, helburu hori ez dela existitzen erakusten denean, sortzen da. «*Nihilismoa: Xedeak huts egiten du; 'zergatik'-ari erantzuna faltatzen zaio: Zer adierazten du nihilismoak? —Gorengo balioak desbaliatzen direla*»¹⁵.

Munduko misteriorik sakonenei eta bizitzaren zentzu bati azalpena ematen ziena desagertu da. Horren ondorioz, frustrazioa eta urduritasun sentimenduak zabaltzen dira. Esan daiteke bere salaketari esker Nietzschek modernitatearen krisia gainditzen eta garai berri bati hasiera ematen laguntzen duela. Modernitatearen ataria zeharkatuz, postmodernitatearen garaian kokatzen gaitu¹⁶.

Hala ere, Nietzscheren azterketa ez da salaketan gelditzen. Bere nihilismoaren azterketa urrunago doa eta zehaztasun horiek kontuan hartu behar dira bere ikuskera ondo ulertzeko.

Nietzscheren ustez bi nihilismo mota daude: nihilismo aktiboa eta nihilismo pasiboa. Nihilismo pasiboa «*horror vacui*» sindromea sufritzen duten borondateei dagokie. Hau da, helburu bat, xede bat behar duten borondateei dagokie. Borondate horiek —dio Nietzschek— nahiago dute «ezdeus nahi izan ezer ez izan nahi baino»¹⁷. *Horror vacui*-k dekadentea haraindiko idealerantz bultzatzen du, naturgaineko eraikuntzaren ezau-garriak desmaskaratzen ez diren arte. Ideal honek mundu naturala kondentatzen du; bilakaerari bere errugabetasuna kentzen dio; mundua eta gizona kalumniatzen ditu eta, azkenean, errealitatea pozointzen du¹⁸.

Idealismoak, bere helburua ezdeus hutsa dela konturatzen denean, «baliogabetasun absolutuan, zentzugabetasunean alegia» sinesten du¹⁹. Baina sinesmen hori asmo okerraren emaitza besterik ez da, moral bakarra eta guztientzat baliozkoa iza-

teko moral tradizionalak daukan asmoarena, alegia. Zentzu honetan Nietzschek idazten du: «Nihilismoa ez da agertzen gaur existentziaren atsekabea lehen baino handiagoa delako, baizik eta gaizkiaren 'zentzu' batean edo existentzian bertan konfidantzarik ez daukagulako. Interpretazio bat amildu da; baina hau 'Interpretazioa' zela uste izanagatik, ematen du existentziak zentzurik ez daukala, dena *alferrik* dela»²⁰. Moral dekadentearen amiltzeak bere borondatea interpretazio bakararren zerbitzura jartzen duenaren amiltzera darama. Handik aurrera, ahalegin guztiak *alferrik* izango dira, moral bakarra dela pentsatzen duena amildu baita. Gizon dekadenteak ez du bide berririk bilatzen; bere borondatearen ahalgabetasunak agertarazten du bere kreaizaile ahalgabetasuna; elbarritasunak menperatzen du haren borondatea.

Haatik, elbarritasuna nihilismoaren tarteko aldia baino gehiago ez da. Nihilismoari beste aldi bat jarraituko zaio. Garai berri honi esker, bilakaerak bere errugabetasun galdua berreskuratu ahal izango du. Azkenean, ekintza batzuk abiatu ahal izango dira. Garai berri honetan zilegi izango da, adibidez: «Deabrua jainkotzea», «bilakaera bedeinkatzea», metafisikak bilakaeraren gainean jarri zuen gaiztakeri pisua kentzea²¹. Baina deabruaren (hau da, bilakaera edo naturaren) jainkoztapen ekintza botere-nahi indartsu batek egin beharko du, balio guztien alderanzketa lortzeko gai denak, alegia: «*Botere-nahia* Balio guztien alderanzketaren saiakuntza'. Formula honek kontra-mugimendu bat adierazten du, printzipioari eta eginbeharrari dagokionez: edozein etorkizunetan nihilismo perfektuaren txanda mugimendu honek hartuko du (...). Zergatik da beharrezkoa nihilismoaren helduera? Gure balioek azken ondorioak ateratzen dituztelako; zeren nihilismoa gure balio eta ideal nagusien logika baita, azken ondorioetaraino bultzatua; nihilismoa bizi behar dugulako, balio horien benetazko *balioa* zein zen jakiteko... Edozein momentutan *balio berriak* beharko ditugu»²². Balio berriak sortzen dituen botere-nahia, Nietzschek deitutako «*nihilismo aktibo*» deitutakoarekin lotuta dago.

NIHILISMO AKTIBOA ETA BETIEREKO ITZULERA

Garbi dago Nietzscheren proposamena ez dela suntsitzailea bakarrik. Lehenengo unean, bai: suntsitzailea da. Baina bigarrenean moral berri baten eraikuntza proposatzen du. Eta moral berri hau —berehala ikusiko dugun bezala— paradigma baloratzaile berri batean oinarritzen da. Paradigma honen arabera, baloratzeko modu pribilegiatu bat jadanik ez dago. Beraz, eskusibo izan nahi duten moralak eraikitzea ez da zilegi izango²³.

Balio guztien alderantzaketa-prozesua emaitza daukan moral berri baten —betiereko itzulera teoriaren zigiluarekin markatuta— sorrera da. Nietzsche-ren betiereko itzuleraren hipotesia zera da, laburbilduz: mundu hontan gertakari guztiak (txikiak barne) ezin konta ahala aldiz gertatu dira eta ordenu berean betirako errepikatuko dira.

Betiereko itzuleraren hipotesiaren eta tradizio judu-kristauaren arteko desberdintasuna denbora ikuskeran datza. Betiereko itzuleraren hipotesiaren arabera, jatorrian ez dago *alpha* bat (hau da, munduaren *ex nihilo* k reazioa dibinitateari esker); modu berean, bukaeran ez dago *omega* bat (mundu lurrekoaren amaiera eta Paradisuaren etorrera, alegia). Denboraren lerroa zirkunferentzia batean ixten denez gero, haraindik azalpenek ez daukate zentzurik. Azalpen horiek ezin dituzte mundua edo giza ekintzak argitu. Gizakiak ez du mundu sentikorretik at begiratzen, orain bere ekintza guztiak mundu honen zati bat direla baitaki. Hori dela eta, mundu hau mesprezatzea edo bere bizitza eta ekintzak mesprezatzea gauza bera da. Bizitzaren aurka zuzentzen den mendeku izpiritua, zeinek moral dekadentea martxan jarri zuen, gainditu behar da. Gizakia moral dekadenteak nahiz ikuskera finalistak eta probidentzialistak jarritako kateetatik askatu behar da. Horregatik, Nietzschek honela definitzen du bere moralak: «Nire moralak: mendekutik garbikuntza»²⁴. Moral dekadenteak munduari egingdako desbalorazio eta kondenaren aurrean (hau da, munduari esandako «ez»aren aurrean), moral nietzschearrak munduari esaten dio «bai dionisiako bat, munduari den bezala: bere

betiereko itzulera absolutuaren desioraino»²⁵. Moral baitesle hori kreatzaile dionisiakoari dagokio. Honek ez du gauza guztien betiereko itzulera jasan egilen, baizik eta errealtate guztia ezin konta ahala aldiz errepikatzea nahi du. Moral honen jarraitzaileak errealtate ikuskizunaren aurrean «da capo! [berriro!]]»²⁶ egiten du oihu; «nire ekintza guztiak eta munduko gertakari guztiak beti errepikatzea» nahi dut²⁷. Ezaugarri baitesle honetatik sorturik, Nietzscheren filosofiak «munduari onarpen dionisiako bat ematera [heldu nahi du], mundua den bezala, ezer kendu gabe, ezer salbuetsi gabe, ezer hautatu gabe. —[Nire filosofiak] betiereko zikloa nahi du, —gauza berberak, korapiloen logika eta logika-ez berbera. Filosofo batek lor dezakeen egoerarik altuena: existentziarekiko jarrera dionisiako bat edukitzea: hori adierazteko nire formula *amor fati* da...»²⁸. Baina *amor fati*-k (eternalki itzultzen den munduari esandako «bai» dionisiakoa, alegia) munduaren betiereko itzuliaren beharrezkotasunari «bai» esatea ere inplikutzen du²⁹. Haatik, munduaren beharrezkotasuna ezin da mundutik kanpoko helburu-lorpenarekin lotu. Munduko gertakarien bilakaeraren beharrezkotasuna ez du mundutik kanpoko lege batek diktatzen, gertakariok era jakin batean jarraitzera behartuz. *Amor fati*-a ez da betiereko itzuliaren beharrezkotasuna menpetasun pasiboz onartzea; aitzitik, *amor fati*-a ziklo honen barruan indar agente gisa integratzeko nahia da.

Egilea da berak egindako egintzen erantzule bakarra; gainera, egintza guztiak ez dira iheskorak, baizik eta betierekotasun-zigiluarekin markaturik daude. Guzti hori egoera jasan ezina bihur daiteke gizakiarentzat. Hala ere, zehazten du Nietzschek, —galdera hori egitea: «Nahi izango ote nuke [ekintza bat egin] halako moldez non hori kontza ezin ahala aldiz egin nahi izango bainuke?»³⁰ zama lodiena dela onartuta ere— pisu honek ez du borondatea zapaltzen. Aitzitik, egintza guztiak betierekoak direla jakiteak, goranzko botere-nahiaranga eraldakuntza positiboa ekartzen du. Dekadentearentzat bakarrik bihurtzen da erantzukizun hori pisu ezezteile eta elbarri. Ekintza guztiak betierekotasun-zigiluarekin markaturik daudela jakitea botere-nahiarentzat estimulua da. Burutazio horien garrantzia moralaren ikuskera nietzschearean nabari ager-

tzen da inperatibo kategoriko kantiarraren parafrasia formulatzen duenean: «Nire doktrinak irakasten du: bizi *halako moldez non*, zuretzat birbiztea desiratu beharrezkoa izan dadin, hori da zure betebeharra —zu *edozein kasutan* birbiziko zara. Sentimendu altuena ahaleginak ematen diona, ahalegindu dadila; sentimendu altuena atsedetak ematen dionak, atsedetak har dezala; integratzeak, jarraitzeak, obeditzeak sentimendu altuena ematen dionak, obeditu dezala. Baldintza bakarra da zerk ematen dion sentimendu hori kontzientzia hartzea»³¹. «Inperatibo» Nietzschearrak, inperatibo kantiarraren aurrean, ez du arau praktikoa unibertsal bat izan nahi. «Inperatibo» hau inkluditzen duen ikuskera moralak (moral taldekoiak ez bezala) ez du moral bakarra izan nahi³². Moral taldekoiaren ustez, salbamena hara indian lortzea posible da. Hara indiko mundu horretan kokatzen da ustezko balio gorenak eraiki izango zituen dibinitatea. Eta dibinitate horrek diktatu izango zuen balio gorenak nola lortu daitezkeen. Moral nietzschearrak, ordea, ez du salbamena hitzematen. Hertsiki naturala izango da, hertsiki mundu naturalean mugatzen delako eta balio naturalak (bizitza, alegia) goratzen baititu. Moral zaharraren absolututasuna salatuz, Nietzscheren morala «ongiaz eta gaizkiaz» hara indi kokatzen da; hau da, ustezko kontzeptu moral gorenaz hara indi. Baina —dio Nietzschek— «*Ongiaz eta gaizkiaz hara indi.. Horrek ez du esan nahi: 'onaz eta txarraz hara indi' [Jenseits von Gut und Böse... dies heißt zum mindesten nicht 'Jenseits von Gut und Schlecht']*»³³. «Ona» eta «txarra» izango dira moral nietzschearren kontzeptuak, eta honela definitzen ditu: «Zer da ona? Gizonarengan ahalmen-sentimendua, botere-nahia, ahalmena bera goratzen duen guztia. Zer da txarra? Ahultasunetik datorren guztia»³⁴.

Beraz, alde batetik nihilismo aktiboa —botere-nahi aberatsari dagokiona— moral zaharra kritikatzeko eta sunsitzeko gai da. Eta beste aldetik, balore desberdinak (beste *topos*-ean kokaturik daudenak, hain zuzen) dauzkaten beste moralak eraikitzeko kapaz da. Moral nietzschearren eta moral platoniko-kristauaren arteko desberdintasuna zera da: orain ez dago erreferentzi puntu absolutu bat, gizakitik at kokatua. Gizakia bera moralaren zentro bihurtzen da. Gizakia da berak

egindako egintzen erantzule bakarra. Beste mundua —non aterpe bat bilatu— existitzen ez dela eta, gizakiak ez du kanpotik etorritako diktapen moralik espero. Horregatik, Nietzsche-ren ustez, idealaren kontra lortutako garaipenak gizakiaren askapenera darama.

NIETZSCHE GAUR: NIHILISMOA ETA POST-MODERNITATEA

Gaur egun Nietzsche-engan nihilismoa eta bere ondorio moralak aztertzea bultzatzen duena ez da kuriositatea edo erudizio historikoaren nahia, baizik eta modernitatearen krisia itxuratu duen egilearen bila joatea. Beraz, bultzatzen duena kezkatzen gaituen arazoaren iturriaren bila joatea da.

Gure gizartea bereizten duen balioen krisiaren edo kultur proiektu baten gabeziaren aurrean, Nietzsche-ren irakurmen-egokitasuna garbi agertzen da. Maiz entzun ditzakegu honelako kezkak adierazten dituzten ahatsak: gizadia gidatzeko —dionte— proiekturik ez daukagu. Xede bat, nora ahaleginak zuzendu, ments dugu. Kode moral unibertsalak falta dira, historiak zer bide hartu behar duen argitzeko. Balioen hutsak zorabio-sentsazio bat ekartzen du; eta hau *horror vacui*-k gaur hartzen duen forma besterik ez da. Nietzschek auresandako bidegurutzean aurkitzen gara; gure larruan nabaritzen dugu Nietzschek iragarri zuen egoera, «Jainkoaren heriotza»³⁵ alegia.

Baina Jainkoaren heriotzaren berriak edo, nahi bada, historiaren helburu *baten* gabeziaren egiaztapenak, ez du margo apokaliptikorik eskuratu behar, historia ez baita bukatu. Bukatzen dena da historiaren ikuskera zehatz bat, zeinak munduko gertakarien jarraikeraren arrazionaltasunean sinesten zuen. Ikuskera honek historia martxan jartzen zuen motor batengan sinesten zuen. Nietzsche-ren ustez, motor hori ez da existitzen. Nietzsche-ren salaketa erradikala honetan datza: munduaren motortzat jotzen zenaren jatorri miserablearen azalpenean. Balio moral absolutuak sortzen dira munduak dauzkan ezaugarriek (kotraesanezkotasunak, enigmazkotatasunak eta atzemangaiztasunak alegia) ekoiztutako belduretik.

Ez dago motor bakar bat historia mugitzen duena, baizik eta motor-aniztasun bat. Modernitateak pentsatutakoaren aurka, motor horiek ez daukate historiarentzat aurrez ezarritako plan-gitzarik. Historia noraezean doa. Modernitateak historiari ego-tzitako arrazionaltasuna, ez da inpresio oker —erro rezko atzera-begirako azterketatik sortua— besterik ez da. Histori gerta-kariak ez dira jarraitzen premia traszendente batek gidaturik. Gertakariak direnak dira. Baina gizakiak beste modu batean aritu izango balira, gertakariak desberdinak izango ziratekeen. Gizakiak ikusle pasiboa izateari uzten dio. Orain gizakiak ez du begiraten historiaren bilakaera mundutik kanpoko autoritate batek gidatua bailitzan. Gizakia historian inluitzeko gai da edo, hobeto esanda, gizakia da historia eraikitzen duena. Modernitatearen kritika ostean, gizakia —agente gisa— histo-riara itzultzen da. Historia mundura itzultzen da, historia giza-kiek eraikitzen dutela onartzen baita.

Modernitatearen kritika egin ondoren, Nietzschek historia-
ren ikusker finalistiko-probidentzialistei bakarrik ixten dizkie
ateak. Baina ikusmuga berri, agian arakatugabeei irekitzen
dizkie. Moralaren ikuskera nietzschearrak ez du helburu bat
proposatzen edo, hobeto esanda, bere helburu bakarra super-
gizonaren etorrera da; hau da, nihilismo pasiboa gainditzea
lortuko duena. Supergizonak daukan xede bakarra zera da:
moral bat eraikitzea, non helburu traszendentea ausente egongo
den. Nietzschek esaten duenez, helburu zilegi bakarra botere-
-nahia behin eta berriro nagusitzean datza, gertaerak eter-
nalki errepikatzen dituen munduan.

Baina supergizona ez da moral zaharrak zeukan helburu pro-
bidentzialistaren ordezkoa; supergizonak ez du hartzen hare n
tokia. Supergizona moral horren menpekotasunetik askatzea
lortu duen gizakia da. Eta gainera, baloratu ere beste modu
batean baloratzen du. Supergizona —Nietzscheren arabera—
ez da historiaren amaieraren haragiztapena izango. Supergi-
zonak —balio moral naturalak dituen eta mundua baieztatzen
duen gizonak— ez du uste historia batasun bat denik; ez du
pentsatzen bere iragaitza iheskorrak mundu honetatik zentzu
bat historiaren amaieran aurkituko duenik.

Honez gero gizadiak ez du historia egiten. «Gizadia» kontzeptu abstraktu bat besterik ez da. Botere-nahi indibidualek, helburu bereziren bila dabiltzanek, egiten dute historia. Moral taldekoia murrak —non gizabanakoa artaldeko kide bat besterik ez zen, eta non artaldeak elkar-plangintza bat zeukan—, gizabanakoak komunitatearen menpean egoteari uzten dio eta protagonismoa berreskuratzen du. Indibiduen ekintzek ez dute beraien azken zentzua elkartasunaren *telos*-ean aurkitzen. Orain, gizabanakoa libre da bere bizitzari eta bere ekintzei helburu bat berak emateko. Gizabanakoaren askatasunak behar duena zera da: kanpotik inposatutako balio gorenak eta ukaezina ez onartzea. Horren ondorioa, salbuespenak —eta ez artalde batean berdindurik dauden kideak— osatutako mundu baten sorrera izango da; diferentziak onartzen eta bultzatzen dituen munduaren sorrera izango da.

Bere jaiotzaren 150. urteurrenean Nietzscheren obra irakurtzen duenak ez du formula miragarriarik —bere zoriona ziurtatzeko edo arau praktiko okertezinak lortzeko— espero behar. Nietzsche ez da moralista tipiko bat portaera-araurik diktatzen ez duelako. Hein honetan, Nietzschearen moralak «ahula» dela esan daiteke, alde batetik agintezale ez delako eta, bestetik, balio unibertsal asmorik ez baitu. Moral «indartsu»-aren aurrian, zeinak gizabanakoaren askatasuna hertsatzen duen, moral «ahula»-k askatasuna errebindikatzeko du³⁶.

Bizi dugun egoera aztertu nahi duenarentzat, Nietzsche erreferentzi puntu beharrezkoa da. Horrela, balioen gaurko krisiaren aurrean —modernitateetik post-modernitateera pasatzeak sortutakoa— eta *horror vacui* sentimenduaren aurrean, pentsaera nietzschearraren azterketak azaltzen du egoera honek gizaki garaikidea bidegurutze batean kokatzen duela, non hiru bide biltzen diren. Bide hauek daramate:

— nihilismo pasiboa onartzera;

— edo gizadia gidatuko duten balio moral unibertsalak erakitzen;

— edo moral naturalak eta inmanenteak (balio unibertsal asmorik gabe) eraikitzearen bidez nihilismo pasiboa gainditzera.

1. NIETZSCHE, F.: *Aforismos*, Prólogo de A. Sánchez Pascual, Barcelona, Edhasa, 1994, 14 or.
2. Ikus NIETZSCHE, F.: *Werke, Kritische Gesamtausgabe* (G. Colli & M. Montinari Hrgs.), Berlin, Walter de Gruyter, 1967-sq (hemendik aurrera, «*Werke*»), VII, 3, 39[15].
3. Ikus *Werke*, VII, 3, 35[1].
4. Ikus *Werke*, VII, 3, 35[5].
5. Ikus *Werke*, VIII, 1, 7[4].
6. Ikus *Werke*, VII, 3, 40[53].
7. Ikus *Idoloen ilunabarra*, «*Morala, antinatura bat*», § 4.
8. Ikus, *Werke*, VII, 3, 37[8].
9. Ikus *Werke*, VIII, 1, 8[2].
10. Ikus *Werke*, VII, 2, 26[366].
11. Ikus *Egunsentia*, § 132.
12. *Gizatiar, gizatiarregi*, «*Bidaiaria eta bere itzala*», § 44.
13. *Antikristoa*, § 7.
14. *Antikristoa*, § 18.
15. Ikus *Werke*, VIII, 2, 9[35].
16. Ikus VATTIMO, Gianni: *La fine della modernità. Nihilismo ed ermeneutica nella cultura post-moderna*, Milano, Garzanti, 1985. D. Sánchez Meca, *En tomo al superhombre. Nietzsche y la crisis de la modernidad*, Barcelona, Anthropos, 1989.
17. *Moralaren genealogia*, III, § 1.
18. Ikus *Werke*, VIII, 2, 11[118].
19. Ikus *Werke*, VIII, 1, 7[54].
20. Ikus VIII, 1, 5[71], § 4; VIII, 1, 2[127].
21. Ikus *Werke*, VIII, 2, 9[60].
22. Ikus *Werke*, VIII, 1, 11[411], § 4.
23. Ikus *Ongiaz eta gaizkiaz haraindi*, § 202.
24. Ikus *Werke*, VII, 1, 12[42].
25. Ikus *Werke*, VIII, 2, 10[3].
26. *Ongiaz eta gaizkiaz haraindi*, § 56.
27. Ikus *Ibid*.
28. Ikus *Werke*, VIII, 3, 16[32].
29. Ikus *Werke*, V, 16[22]; *Zientzia alaia*, § 276; *Ecce homo*, «*Wagner kasua*», § 4; *Nietzsche contra Wagner*, Hitzatea, § 1.
30. Ikus *Werke*, V, 11[159].
31. Ikus *Werke*, V, 11[163].
32. Cf. *Werke*, VII, 1, 4[277].
33. *Moralaren genealogia*, I, §17.
34. *Antikristoa*, § 2; *Weke*, VIII, 2, 11[144]; VIII, 3, 14[120].
35. Ikus *Zientzia alaia*, § 108, § 125, § 343
36. Ikus VATTIMO, G.; ROVATTI, P.A.: *Il pensiero debole*, Milano, 1983.

ARGIBIDEEN ERAGINA TESTU ZIENTIFIKOEN IKASKUNTZAN

NEKANE BALLUERKA

Egungo hezkuntza-sisteman murgildurik dagoen haur bat, hasi O.H.O.ko lehen mailetatik eta unibertsitate-ikasketak bukatu arte, testu idatziez baliatzen da funtsean beronen ezaguerak areagotzeko. Errealitate horrekin moldatu behar izaten dira bai ikasleak, bai irakasleak. Hala ere, ez dirudi berez hezkuntzarekiko ardura berezia izan beharko genukeen profesionalen arteko batzuk, psikologoak, alegia, material hori aztertzearen benetako garrantziaz arinki ohartu garenik. Egiazki, psikologiak testu-ikaskuntzarekiko duen ardura azken bi hamarkadetatik dator soilik. Duela denbora gutxi arte, psikologoek testuekin lan egiteari ihes egiten genion oroimenari buruzko ikerketetan nagusi ziren ikuspegi enpiristen ondo-

rioz. Hauen eraginez, zeregin simple eta esanahirik gabeko materialekin lan egiten baitzen funtsean. Izan ere, oroimenaren kontzeptua ulertu ahal izateko proposaturiko eredu nagusienak, hots, biltegi anitzen eredia deritzonak (Atkinson eta Shiffrin, 1968) eta sakontasun-mailen eredia delakoak (Craik eta Lockhart, 1972), geure oroimen-sistema gauza geldo bat bezala kontsideratzen zuten ikerketa asko bultzatu zituzten.

Arrazoi teoriko horrez gainera, Ebbinghaus bezalako psikologoek eta beste zenbait ikertzaile konduktistek testuekin lan egin nahi ez izatearen zergatia zera izan zen: oroimen eta ikaskuntzazko prozesuak egoera askoz simpleagotan, eta laborategian errazkiago kontrola daitezkeen zentzurik gabeko silaben zerrendak edo hitz-zerrendak bezalako estimuluekin azter zitezkeela.

Ikasketa-material gisa testuak erabili zituzten lehen ikerketen helburua, testu horietatik subjektuak bere kasa oroitzen zituen ideiak zeintzuk ziren jakitean egon zen. Hirurogeita hamarreko eta laurogeiko hamarkadetan testuen ulerkuntza berorren egiturarekin erlazionatzen zuten eredu anitz proposatu ziren (Bovair eta Kieras, 1985; Crothers, 1972; Frederiksen, 1972, 1975; Graesser, 1981; Kintsch, 1974, 1988; Meyer, 1975, 1985; Meyer, Yoyung eta Bartlett, 1989). Eta sasoi berberan, beste zenbait ikerlari ipuinak edo teknikoki testu narratibo izenekoak ikasten saiatu zen, esparru honetan hain ezagun diren istorioen gramatikak deritzotenak sortuz (Mandler eta Johnson, 1977; Rumelhart, 1975, 1977; Stein eta Glenn, 1979; Thorndyke, 1977). Laurogeiko hamarkadaren bukaeraz geroztik, testu-mota ezberdinen ikaskuntzaz arduratutako lanen kopurua izugarri gehitu da. Honela, azken lau urteotan testuaren egiturak beronen ikaskuntzarengan izan dezakeen eragina aztertzen jarraitzeaz gainera, testuaren konplexutasuna eta edukia bezalako ezaugarrien efektuak ikertu dira ere. Hala-ber, aipatzekoa da zenbait ikertzaile testuak ikasterakoan erabiltzen ditugun buru-eragiketak aurkitzeko asmoz eta material hauen ikaskuntza errazteko estrategiak edo teknikak proposatu nahian gaur egun egiten ari den lana (azken ikerketa-lerro honi buruzko lanen errebisioetarako ikus Anderson, 1980; Glynn eta Britton, 1984; Hernández eta García, 1991; Mayer,

1984). Aurretiazko hauekin eta esperientzia horien laguntzaz baliatuz, nik Euskal Herriko institutu nahiz unibertsitate-mailan geure ikasleek normalean ikasi behar izaten dituzten testu-moten ikaskuntza hobe dezaketen zenbait estrategia proposatu eta berauen baliagarritasuna egiaztatu nahi izan dut.

Zentzu honetan, testu-ikaskuntzaren esparruan azken urteetan garapen nabarmena eman den arren, psikologoak material-mota hauetaz arduratu garen denbora-tartea oso laburra da elementu-zerrendekin burututako ikerketei eskaini dizkiegun zortzi baino hamarkada gehiagoko epearekin gonbaratzen badugu. Honen ondorioz, gaur egun nahiko ongi ezagutzen dugu subjektuek nola oroitzen dituzten hitz-zerrendak laborategian. Haatik, askoz gutxiago dakigu testu zehatz bat irakurtzen eta ikasten dugunean ikaskuntza baimentzen duten mekanismoei buruz. Paradoxikoki, hezkuntza-eremuan testu idatzia hartzen da ezaguerak igortzeko funtsezko tresna bezala. Horregatik, nire ikasketetan esanahia duten idatzizko materialen ikaskuntzan sakontzearen premiatik eta, zehazkiago, berauen ikaskuntza erraz dezaketeen laguntza edo estrategia egokiak planteatzearen beharrik abiatu naiz. Aldi berean, ezinbestekotzat hartu dut laguntza hauen eraginkortasuna frogatzea ere.

Izan ere, hezkuntza-munduan murgildurik egonik, sarri galdetu diot neure buruari zein izan daitekeen aztergai zehatz bat osatzen duten bukaeragabeko gaien zerrenda ikasteko modurik edo estrategiarik egokiena. Baina ez bakarrik ikasitako informazioa azterketa-egunean, ikaslearen kasuan, edo eskola bat ematerakoan, irakaslearen kasuan, loroek egiten duten antzera aurkezteko aukera eman diezakedana, baizik eta epe luzera mantendu ahal izateko aukera eta, batez ere, egoera berrietara aplikatu, beste gai batzuekin harremanetan jarri edo, azken batean, modu sortzaileagoan erabili ahal izateko aukera eman diezakedan estrategia.

Oso hedaturik dagoen ikasketa-estrategia ikasi beharreko informazioa edo materiala bero r ren ideia nagusien inguruan buruz antolatzearena da. Haatik, zenbait pertsonentzat baliagarri denak ez du beste batzuen ikasketa mesedetu beharrik eta, gainera, aztergai guztiak ezin daitezke buruz berdintsuki antolatu.

Hortik abiatuz, eta testuinguru akademikorako onuragarri izan daitekeelakoan, oso interesgarri iruditu zitzaidan estrategia horrek hezkuntza-arloko goimailatan erabiltzen diren testuen, hots, testu zientifikoek ikaskuntza hobetzeko izan dezakeen eragina enpirikoki aztertzen saiatzea. Ondorioz, subjektuei teknika hori erabiltzera bultzatzea diezaieketen zenbait laguntzen efektuak ikertu ditut, lan-eremu honetan sakontzen joatean mila galdera bururatu zaizkidalarik. Berauetako gehienak hiru ardatzen inguruan dabilta eta hurrengoek antzera adieraz daitezke:

1.- Testu zientifiko mota guztientzat baliagarri izango ote dira honelako ikasketa-teknika bat erabiltzera bultzatzen duten laguntzak?

2.- Zeintzuk izan daitezke estrategia honen efektuak beren osotasunean eta zehaztasunez neurtu ahal izateko ebaluazio-probarik egokienak?

3.- Egongo ote da ikasketa-estrategia zehatzen erabilpena eta testu zientifikoek ikaskuntza oro har mesedetzen edo eragozten duen ezaugarri pertsonalik?

Argi baitago ikaskuntza hobetzeko asmoz planteatzen den edozein laguntza-motaren eraginkortasuna seriotasunez aztertzeko honelako galderak kontuan hartu behar direla, eta argi dago ere azterketa hori praktikoki burutu ahal izateko galdera zabal hauetako bakoitzean geure helburuak ongi mugatu behar ditugula.

HELBURUAK

Nire *funtsezko helburua* zera izan da: subjektuei, testua ikasi aurretik, testuaren ideia nagusienak eta elkarren arteko harremanak adierazten dituzten argibide batzuk eskaintzeak testu zientifikoek ikaskuntzarengan izan dezakeen eragina aztertzea. Goian aipatutako hiru galderetatik abiatuz pentsa daitekeen bezala, helburu honi modu egokian erantzuteko, izaera ezberdineko testuen ikaskuntzari aurre egiterakoan jokoan sartzen den elementu-sail bat aztertzea ezinbestekotzat hartu

dut: 1) testuaren egitura edo testu-mota, 2) ikasketa ebaluatzeko erabilitako probak eta 3) subjektuen berezitasunak, hain zuzen ere. Hauek guztiak argibideen eragina aldaraz dezaketen eta, beraz, edozein laguntza-motaren efektuak zehaztasunez aztertzeko kontuan hartu behar diren faktoreak lirateke. Are gehiago, elementu hauek kontuan hartzeak egun lan-eremu honetan dagoen nahasketari argitasun pixka bat erakar diezaiokeela pentsatu dut. Horrela, argibideek eta geroxeago aipatuko ditudan beste bi laguntzek hiru elementu hauetako bakoitzaren arabera testu zientifikoaren ikaskuntzarengan ager dezaketen eraginaren analisia izan dira ikerketan jarraitu ditudan hiru helburu zehatzak.

- Lehenengoari, hots, *argibideek testu-motaren arabera izan dezaketen eraginaren azterketari* dagokionez, duela denbora gutxi arte, testu-ikaskuntzaren esparruan burututako lan gehienek ikaskuntza-material gisa ipuinak erabili dituztela esan beharra dago, testu zientifikoetan oinarritutako ikerketen kopurua askoz urriagoa delarik. Bestalde, testuaren izaeratik at, testu laburren ikaskuntzarengan testu luzeenarengan baino askoz arreta gehiago ezarri da. Nik bi hutsune horiek bete nahi izan ditut, ikaskuntza-material gisa 1.200 eta 1.600 tarteko hitz-kopuru batez osaturiko testu zientifiko konplexuak erabiliz, hain zuzen ere. Azken batean, hauek baitira geure ikasleek O.H.O.ko bigarren ziklotik unibertsitateraino eskuartean naharokien dituzten materialak.

Halaber, esan bezala, ez naiz argibideek edozein testu zientifikoaren izan dezaketen eraginaren aztertze hutsean geratu. Aldiz, argibideek nik neuk testu espositiboak deitu ditudan testuen (Historia edo Filosofia bezalako giza zientziatan agertzen direnen, adibidez), hots, elkarren artean independenteak diren ideia nagusiz osaturik dauden eta funtsean deskribatzaileak diren testuen ikaskuntzarengan, eta neronek testu esplikatiiboak deitutako testuen (esate baterako, Fisika, Kimika, Injineritza edo Biologia bezalako zientzia esperimentaletan agertzen direnen), hau da, elkarmenpeko diren elkarren segidako fase batzuen bitartez edozein sistema tekniko-zientifikoaren funtzionamendua azaltzen duten testuen ikaskuntzaren-

gan modu berberan eragiten ote duten jakin nahi izan dut. Beste hitz batzuetan, laguntza horren eragina testuaren egitura funtsean deskribatzailea edo sekuentziala izatearen arabera aldatzen ote den ikertu nahi izan dut, azken batean ikasleak bi testu-mota horien edukiak buruz antolatzeke erraztasun berdina izango ote duen zalantzan jar baitaiteke. Horrez gainera, bigarren egitura-motaren barnean, argibideek testuaren zati ezberdinen arteko elkardependentzia kausala delarik edo ez delarik efektu ezberdinak sortzen ote dituzten aztertu dut ere.

Bestalde, berauen egitura kontuan hartuz, esplikatiiboak deitu ditudan testuen kasuan oso interesgarri iruditu zait ustez argibideen efektuak azal ditzaketen antzeko buru-eragiketetan oinarritzen diren eta ikaskuntza hobetzeko oso onuragarri izan daitezkeen beste zenbait laguntzen eragina ikertzea. Honen inguruan, hiru galdera erantzun nahi izan ditut:

1.- Argibideak jasotzeaz gainera, subjektuak argibideetan adierazitako puntuak jarraituz orrialde batean eskema bat burutzeak eragin positiborik izango ote du testu esplikatiiboaren ikaskuntzaren?

2.- Harreman kausalen bidezko elkardependentzian oinarritutako testu esplikatiiboaren kasuan, subjektuari testuaren ideia nagusienak begi-irudikor moduan errepresentatzen dituen marrazki bat eskaintzeak ez ote du argibideak eskaintzeak edo berauetan oinarritutako eskema bat burutzeak baino neurri handiagoan hobetuko ikaskuntza?

3.- Epe motzera ez ezik, argibideek, eskema gidatuak eta marrazkiak testua irakurtzen denetik egun batera ikasitako informazioa buruan mantentzeko nolabaiteko efekturik izango ote dute?

- Helburu zehatzen arteko bigarrenari dagokionez, *argibideek eta gainontzeko laguntzen efektuak ikasketa-maila neurtzeko erabilietako probaren arabera aldatzen ote diren aztertzen eta, beraz, laguntza hauen eragina baldintza ezberdinen pean neurtzeko egokiak diren ebaluazio-proben izaera mugatzen saiatu naiz. Helburu honetara hurbiltzeko ez naiz, orain arte ikertzaile anitzek egin duten antzera, argibideek, eskema gidatuak eta*

marrazkiak subjektuek ikasitako informazio-kopurua are a-gotzeko izan dezaketeen eragina aztertzearekin geratu. Hots, ez dut errendimendua zenbat handitzen den soilik neurtu, subjektuek laguntza hauetaz baliatzen direnean testuaren barmeko eduki garrantzitsuak xehetasunak baino hobekiago ikasten ote dituzten aztertu baizik. Oroimen orokorra eta informazio zehatzekiko oroimena neurtzeaz gainera, laguntza horiek geure ikasleen ulermena edo ikasitako informazioa egoera berrietara aplikatzeko gaitasuna zein neurritan hobetzen duten ikasten saiatu naiz ere. Azken batean, ikasitako informazioa loroek egiten duten antzera errepikatzeko baino, laguntza hauek informazioa modu sortzaileago edo aberatsago batean erabiltzeko aukera eskaintzen ote duten egiaztatu ahal izateko ebaluazio-probak aplikatu nahi izan ditut.

- Ikerketaren hirugarren helburu zehatzari dagokionez, subjektu berarekin zerikusia dauka, gu baikara azken batean testua ikasi behar dugunak. Hortik abiatuz, sarri galdetu diot neure buruari *argibideek eta gainontzeko laguntzek testu zientifikoek ikaskuntzarengan izan dezaketen efektuei hala nola testuen ikaskuntza berari eragin diezaioketeen subjektuen ezaugarririk ba ote dagoen*. Hots, emaitzak berberak izango ote diren ikaslea ezberdina izanik. Zentzu honetan, oso interesgarritzat jo dut subjektuen hezkuntza-mailaren arabera ikaskuntzan ager daitezkeen desberdintasunak aztertzea, azterketa hori burutzeko Lasarteko Institutuko B.B.B.ko 3.garren mailako ikasleekin, alde batetik, eta Psikologi Fakultateko lehen eta bigarren zikloko ikasle unibertsitarioekin, bestetik, lanean ihardun naizelarik. Halaber, hezkuntza-mailan burutu behar diren eginkizunetarako ustez inplikazio garrantzitsuak dituen nortasuneko ezaugarri baten arabera, eremu dependentzia-independentzia deritzon izaera kognitiboaren arabera, alegia, bai testu zientifikoek ikaskuntzan eta bai laguntza hauen efektuetan jazo daitezkeen aldaketak ere azterten saiatu naiz. Ezaugarri honek alderdi psikologiko gehiago ukitzen dituen arren, berau aztertu duten ikertzaile nagusienek eremu independenteen eta eremu dependenteen arteko desberdintasunik garrantzitsuena pertzepzio-kogniziozko t rebetasunetan ezartzen dute. Horrela, eremu independente d i ren subjektuak arlo horiei dagokienez berregituratze-gaita-

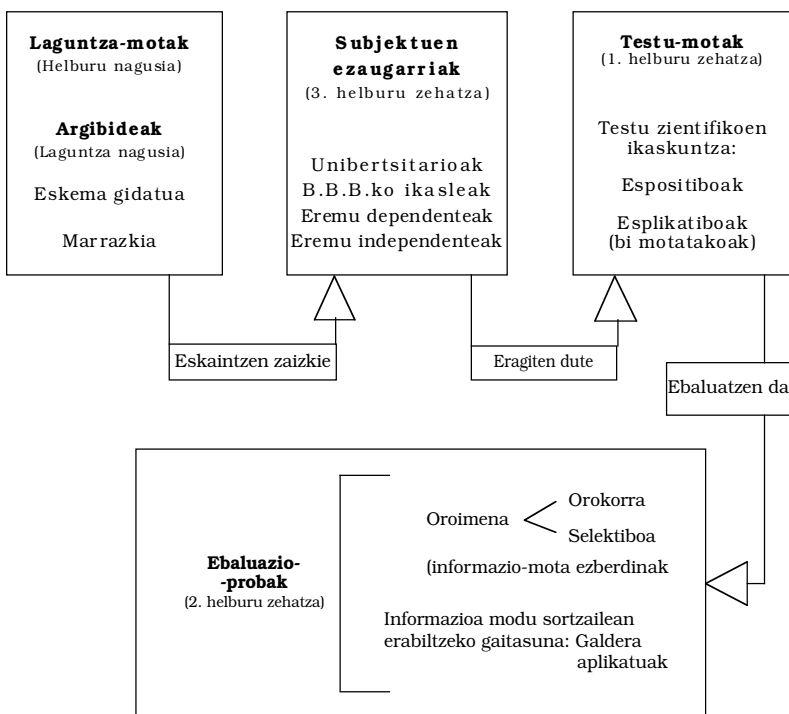

sun handiko eta pertzepzio zehatzeko pertsonak lirateke, eremu dependenteak berez antolatze-gaitasun eskasak eta pertzepzio nahasia duten subjektutat hartzen diren bitartean. Testuaren ikaskuntzarako trebetasun horiek izan dezaketeen garrantzia kontuan harturik, ezaugarri pertsonal honek esparru honetan zerekan izan dezakeela pentsa genezake (ikus 1. irudia)

TESTUINGURU TEORIKOA ETA APLIKATUA

Psikologia esperimental kognitiboa eta Hezkuntzaren psikologia
 Irakaskuntza-psikologia eta Testu-psikologia
 Testu zientifikoaren ikaskuntza
 Testu zientifikoaren ikaskuntzarako laguntzak

HELBURUAK

1. IRUDIA.- Ikerketari dagokion testuinguru teorikoa eta aplikatua, eta bertan jarriaten diren helburu nagusiak

EMAITZAK ETA ONDORIOAK

Lortutako emaitzarik nagusienak hala nola berauetatik hezkuntzarako erator daitezkeen ondorio praktikoak hauexek izan dira.

- Lehenengoari, hau da, *laguntza ezberdinek testuaren izararen arabera izan dezaketen eraginari dagokionez*, ondorengo puntuak azpimarra daitezke:

1.- Izaera nagusiki deskribatzailea duen eta eduki independentetako sail batez osaturik dagoen testu baten kasuan (testu espositibo deritzon baten kasuan, alegia) argibideek ez dute eragin positiborik aurkezten ikaskuntzarengan. Honela, antzinako gizarte bateko antolamenduaren alderdi ezberdinak deskribatzen dituen Historiazko testu bat ikasteko, adibidez, argibideen laguntza ez litzateke oso nabarmena izango.

2.- Haatik, egokiro erabiltzen badira, argibideek eta berauetan oinarritutako eskemaren burutzapenak elkarpendentziatzako harremanen bitartez lotutako ideia nagusiz osaturiko testu zientifikoan (hots, testu esplikatibo izenekoan) ikaskuntza hobetzen dute, testuaren zati edo fase ezberdinen arteko kateamendu-mota edozein delarik. Honela, unibertsoko zulo beltzak deritzenen sorrera azaltzen duen Kimikazko testu baten aurrean, esate baterako, ikasleari oso lagungarri gertatuko litzaiokie argibideak jasotzea edo berauetan oinarritutako eskema bat burutzea.

3.- Zehazkiago, argibideek eta eskema gidatuak kausalitatezko erlaziotan oinarritzen ez den testu esplikatiboan, eta bi laguntza horiek eta marrazkiak zergatia ondorio harremanetan oinarritutako testu esplikatiboaren kasuan, ikasitako informazioa egoera berrietara aplikatzeko gaitasuna eta testuaren eduki nagusien oroimen-maila areagotzen dute. Haatik, eskemaren burutzapena, ulermenari edo informazioa modu sortzailean erabiltzearen gaitasunari dagokionez, eta marrazkia, oroimenari dagokionez, harreman kausaletan oinarritutako testu esplikatiboa ikasi ondoren errendimendua hobetzeko argibideak baino eragin handiagoko laguntzak bezala agertzen zaizkigu.

Nire ustez, emaitza guzti hauek ekarpen garrantzitsuak egin diezazkiokete hezkuntza-eremuari. Datu hauetatik abiatuz, edozein gai elkarren artean sekuentzia koherente bat jarraituz loturiko zenbait atalen bitartez antolatzen denean, oso onuragarri litzateke ikasleentzat gai horren eduki nagusienei hala nola berauen arteko erlazioei buruzko informazioa edukitzea. Informazio horrek ikasi beharreko materiala buruz egokiro antolatzeko aukera emango lieke, ulermena eta eduki garrantzitsuenen oroimena areagotuz. Beraz, irakasleok gai berri bat irakasten hasi aurretik, edo irakatsi bitartean, arbelan egiten ditugun eskemak zenbait gai edo asignaturatan ikaskuntza hobetzeko oso baliagarri gerta daitezkeela ondoriozta genezake. Honela, Biologia, Fisika, Injinerutza edo Kimika bezalako zientzietan maiz aurki daitezkeen izaera zientifiko-esplikatibozko edozein gairen aurrean, irakaslearen eskemak ikasleek edukiak buruz koherenteki antola eta errepresenta ditzaten lagungarri gerta daitezke. Halaber, integrazio horrek jasotako informazioa hobe ulertzen eta ideia garrantzitsuenetara adi egoten lagun diezaieke.

Hala ere, harreman kausaletan oinarritutako testu esplikatiboekin subjektuek berauek burututako eskema-ulermena hobetzeko argibideak soilik jasotzea baino askoz onuragarriago dirudienez, irakasleak geure ikasleak entzule hutsak izate ordez edo edukiak buruz isilean antolatu ordez, argibideetan jasotako antolatze-adierazpenak jarraituz orrialde batean eskemak egiten ohitu daitezzen gogor saiatu beharko ginateke. Bestalde, oro har, marrazkia jasotzea eskema burutzea bezain lagungarri gertatzen dela azpimarratu behar da. Beraz, emaitza honen arabera, beren ikasgaiak irakasteko transparentziataz edo ikus-entzuteko beste bide batzuetaz baliatzen diren irakasleak edo beren ikasleei laguntza gisa marrazki egokiak fotokopiatu eskaintzen dizkietenak bide onetik dabilzala pentsa genezake. Halaber, testu esplikatiibo baten egiturarekin bat etortzen diren eta bertako informazio nagusia iruditaratzen duten marrazkiak ikaskuntza hobetzeko tresna egokiak direla kontuan hartuz, eskolako materiala prestatzen dutenek egite hau gogoan hartu eta zenbait zientziari dagozkien testuliburutan horrelako marrazkiak sartu beharko lituzketeela deritzot.

- Bigarren helburu zehatzari, hots, *laguntza ezberdinek ikasketa neurtzeko erabilitako ebaluazio-probaren arabera izan dezaketen eraginari* dagokionez, testu esplikatiboekin, argibideek, eskemaren burutzapenak eta marrazkiak testutik zuzenean eratorzen ez diren, edo zuzenki erantzun ez daitezkeen galderez osatutako proba batean subjektuek lortutako errendimendua areagotzen dutela egiaztatu da. Esate baterako, autoen balaztatze-sistema azaltzen duen Fisikazko testu baten aurrean, subjektuari bonba hidraulikoaren jariagaiarengan eragindako presioa lau gurpilen bobinetara modu berberan helaraziko ez balitz zer gertatuko litzatekeen (testuan bertan zuzenean erantzuten ez den galdera bat) galdetuko bagenio edo antzeko itaunak egingo bagenizkio, azkoz hobeto erantzungo lituzke hiru laguntza hauetakoren bat jaso ondoren. Bestalde, laguntza guztiek eragin selektiboa daukate oroimenarengan, horrela testuaren eduki nagusien berreskurapen-maila hobetzen dute batipat. Emaizta hauen arabera, aipatutako laguntzek subjektuak testuaren edukien antolakuntza hobetzera eta bertako informazioa koherenteki errepresentatzera eramán ditzaketela pentsa genezake. Eta errepresentazio horrek, ikasitakoa loren antzera errepikatzeko ahalmena baino gehiago, inferentziak egiteko gaitasuna eta eduki nagusien oroimena gehituko lituzke.

- Amaitzeko, *argibideek eta eskema gidatuak* (marrazkiaren efektuak ez baitira frogapean jarri) *subjektuen zenbait ezau-garriren arabera testuen ikaskuntzarengan izan dezaketen eraginari* buruzko azalpen batzuk eskainiko ditut. Ere mu dependentsia-independententsia deritzon nortasun-ezaugarriari dagokionez, bai argibideek eta bai eskemaren burutzapenak ere ere mu dependente nahiz independente diren subjektuen ikaskuntza-maila gehitzen dute, zeregin esperimentalá edozein izanik azken subjektuen errendimendua lehenengoena baino handiagoa baldin bada ere. Beraz, laguntza hauek testuiguru akademikoari ekar diezazkioketen abantailak berdintsu baliagarri dira ikaslearen izaera kognitiboa ere mu dependentea nahiz independentea dela.

Hezkuntza-mailari dagokionez, baldintza orotan unibertsitateko B.B.B.ko ikasleek baino emaitza hobetoak lortzen

dituzte. Datu honek unibertsitate-ikasketak burutzeak ikasleari baliabide edo ikasketa-estrategia eraginkorretaz jabetzeko eta material zientifiko konplexuak erabiltzera ohitzeko aukera ematen diola pentsatzera garamatza. Bestalde, bi ikasle-taldeen arteko diferentziarik nagusiena zera da: unibertsitarioen kasuan eskemak galdera aplikatuetan errendimendua hobetzen duen bitartean, eskema ondo egiten ez dakiten Lasarteko Institutuko zenbait ikaslerengan laguntza honek ulermena gehitzeko ez duela inolako eraginkortasunik. Emaiza hau, eta eskemak testu esplikati boen ikaskuntza hobetzeko agertutako efikazia ikusirik, unibertsitatera iritsi aurreko hezkuntza-mailatan eskemak egiten irakasteko hala nola berauen eraginkortasuna frogaturik duten beste zenbait ikasketa-estrategia egokiro aplikatzen irakasteko hezkuntza-programak eratu beharko lirateke.

Laburbilduz, nire ikerketaren *ekarpenik nagusiena*, subjektuei testuaren ideia garrantzitsuenak edo testu horren edukiak buruz antolatze ko aukera ematen dizkieten ideiak idatziz edo begi-irudikor moduan adierazten dituen informazioa ikaskuntza-fasean agertzeak, testu zientifikoren ikaskuntzare nagan duen eragina enpirikoki, eta lan-eremu honetan edozein laguntza-motaren efektuak aldaraz ditzaketeen faktore nagusienak kontuan hartuz, egiaztatu ahal izatean datza. Azken batean, lan honetan lortutako emaitzek testuinguru akademikoan testu zientifiko esplikati boetako edukiak egokiro ikasi, epe luzera mantendu eta modu sortzailean erabili ahal izateko argibide egokiak jasotzeak eta, are gehiago, marrazki egokiez baliatzeak edo argibide horietako ideiak eskemak burutuz esplizituki adierazteak duen garrantzia azpimarratzera garamatza. Ikerketa honetako emaitzak ikasle eta irakasleontzat eta, azken batean, hezkuntza-munduan mugitzen garen guztiontzat geure eguneroko lanaren alderdi gutxi batzuk hobetzeko lagungarri eta emankor gerta daitezela espero daiteke.

ERREFERENTZIA BIBLIOGRAFIKOAK

ANDERSON, T.H. (1980). Study strategies and adjunct aids. En R.J. Spiro, B.C. Bruce, & W.F. Brewer (Eds). *Theoretical Issues in Reading Comprehension*. Hillsdale, N.J. Erlbaum.

ATKINSON, R.C., & SHIFFRIN, R.M. (1968). Human memory: A proposed system and its control processes. En K.W. Spence, & J.T. Spence (Eds.). *The psychology of learning and motivation: advances in research and theory*. New York. Academic Press.

BOVAIR, S., & KIERAS, D.E. (1985). A guide to propositional analysis for research

on technical prose. En B.K. Britton, & J.B. Black (Eds.). *Understanding Expository Text: A theoretical and Practical Handbook Analyzing Explanatory Text*. Hillsdale, N.J. Erlbaum.

CRAIK, F.I.M., & LOCKHART, R.S. (1972). Levels of processing: A framework for memory research. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 11, 671-684 or.

CROTHERS, E.J. (1972). Memory structure and the recall of discourse. En R.O. Freedle, & J.B. Carroll (Eds.). *Language Comprehension and the Acquisition of Knowledge*. New York. Wiley.

FREDERIKSEN, C.H. (1972). Effects of task-induced cognitive operations on comprehension and memory processes. En R.O. Freedle, & F.B. Carroll (Eds.). *Language comprehension and the acquisition of Knowledge*. New York. Wiley.

FREDERIKSEN, C.H. (1975). Acquisition of semantic information from discourse. Effects of repeated exposures. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 14, 158-169 or.

GLYNN, S.M., & BRITTON, B.K. (1984). Supporting Readers' Comprehension Through Effective Text Design. *Educational Technology*, 71, 40-43 or.

GRAESSER, A.C. (1981). *Prose comprehension beyond the word*. New York. Springer Verlag.

HERNANDEZ, P. & GARCIA, L.A. (1991). *Psicología y enseñanza del estudio*. Madrid. Pirámide.

KINTSCH, W. (1974). *The representation of meaning in memory*. Hillsdale, N.J. Erlbaum.

KINTSCH, W. (1988). The role of Knowledge in discourse comprehension: A construction-integration model. *Psychological Review*, 95 (2), 163-182 or.

MANDLER, J.M., & JOHNSON, N.S. (1977). Remembrance of things parsed: Story Structure and Recall. *Cognitive Psychology*, 9, 111-151 or.

MAYER, R.E. (1984). Aids to text comprehension. *Educational Psychologist*, 19, 30-42 or.

MEYER, B.J.F. (1975). *The organization of prose and its effects on memory*. Amsterdam. North-Holland.

MEYER, B.J.F. (1985). Prose analysis: Purpose, procedures and problems. En B.K. Britton, & J.B. Black (Eds.). *Understanding Expository Text*. Hillsdale, N.J. Erlbaum.

MEYER, B.J.F., YOYUNG, C.J., & BARTLETT, F.C. (1989). *Memory improved. Reading and memory enhancement across the life span through strategic text structures*. New Jersey. Erlbaum.

RUMELHART, D.E. (1975). Notes on a schema for stories. En D.G. Bobrow, & A. Collins (Eds.). *Representation and understanding*. New York. Academic Press.

RUMELHART, D.E. (1977). Understanding and summarizing brief stories. En D. Laberge, & S.J. Samuels (Eds.). *Basic Processes in reading: perception and comprehension*. Hillsdale, N.J. Erlbaum.

STEIN, N.L., & GLENN, C.G. (1979). An analysis of story comprehension in elementary school children. En R.D. Freedle (Ed.). *New Directions in Discourse Processing*. Vol.2. Norwood, N.J. Ablex.

THORNDYKE, P.W. (1977). Cognitive structures in comprehension and memory of narrative discourse. *Cognitive Psychology*, 9, 77-110 or.

HAINBAT H ABURU

XABIER KINTANA
EUSKALTZAINDIAREN LEIOAKO BILTZARRA

MIKEL ETXEBARRIA
KULTURA SAILAREN
GOGOETA MODUKO KONTSIDERAZIOAK

JAKIN
KULTURA SAILBURUORDEARI ERANTZUNEZ

EUSKALTZAINDIAREN LEIOAKO BILTZARRA

Zenbait gogoeta

XABIER KINTANA

Urteurreak, urtebetetzeak bezala, egokiak izaten dira erakundeak eta pertsonok gure eguneroko ohikeria eta galdotasunetik iratzar gaitezen, holakoetan nor bere bizi-tzaren joan-etorriaz kontuak ateratzen baititu. Eta horixe gertatu zaio aspaldion Euskaltzaindiari ere, nolabait bederen, azken hogeita bost urteotako urtemugak lekuko.

Egia esan, frankismoan aukera gutxi izan zituen Euskaltzaindiak bere zilarrezko ezteiak ospatzeko, ezta hurrengo urteetakoak ere. Halere, gure Akademiak 1968an bere berrogeita hamargarren urtea bete eta Gabriel Arestik data horretan euskararen batasuna seriooki hasteko abagadune proposa ikusi zuenetik, hurrengo hamarkadak sistematikoki haren segida bilakatu zaizkigu.

Oro har, gauza jakina da munduko hizkuntz akademia gehienak hiritarren eta gizartearen eguneroko premien atzetik ibiltzen direla. Kasu hori, gainera, nabarmenagoa izan da gure herrian, oraintsu arte ez ofizialtasunik ez diru laguntza nahikorik izan duten hizkuntza eta akademia izanik. Euskal Herrian Euskaltzaindia planteatzera ausartzen ez zen batasunaren auzia idazleek plazaratu behar izan zuten lehenik. Izan ere, Baionan 1984an jadanik argi eta garbi azalduriko premia hartaz konturatzeko, lau urte luze behar izan zituen Euskaltzaindiak, ezer egiten hasi baino lehen.

Politika-munduan esan ohi denez, —eta Frantzia dugu horretan maisu bikainena—, problema bat egiazki konpondu nahi ez denean, hori aztertzeke batzorde bat izendatzea izaten omen da egokiena. Batzordea, problema hori inondik ere bizi-sentitzen ez duten eta hor inoiz inolako interesik agertu ez duten pertsonen osaturik baldin badago, batik bat. Eta batzorde ofizial eta gogo handirik gabeen arrisku horretaz konturaturik, Mitxelenak berak Arantzazun Baionako pausoen izpirituari jarraitzea proposatu zuen zuhurki, arazoa egiazki bizi eta aurrera eramateko premia eta sentiberatasuna zuten pertsonekin tratatuz.

Zin-zinez esan dezakegu, gure artean batasunak arrakasta izan eta aitzinera joan bada, berek emandako arauak betetzen ere saiatzen ez ziren akademiko zaharkitu batzuen ahaleginei baino gehiago, idazle gazteen belaunaldiari, herrietako kultur mugimenduei, ikastolei, aldizkariari eta alfabetatze-kanpainari zor izan zaiela. Eta aspaldion guztiok oso anaikor eta bakezale bihurtu bagara ere, ez da ahanztekoa orduko erreakzio-indarren kontrakar latza, alderdi politiko ezagun baten onespene nabariarekin orkestatua, ezta haien azpilan eta oztopo ugariak ere. Zenbat eta zenbat ordu ez ote ziren orduan galdu alferrako etzabaida irrigarri bezain antzuetan! Eta halere, gauzak aurrera zihoazen.

Hamar urte geroago, Bergaran, Euskaltzaindiak batasunari buruzko beste bilera bat egitea erabaki zuen. Horren helburua tarte horretan batasunak egindako bidea berraztertzea zen, baina ondorioak ikusita, hizkuntza idatziaren egiazko era-

biltzaileei baino gehiago politikariei begira antolatu zela esan liteke. Erreakzioa —garai hartan *Deia* egunkariaren izenaren ondoan «gure erriaren deia» h gabe idazten zuena— nolabait poztu, asebate eta trankildu beharra zegoen. Batasuna ordurarteko gazte ero, ezkertiar eta kontrolagaitzen eskuetatik kendu eta jadanik horizonte hurbilean egoera politiko berriaren jabe gisa azaltzen ziren jaun berrien zerbitzuan jarri beharra zegoen.

Diodana gogorregia dela pentsa dezakeenari, datu sintomatiko batzuk gogoratuko dizkiot. Hizkuntz arrazoi oso ahulekin, ordurarteko idazle batasunzale guztiak erabateko akordioaz erabiliriko hitz askotan (*hauzo, hauzi, hibai, hildo, hestu, hesparru, oinharri, onhartu...*) h-ak kendu ziren, eta horrela, harrez gero ere letra madarikatu hori ez hor ez bestelako hitzetan inondik ere erabiliko ez zuten batzuei gazteon «gehiagikeriez» mintzatzeko aukera eman zitzaizen. Garai berean plegatzen zen Euskaltzaindia, besteak beste, euskaraz h-fobia zutenen esanera, «herri-zain» etimologia garbi eta modernotik datorren *hertzaina*, kasu, PNVren gogara, *ertzaina* gisa onetsiz. Eta gauza bera *Aldundi*, *aldun* eta etxe bereko marka zeramaten beste perla horiekin.

Hor, bistan dagoenez, Euskaltzaindia botere faktikoen menera erakartzeko nahia zebilen, ordurarteko oinarri-oinarriko euskaltzaleak alde batera utziz. «Beharrak zaharra merkatura» dio esaerak, eta Euskaltzaindiak, biziko bazen, agintari berrien laguntza beharko zukeen. Bizitzeko baina, premiazkoa zuen haiek onetsia izatea, eta onespén hori lortzeko, agintearerikiko harreman onak ezinbestekoak ziren. Ildo berean, Akademiaren barne-bilera batean, etorkizunean euskaltzain berriak aukeratzeko orduan, kandidatuek boterean zeudekeen politikariek zer-nolako harremanak zituzten kontutan hartzea ere aipatu omen zuen norbaitek, baina proposamen hori, zorionez, gaitzetsi egin zen.

Edonola ere, Akademiak gure politikari analfabeto batzuen aldeko erriazko «ukitu» batzuk onartu behar izan zituen. Ez zen, egia esan, prezio garestiegia, horren truke lortzen zenarena. Eta lorpena, jakina, Euskaltzaindia erakunde aholku-

-emaille ofiziala izendatzea izan zen, Autonomi Estatutuak aitortzen zion kargua alegia. Horrela, gure hizkuntza, bere literatur forma ofizialari dagokionean bederen, erakunde baten jabego partikular bilakatu zen, legez akademikoak euskararen jaunak ziren-eta.

Baina horrek, konturatzeke, Euskaltzaindiari euskaltzaleekiko lehenbiziko eten larria ekarriko zion. Akademia, praktikan, idazleen, hizkuntz dinamizatzaileen, irakasleen, ikasleen eta ikastolen joera, interes, nahi eta eskarien gainetik gelditzen zen, erabakitzeke botere absolutuaz. Agintarien eta aginduen arteko lotura beharrezko hori kolokan ezarria zen.

Honekin batera, gogoan izan behar dugu euskal hiztunok, nortasun handiko herrialde eta euskalkitan banaturik gaudela. Alde horretatik, gure mintzairaren batasunak, arrakasta izateko, hizkuntz eta literatur korapiloak askatzeaz gain, demografia, sentimenduak eta hiztunen arteko oreka ere gorde behar zituen. Horrela ulertu zuten behintzat Mitxelena, Arestik, Txillardegik, Xarritonek, Villasantek, Berriatuak eta batasunaren hasierako bultzatzaile haiek guztiek. Euskaldun guztion literatur ondare komuna osatzen zuten testu klasikoak (Etxepare, Leizarraga, Axular, Etxeberri...) eztabaida gabeko eredu bihurtu ziren. Haietan guztiok geure euskalki propioetako zerbait genekusan, eta haien oinarriko batasuna bai bizkaitarrok (*gara, litzateke, gagozkio, urtarrila, bake, arrain, eritzi, erazi, iratze, sein...*), bai gipuzkoarrek (*dute, ditugu, gaude, otsaila, hau, irin, eliza, bekatu, ile*), eta, zer esanik ez, nafar eta iparraldekoek ere bai (*dut, nintzen, erhi, ebatsi, aitzinera, apez-piku, hunkitu, jalgi...*) etxeko eta familiartzat jotzen genuen

Bai, halako euskara batuan guztiok eroso sentitzen ginen, ongi baikenekien, hartan zeinek bere euskalkiko aberastasun, altxor, eta berezitasun pitxiak sar zitzakeela, eta iturri komunez hitzei, kasuren batez norbaitentzat zaharkitu xamarak izan arren (*diezadake, daiteke, gara, zegoen, egin, eduki, eza-gutu, oroitu, guraso, berri, gezur, erdietsi...*) azken orduko herri-egokitzapen berriak baino familiarrago erizten genien (*dezai-dake, ditaike, gira, zagoen, ein, euki, ezautu, orroitu, burraso, jaditsi, guzur, barri...*). Batzuetan euskalkien arteko nahasteak

gertatu eta forma zahar eta berriak elkarren ondoan ageri ziren, eta horrek inoiz artifizialtasun-kutsurik eman zezakeen, baina euskalkien arteko oreka eta guztiok nazio-mailako ekintza aman-komunean partaide ginelako sentimendua horren gainetik zeuden; eta izan ere, zein hizkuntza batu ez da izan, hasieran bederen, gurea bezain artifizial, eta maiz artifizialago ere bai?

Bergaraz gero, ordea, gauzak aldatzen hasi ziren. Euskaltzaindiak, pixkanaka eta seguraski konturatzeke, euskaltzale garrantzitsu askorekiko ordurarteko harremana hautsi zuen. Egia esan, jende asko mindurik gelditu zen berek hain zintzoki beteriko bidea, inolako esplikaziorik gabe, batasunaren aurkakoen fabore aldatu zenean. Eta hura umiliagarria izan zen.

Bestalde, batasunaren hasierako sortzaile eta bultzatzaile asko, hilak ez zirenean (Aresti, Berriatua) Euskaltzaindiaren batzordeetatik bazterturik gelditu ziren, bizkaitarren kasuan nahiko nabarmena berau, eta horrek mendebaldeko euskaldunen artean azken aldiko euskara batu *made in Donostia* idatzi eta mintzatu horretaz gero eta mesfidantza handiagoa sorterazi zuen, Euskal Herriko eremurik populatuenean mintzatzen den euskalkia eta bertako euskaldunak ezertarako kontutan hartzen ez zirelako.

Euskaltzaindiak, bestalde, irakaskuntzak gero eta bizikiago eskatzen zituen soluzioen bila ausarki ibili beharrean (fonetika-batasuna, nazioarteko zientzi terminologia, pertsona-izendegia, exonomastika, hitanoa...), arlo horiek *sine dia* utzi eta, aldiz, gure eguneroko premia larrienei inola ere erantzuten ez zion barne-ikerikuntza aseptikoari ekiten zion. Horietako batzuk, egia da, Atlas linguistikoa edota Toponimi bilketa, adibidez, garrantzi handiko lan zientifikoak dira, eta horko datu batzuk gaur bildu ezik ez dituzkegu jada bihar biltzerik izango, eta etzi are gutxiago. Nazioarteko euskalariak elkartu eta horien bidez gure jendeen —eta agintarien— aurrean hizkuntza eta akademia prestigioz agertu nahia oso ongi dago, baina euskal kultura biziaren trena behin galdu eta hizkuntza bera hilez gero, ez dakit nik zer-nolako kontsolamendua dukegun behiala izan omen zenaren estatistika, deskribaketa eta publikazio dotorekin. Eta Irlandaren mamua ez dabil guretik hain urrun.

Lehen mailako irakaskuntzan hasi eta Unibertsitateraino zihoan irakaskuntzan ikasle-irakasleek beren egunean-eguneango lanean aurkitzen zituzten oztopo, zalantza eta buruhausteez ez zuten, antza, asko kezkatzen orduan Akademia. Arazoak aztertu eta araurik eman gabeko aldi luzea izan zuen Euskaltzaindiak, eta ematen zituenean, gainera, inoiz, ordurako irakaskuntzan eta idazleen artean urte askotako tradizioa zuten nazioarteko grafiak (*extra, expontentea, projektu, textu, solido, likido...*) berretsi eta onartu beharrean, haien eskariei kasurik egin ez eta alderantzizko bidea proposatu zuen, orain arte irekirik dirauen zauria eginez.

Eta zer esango dugu, bestalde, exonomastikaz, Geografia eta Historia irakatsi behar zuten guztien kezka larria bera, Euskal Herriko udalen izenekin berekin ere halako erizpide nahasiak ikusi ondoren? Bizkaian eta Gipuzkoan, oro har eta salbuespenak salbuetsiz, gure fonetika orokorrek legeak errespetatuz eta ohitura lokal eta berriegiak baztertuz (*Elentxu, Ondarru, Lazkau*), aski zerrenda serio eta egokiak moldatu arren (*Elangxobe, Ondarroa, Lazkao*), ezin esan daiteke iparraldean eta Nafarroan gauza bera egin zenik, *Beraskoitz, Ibarrola, Askain* edo *Olatza-gutia* jatorren lekuan azken orduko *Beskoitze, Ibarla, Askaine* edo *Olatzi* gisako aldrebeskeriak plazaratu ziren-eta. Mesede eskasa egin dio horrek, nik uste, gure Akademiak barruko eta kanpokoan aurrean erakutsi behar lukeen seriotasun-itxurari.

Nekez aurki daiteke mundu zibilizatuan, ene eritziz, hamalau urtez ofiziala izanik, oraindik fonetika-eredua finkatu ez duen hizkuntzarik. Euskara batua idazteko besterik ez delako atxakiaz, euskaltzainen belarriek gor irauin dute, irakaskuntzaren eta ahozko hedabideen eguneroko premien aurrean. Ez irakasleek ez esatariek dakite, autoritate gorenak oraino esan ez dielako, jan, *jauna* edo *Sarajevo* nola irakurri edo esan behar duten. Meritu handia aitortu behar zaio, nik uste, Txillardegiri, anitz urtetan problema larri hau, basamortuan oihuka zebilen haren antzera, behin eta berriro aipatu duelako, oraintsu arte inolako kasu ofizialik egin ez bazaio ere.

Ez dut batere gogoko Akademiaren akats historiko zaharrak hemen aipatu beharra, baina, ene ustez, zail da onerako

ezer aldatzea, aurretik zer eta zergatik aldatu behar den serioски eta gordinki azaldu ezean. Aipaturiko hutsune hauek, seguraski, iturrimbat dukete, baina ez dut uste hori Euskaltzaindiaren edo euskaltzainen «berezko» ezgaitasun edo arduragabetasunean bilatu behar dugunik.

Euskaltzaindia, zalantzarik ez, euskararen aldeko pertsona baliotsuez osatua da, baina gutariko bakoitzak hizkuntzaren egoeraz eta hiztunen premiez dugun oharrena gure eguneroko bizimoduak baldintzatzen du. Pertsonalki, euskarazko irakaskuntzatik at eta famili bizitzarik gabe, seme-alaben eskolako textu-liburuen eta irakurgaien nolakoak sekula santan begi aitzinean izan gabe, nekez uler eta senti daiteke haur eta gazteek zer-nolako hizkuntz premiak dituzten beren kultur, jolas eta gizarte-harremanetan. Eta Erdi Aroko denbora ilun haietan Eliza-monasterioak jakintzaren gordeleku seguruak izan ziren moduan, gure artean ofizialtasunik gabeko denboretan elizgizonek euskarari babes estimagarri eta erabakiorra eskaini dioten arren, ene aburuz, oraingo normaltasun-egoeran pertsona horiek ezin dezakete behar bezalako gardentasunez ikus, komentu edo eliz mundutik kanpoko ohiko errealitate objektiboa gaurko euskal gizartean zein den, eta horren egiazko beharrianak ere ez; erdaraz ere Eliza eta monasterioak, XX. mendearen bukaeran, zientzia eta kultura egiteko toki puntarengoenak ez diren arrazoi berberetatik.

Adina ere bada. Nor bere sasoiaren ume da, eta luzaro bizi beharrak, nola edo hala, guztiok markatzen gaitu. Hainbeste urtetan euskara beti mundu ofizialetik landa ikusi ondoren, orain, azkenean lege-babesa etorri zaigunean, badirudi batzuek ez dugula hori erabat sinesten, edota, geure eguneroko funtzionamenduan, gure mintzairak Francoren garaiko egoera berean dirauela pentsatzen dugula oraindik. Ez dakusagu, edo ez dugu ikusi nahi, antza, honez gero Euskal Herriko Autonomi Elkartean eta Nafarroako Foru-Komunitatean irakaskuntza, era osoz edo ez, geure hizkuntzan dugula, horrek aldean fonetika eta lexiko-arloan erabaki zehatzen premia handiak dakartzala eta, horretarako kargua eskuratu zuenez gero, Euskaltzaindiari dagokiola, neurri handiz, korapilo horiek lehenbailehen askatzea.

Eta kontua da Akademiak problema horiek ikusi edota erabaki nahi ez dituen neurrian, egiazkoak bezain larriak diren aldetik, erabiltzaileak ari direla lan hori egiten, aspaldion ageri den bezala. Zertzuk dira, bestalde, azken hamarkadetan *UZELk*, *Elhuyar*-ek, *Elkar*-ek, Udako Euskal Unibertsitateak, *UPV/EHU*ak, *Egunkaria*-k, entziklopediek eta beste talde eta pertsona batzuek, nork bere aldetik, sintaxi, estilo-liburu, atlas, mapa, pertsona- eta leku-izenetan argitaraturiko proposamen-zerrenda horiek guztiok? Gizarteak nahi, behar eta Euskaltzaindiak oraindik eman ez dizkion soluzio-bideak, hain zuzen; zuzen edo oker emanak. Hortxe dugu oraintsu argitaraturiko eliz arteko Biblia bera, eredu hoberik ezean, ia pertsona- eta leku-izen guztiak espainol hutsez jarririk.

Xabier Mendiguren Bereziartuk duela gutxi idatzi duenez, gure Akademiaren oinegitura ez dago behar bezala egokiturik gaurko Euskal Herriaren hizkuntz problematika bere zaba-lean hartu eta konpontzeko. Corpusaren normatibaz ari zen, mintzairaren statusa hobetzeko zeregina ez baitu erabat berea. Baina lehen ikuspegitik, badirudi botere politikoen eta Akademiaren artean ez dagoela behar den komunikazio jariakorra. Batak euskal gizartean diren hizkuntz premiak aztertu, bildu, sailkatu eta Euskaltzaindira helerazi beharko lituzke, eta akademiak horiek behar den seriotasun eta arintasunaz aztertu eta erabakitzeke behar lituzkeen pertsona- eta diru-baliabideak neurtu eta administrazioari eskatu beharko lizkioke, hori gabe ez baita posible eskaturiko lanari erantzutea. Eta gure administrazioak argi eduki behar du hizkuntza berreskuratzeko plangintzak, alde akademikoan ere, bere ekonomi kostua duela, errepide-sareen oinegiturak edo hirigintzak bezala.

Kontutan izan behar da Euskaltzaindian, oraindik, gehienok lan *ad honores* egiten dugula, hau da, zaletasunez eta mosu truk, eta horrek esan nahi du, guztiok bizitzeko egin behar dugun eguneroko lanak uzten digun denboratxoa ez beste erabil dezakegula akademi zereginotarako. Eta Euskal Gobernuan edo Diputazioetan, adibidez, industriaz, osasunaz, kulturaz edo kirolaz arduratzen direnek, gizarteak premia kotzat jotzen dituen arlo horietan buru-belarri eta beren denbora osoan aritzeko, behar diren bitartekoak baldin badituzte, ez

dirudi bidezko hainbeste estimatzen omen dugun geure hizkuntzaz arduratu beharra duen erakundeari giza eta diru-baliabide berberoriek ukatu edo urritzea. Eta ez dago Israeleraino joan beharrik, puntako esenplu bat aipatzearren, horretaz konturatzeko. Parisek eta Madrilek, adibidez, beren hizkuntzak guk baino mila aldiz sendoago dituzten arren, arlo hori ere ez daukate inondik ere ahantzirik.

Bada beste puntu bat, azkenik, Euskaltzaindian gaizki xamar egon dena: zorioneko aholku eta erabakiena, hain zuzen. Gauza jakina denez, Akademian bi eratako euskaltzainak dira, osoak, hitza eta botua dutenak alegia, eta urgazleak, hitza bai baina boturik ez dutenak. Bitzuek eskubidea dute, hortaz, tratatzeko diren hizkuntz arazoetan informatuak egoteko, nork bere ohar, zuzenketa edo proposamenak egin ditzan. Aspaldiko urteotan, baina, Euskaltzaindian, hizkuntzari buruzko normatiba gehiena —hitz elkartuen eta marraren erabileraren a salbuespen txalogarrietako bat izan da— euskaltzain urgazleei inolako eritzirik eskatu gabe hartu izan da, askok arau horiek behin erabaki eta gero prentsaren bidez jakinik. Eta horrek pertsona eta taldeen protestak, batzuk publikoak, sorteraizi ditu.

P resaka eta ateak ongi itxirik harturiko akordio horiek, bestalde, maiz, lagun batzuen edizio-premia aski ezagun eta konkretuekin loturik egon dira, lehenago, beste askorenak ere b a z i r e n e a n erabat ahantziak eta alboratuak luzaro izan arren. Horrela, irudiz, Akademiak baliatzen ziren beren beharrianak konpondu eta, bide batez, beren erizpideak ofizialki mundu guztiari inposatzeko. Ez da, beraz, harritzekoa akademiko urgazle eta idazle asko, inolako kontsultarik egin ez zitzaiznak, arau eta erabaki horiek erabateko mesfidantzaz ikusi eta bete nahi ez izatea.

Arazoa areago pozoitzeko, Euskal Gobernuak, euskarazko liburuaren edizioei diru-laguntza emateko, liburu horiek Euskaltzaindiaren normatiba betetzeko baldintza jarri zuen. Ondorioa garbia zen, nahiz eta Akademiak esan berak ez duela inor arau horiek betetzera behartzen eta hemendik urte batzuetara idazleen erantzuna ikusiko dela aipatu arren, Euskal

Gobernuaren galbaheketarekin, idazle eta editorialen disidentzia guztia ito izan da, gogoz zein gogoz kontra arau horiek konplitu ezik, argitaratzeko laguntzarik gabe gelditzen zirelako. Jokabide horrek, noski, Euskaltzaindiak nola edo hala plazaraturiko arauak, kritika eta protesta egiteko aukerarik gabe konsakra ditzake. Azken orduan agertu zaigun «Xuxen» ortografi zuzentzaile automatikoak, gainera, idazle orori bortxa- a l- kandora errazki jartzeko modua eskaintzen du; erabateko kontsentsua egonez gero, bistan denez, asmakari hori berez oso mesedegarria izan daitekeen arren.

Luze xamarra izanik ere, premiazkoa iruditu zait euskararen inguruan azken urteotan bilbatu den egoera korapilatsu hau, era desordenatuaz bederen, zirriborratu eta azaltzen saiatzea, horren bidez hobeki uler baitaiteke, nik uste, Euskaltzaindiak bere hirurogeita hamar urteak ospatzeko, igaztik aurtendaino Euskal Herriko hiriburuetan eta, bukatzeko, Leioan egin dituen ihardunaldi eta batzarrearen garrantzia.

Euskaltzaindiak, alde batetik, bere diamantezko ezteien ospakizun honekin Euskal Herriko gizarteari bere existentzia eta lanak gogorarazi nahi izan dizkio, aski tristea baita, izan, bertoko komunikabideen arduragabekeriagatik gure artean, o ro har, Espainiako edozein ijito kantari adibidez, ezagunagoa eta seguraski elkarrizketatuagoa izatea, euskaltzainburua edo Euskaltzaindia bera baino. Kontua da, Josemiel Barandiaranek gogoratzen zigun behialako «izena duen guztia omen da» hura, arrazoizkoa izanik ere, hogeigarren mendearen bukaeran ez dela erabateko egia, lau haizetara barreiatu ezean behintzat; eta erakunde politikoez ezezagunari eta prestigio gabeari zerr- nolako laguntza emateko ohitura izaten duten jakinda, Euskaltzaindiak berak ere, aitona-amona hoberik ezaz, bere buruaren apainketa egin beharra zeukan.

Ez da, ordea, itxura eta imajina-kontu hutsa izan. Garai zaharretako despotismo ilustratuaren gogoko «dena herriarentzat, baina herririk gabe» hark ez du gaur balio. Gure egunotan jendeak jakin daki, pertsona heldua da, *quia Euskaltzaindia dixit* gisako arrazoi autoritarioak ez dio balio, horren ordez informazioa eta argitasunak nahi ditu, kontsultatua iza-

tea atsegin du eta partaidetasuna emateko prest ere egoten da. Euskaltzaindiak, beraz, errespetatua eta haintzat hartua izateko, egoera hori kontutan hartu eta onetsi beharra dauka, jokorako erregelak horiexek baitira. Gainera, gorago aipaturiko p roblemak ere baziren. Alde batetik batasun-bide erdi-etenari beste bultzada bat emateko gogoia zegoen. Bestetik aspaldiko urteotako arau, aholku eta erabakiak idazle, irakasle eta erabiltzaileen aurrean plazaratu ondoren horiei buruzko kritikak jaso nahi zituen. Akademiak, azkenik, bere batzorde ezberdinek (gramatika, euskara batua, fonologia, jagon-saila, exonomastika, literatura...) azken urteotan ilunpean eginiko lanak eguargitaratu beharra zekusan, horiek ere jendearen kontsideraziopean jarri eta ohar-eritziak biltzeko.

Eta hori guztiori egin nahi izan da Leioan; Euskaltzaindia behintzat, horretan ahalegindu da, eta horrelako batzarra antolatzea eta hain ongi prestatzea, esan dezadan iragaitzaz, ez da batere erraza izan. Arrakasta, bestalde, jendearen partaidetza handiak erakutsi du. Formak ere, neurri handiz, gorde izan dira, eta batzorde ofizialen lan-proposamenen ondoan, kanpoko erakunde, aditu eta disidenteei ere eskuhartzea eskatu zaie (Elhuyar, EHUKo zientzi fakultateko irakasleak, A. Irigoien...). Horrela, eguneroko lanean arlo konkretu batzuk lantzen dituzten pertsonen uste arrazoituak ezagutzeko era izan da, eta nazioarteko zientzi eta kultur hitzen normatiba hedatuena ere bai, espainieraren pean maiz ahanzten duguna.

Txosten gehienak, nik uste, adostasun handiz hartu dira. Bertsoen metrika eta sailkapena, erabilera okerrak zuzentzeko aholkuak edo hitanoarena adibidez. Azken honetan paradigma horiek teoriatik eguneroko eskola-praktikara iragateko prozedura eta metodologiaz Euskaltzaindiak zerbait argitzea, beharbada, eskergarri gertatuko zen. Izan ere, orain arteko bidetik abiatu, haur txikiak eta euskaldun berriak, *ni naiz/zu zara* eskemarekin, hika irakasten den mailara heltzean, ia inork ez du *hi haiz* esaten ikasten inoiz, logika guztien aurka baitoa, orduarte beti zuka tratatu diren pertsonen, bat-batean, zirkul-salto bat eginez, hika esaten hastea; zukako edo hikako loturak lagunak ezagutzen eta tratatzen hasten diren momentu berean ezartzen direlako. Horregatik, Mitxelena berak zeku-

sanez, irakaskuntzako lehen mailetan *ni naiz eta hi haiz*, gainerako alokutiborik gabe erabil daitezkeelako iradokizuna ez letorke gaizki, horietatik abiatu, mailaz maila eta pixkanaka, ohiko *naiz* eta *dago*-ren ordez, *nauk/naun* edo *zegok/zegon* ere tartekatuz joateko, bigarren pertsonetikiko trataera hasieratik aldatu beharrik gabe.

Baina hutsune nabariagorik ere izan da, eta kasu batzuetan diplomaziaz ez dugula hain ongi jokatu iruditzen zait. Etxe barrutik hasita, euskal fonetikaz luzaroen eta saiatuenerik ibili dena Txillardegiko moduko idazle eta pertsona ezaguna izan dugula jakinik, ulertezina da, nolabait, bera txostengile nagusi ez agertzea, horren ordez, azterketa-proposamenak euskara, zerbait bizi eta beharrezko barik, itxuraz bederen profesio-aztergai huts eta nolabait urrun jotzen zuen zenbaiten esku utzirik; eta neuk ere Unamunok profesionalen iritzi negatibo hura bera daukat. Beste huts bat *Jakin* eta UZEI inguruko taldearena izan da, agian Koldok bere noizik behinkako aldi txar haietako batean jaurtikiriko anatema pitxi haren bidez, Cid Campeadorearen antzera, era horretako keriatxuetan bederen, oraino biziegirik diraelako seinale. Labayru taldekoak ere ez ziren Leioan gehiegi nabari, ezta Euskerazaintzakoak ere, berauek, zientzi eta kultur arloetatik landa, belaunaldi gazteenek ahantzixe duten herri-euskara jatorraren alorrean seguraski zeresan interesgarri bezain onargarriak gogoraraziko zituzketen arren.

Ongi ordezkatu agertu ziren, ordea, ortografia etimologikoak, Erramun Gerrikagoitiaren eta Alfonso Irigoienaren bitartez, nahiz eta beronen jarrerak, aldi handiz gainera, harenak baino moderatuago eta onesgarriagoak izan. Edonola ere, eta jokabide horren aldeko lagun batzuek inoiz erakusten dituzten puntarengo estremismo-itxura epatanteak gorabehera, zinez aitortu behar da talde horrek gure artean oraindik dagoen garbizalekeria absurduaren aurka egin duen salaketa ez dela inondik ere gutxiestekoa. Euskararen normalkuntzan guztiok ditugu oraindik gaitortu beharreko ikasgai batzuk, eta ez naiz x, y letren edo zenbait kultismo grekoren grafia etimologikoaz soilki ari.

Hortxe dugu, adibidez, joan den mendeko mito aski berri baten ondorioz, v letra gure alfabetotik baztertu nahi absurdua,

zenbaitzuk lehenago f ere kentzen saiatu ziren bezala. Horre n ondorioz, euskaldunok gara, Europako herrien artean, *video*, *viverridoak*, *vitalismo* edo *vektore* gisako kultur hitz homologatuak itxuragabeki b-rekin idazteko setakeria dugun bakarrak, eta horrela, ustezko erraztasunaren aitzakiaz, egiatan, inguruko e rdarak ere jakin behar dituzten gure ikasleei alferreko zailbide galanta sortzen diegu, zergatik ez dakidala inork aitortu nahi ez duena. Mitxelena bera bezala, Villasante, Krutwig, Irigoien eta Altuna euskaltzainak, letra hori onartzearen alde azaldu zaizkigu behin baino gehiagotan, eta nahiz eta, Gerrikagoitiari bezala, jendeak irri eta barre egin ez dien, ez zaie horregatik jaramon handirik egin. Dena den, gaur behar den seriotasunaz planteatu nahi izan ez dugun puntu honek bihar edo etzi buruko min berretuak emanen dizkigu, zenbat eta gaizkoaturik are sendatzeko zailago izaten diren gaizki trataturiko zauri zaharren antzera.

Biltzarra bere argi-itzal guztiekin, bukatu zaigu azkenean. Txosten, proposamen, eritzi, zuzenketa, kezka eta kritikak entzun dira. Baina auzia ez da oraindik guztiz amaitu. Mahai gainean geldituriko datu horiek ikusi, aztertu eta balioetsi ondoren, Euskaltzaindiak bere epaia eman beharko du. Halaxe jakinerazi du gainera: datozen hilabeteetan puntu horiek multzoka erabakiz joanen dela, eta urriaren amaieran lehenbizikoak, inork eztabaidatu gabeak, hain zuzen, onartu berri ditu; hurrengoetan ere halaxe segituko omen du. Arazoa, ene ustez, Leioan disidenteek aurkezturiko oharrei egingo zaien arretan datza. Jende askok ez du erraz irentsiko, bere barru-barruko konbikzio sendoen kontra, Euskaltzaindiaren edozein erabaki arbitrario edo absurdu. Zientzi arloan anitz urtetan irakasten eta liburuak idazten arituriko idazle-irakasleek arrazoi osoz ikus ditzakete euskaltzain gehienak ezgai, haiek erabiltzen eta ulertu ere egi ten ez dituzten terminologi eta grafi arazoak erabakitzeko.

Bestetik, Bilbok duela urte gutxirarte euskal kulturaren zeukan indarra pixkanaka Donostia aldera iragan denetik, bizkaitarrok begi ikaratuekin dakusagu, oraingo hizkuntza mintzatu eta bizi-bizia ardatz bihurtzeko argudioarekin, hango askoren euskara batua gipuzkera h-duna besterik ez dela, eta

Bilbon argitaratzen ziren aldizkari eta liburuetan Bizkaikoak ez ziren hainbat eta hainbat hitz, forma eta esaldi inolako konplexurik gabe onartzen genituen bitartean, oraingo eredu-gileek berena besterik ez digutela sal-sartu nahi, beste euskalkietako berba, esaera eta tradizioak mesprezio biribilenaz zokoratuz. Guk geure *barri, uri, doguz, neban* edo *zergaitik* bezalako aldaki dialektalak baztertu eta lumaz eta ahoz *berri, hiri, ditugu, nuen* edo *zergatik* idazten eta esaten ahalegindu garelarik, min galanta ematen digu euskara eredugarriagoa erabili beharko luketen askoren aho-lumetatik eten gabe *gera, det, hontan* edo *Arratiko bailara* bezalakoak aditzeak. Horrek, neurri batez, teorian euskaldun guztion elkartoki, bateragune eta egiteko amankomun izan beharko lukeen euskara batu hori susmo txarreko begiekin ikuserazten digu.

Ez dut uste, adibidez, euskaldun guztion arteko batasuna lortzeko hitz egokienak direnik, kasu, txostengile ospetsu batek Leioan esandakoak, hots, dialektoen arteko egiazko muga bakarra gaur Frantzia-Espainia artekoa dela, eta bizkaitarrek beti gipuzkoarrei amore eman behar omen diegunez gero, batasunaren ardatz nagusia *de facto* gipuzkera dela. Zail dakusat bizkaitarrak batasunera bultzatu ahal izatea berena utzi eta gipuzkera ikasi behar dutelako eslogan horrekin. Lehenagokoa, guztion arteko integrazio-proiektu amankomuna alegia, erakargarriago eta asebetegarriagoa genuelakoan nago.

Amorrua ematen du, gainera, Penelope-lan etengabean aritu beharrak, hots, egunez egina gauez desegiten hasteak. Jende asko mindurik dago, ni barne, hamabost urtetan zehar, *Anaitasuna*, *Jakin*-en eta UZEIn eta beste agerkari askotan jo eta ke eta mosu truk lan egin ondoren, adostasun ia osoan lorturiko akordio eta batasuna, ehundaka argitarapen, metodo eta testu-liburutan mamitua, bat-batean, abisurik gabe, Euskaltzaindian, inkestarik egiteke eta urgazleen iritzia jakin nahi ere gabe, bestelako arauekin hain alegeraki pikutara bidali zenean; amorragarriagoa gainera bitartean politikari analfabetoen bitxikeriarik xebleenak onartzeko inolako erreparririk ez zegoela jakinda. Ni ez nintzateke horraino helduko, baina batek baino gehiagok hor gipuzkoarrek bizkaitarren lana gutxiesteko maniobra itsusirik ikusi uste du. Ezen arauak, onak

edo txarrak izateko, hemengoek edo hangoek erabaki behar badituzte, ez dut pentsatzen bide horrek inoiz inora eramango gaituenik, gutxiago oraindik herrialde arteko sokatirak eta ezinikusiak birbizten hasteak.

Kontsentsua, akordioa eta elkarri amore ematea dateke soseguzko irtenbide bakarra, Mitxelena bere garaian zentzu onarekin behin eta berriro bilatzen saiatzen zena. Eta Euskaltzaindiak bide beretik jo beharko lukeela dirudi. Honez gero pauso egokia eman du Batzarrean joera ezberdinak bildu eta elkarren berri jakineraztean. Horrek baina, deus gutxi balioko luke baldin eta ondorioak ateratzerakoan, zenbaitzuek pisu handiko arrazoiekin eskaturiko aldaketak eta egindako proposamenak oro erabat baztertuko balitu. Oro elkarrekin joatea helburu badugu, guztiok jakin behar dukegu zerbaitetan amore ematen, eta batzuek, Bizkaialdean batik bat, gauza gehiegi utzi behar izan ditugu orain arte batasunaren izenean, orain, erdi-irainez eta predestinazio-zeinuren batez balitz bezala, bizkaitarrok gipuzkoarren esanetara eta are nahikeriaperera ere egon behar dugula esan dakigun.

Euskaltzaindiak garrantzi handiko puntuetan, haren baitan desadostasun sakonak daudenean batez ere, inkestak egin, irakasle eta idazleei galdetu eta jendearen hobespenen berri jakinez gero, errazago izango du bere arauen arrakasta eta ongi ikusi orokorra bermatuko duen kontsentsua lortzea, euskaltzaleen harrera onarekin prestigioa ere sendotuz. Arazo haue-tan konbentzitzea, azken buruan, bentzitzea baita, eta ez alde-rantziz.

KULTURA SAILAREN GOGOETA MODUKO KONTSIDERAZIOAK

Bizi-itxaropena dela eta

MIKEL ETXEBARRIA

Jakinkizunak, S.L.-k argitaratzen duen *Jakin* aldizkariaren 83 zenbakidun alean agertutako *Bizi-itxaropena* izeneko diagnosi artikuluan esandakoa dela eta, hona hemen, zure zuzendaritzapeko aldizkariaren hurrengo zenbakiren batean agertu nahi izatekotan, aldizkarigintzarekiko politikaren inguruan Kultura Sailak egin nahi dituen gogoeta moduko kontsiderazio batzuk:

- Euskarazko aldizkari orok bizi duen egoera ez-normalak eragindako gaindefizitari aurre egiten laguntzeko moduko dirulaguntzak —Eusko Legebiltzarrak hornitzen dizkigun urtean urteko aurrekontu-baliabideen arabera, jakina— ematea izan

du helburu Kultura Sailak azken urteotan. Eta helburu horren azpian dagoen filosofia, euskarazko aldizkarien aldeko *diskriminazio positiboa* izenez ezagutzen dugun kontzeptuan datza.

Hona hemen, adibide gisa, aurten emandako dirulaguntzek estalitako defiziten batezbesteko portzentaiak:

- Aldizkari nazionaletan, %33,6
- Herrietako aldizkarietan, %31,5

Nolanahi ere, euskarazko aldizkari orok duen defizit oso-oso estaltzeko beste dirurik ez du Kultura Sailak, ezta inoiz edukiko ere. Eta izanda ere, ez luke bere burua joko horretara makurtuko, euskarazko aldizkarigintza Administrazioetik bertatik ofizialduko edo normalduko bailitzateke, ez, ordea, gizar-tean bertan normalizatuko.

- Dirulaguntzak banatzerakoan erabili izan diren irizpideetan urte batetik bestera aldaketak gertatu badira ere, ageriko konstatazio hori ez da, ordea, Kultura Sailak aldizkarigintzarekiko *omen* duen horizonte argirik ezaren islada, besteentzako erabat subjektiboa izan daitekeen *gure* objektibotasunaren bila emandako nahitaezko aurrerapausoen ondorio zuzena baizik. Bestalde, plangintza jakin baterako araudi orok ez du, gure ustez, ezin mugitu edota ukituzkoa izan behar, immobilista, alegia. Izan ere, ongi hausnartu ondorengo aldaketek eta berrikuntzek ematen diote bizitasuna eta sinesgarritasuna plangintza jakin baten garapenari.

Ez genuke puntu honekin bukatu nahi honako hau errepikatu eta gogorarazi gabe: aldizkarigintzarako deialdiaren funtzionamendu hobe baterako onuragarri gerta daitezkeen aldaketak (ez oinarritzko filosofiari loturikoak, funtzionamenduari dagozkionak baizik) etengabe ari gara sartzen eta erabiltzen ditugun irizpideen komenigarritasunaz edonorekin hitz egiteko prest agertu dugu geure burua behin eta berriro.

- Euskarazko aldizkari guztiak, nazionalak zein herrieta-koak, zaku edo pakete berean —deialdi berean, alegia— sartu baditugu ere, bi aldizkari-multzo nagusi horietako bakoitzari eman izan zaion tratamendua diferentea izan da: bai erabilitako

diru-kopuruan (nazionalentzako %55 eta herrietakoentzako %45), bai dirulaguntzaren zenbatekoa kalkulatzeko erabiltzen ditugun parametroetan, bai parametroetako bakoitzari ematen zaion zenbakizko balioztapenean. Hori horrela delako frogagisa, hona hemen aldizkarietako defizitak zuzentzeko erabiltzen dugun indizearen kalkulurako formula eta bere eraketa:

a) Aldizkari nazionalak

$$Iz_i = \frac{\sum_{i=1}^n P_i N_i}{100}$$

izanik,

Iz_i : Batezbesteko autofinantzaketa-indizearekiko desbideraketa negatiboaren eraginez sortzen den defizit berriaren indize zuzentzailea

P_i : Zuzenketarako parametroak eta beren balioak

N_i : Parametroen aldagaietako bakoitzaren balioa

PARAMETROAK ETA BEREN BALIOAK (P_i)	ALDAGAIK	N_i	$P_i N_i$
MAIZTASUNA (25)	Astekaria	1	25
	Hamaboskaria	0,95	23,75
	Hilabetekaria	0,9	22,5
	Bihilabetekaria	0,8	20
	Hiruhilabetekaria	0,7	17,5
	Lauhilabetekaria	0,6	15
	Seihilabetekaria	0,5	12,5
ORRIALDE-KOPURUA (20)	OK $\geq$ 100	1	20
	80 $\square$ OK < 100	0,9	18
	65 $\square$ OK < 80	0,8	16
	50 $\square$ OK < 65	0,7	14
	25 $\square$ OK < 50	0,6	12
	OK < 25	0,5	10

TIRADA (15)	$T \geq 5.000$	1	15
	$4.000 \leq T < 5.000$	0,9	13,5
	$3.000 \leq T < 4.000$	0,8	12
	$2.000 \leq T < 3.000$	0,7	10,5
	$1.500 \leq T < 2.000$	0,6	9
	$1.000 \leq T < 1.500$	0,55	8,25
	$T < 1.000$	0,5	7,5
AUTOFINANTZAKETA (30)	$0,9 \leq A \leq 1$	1	30
	$0,8 \leq A < 0,9$	0,95	28,5
	$0,7 \leq A < 0,8$	0,85	25,5
	$0,6 \leq A < 0,7$	0,75	22,5
	$0,5 \leq A < 0,6$	0,6	18
	$0,4 \leq A < 0,5$	0,45	13,5
	$0,3 \leq A < 0,4$	0,3	9
	$0,2 \leq A < 0,3$	0,15	4,5
	$A < 0,2$	0,00	0,00
EDUKIA (10)	Haur eta gazteentzakoak	1	10
	Informazio orokorrekoak	1	10
	Euskara ikasten dihardutenentzakoak	1	10
	Zientzi dibulgaziokoak	0,9	9
	Giza zientzietakoak	0,8	8
	Literaturakoak	0,7	7
	Bertsolaritzakoak	0,7	7
	Pentsamendukoak	0,6	6
	Soziolinguistika eta pedagogiakoak	0,5	5
	Itzulpen eta terminologiakoak	0,5	5

a) Herrietako aldizkariak

$$Iz_i = \frac{\sum_{i=1}^n PiNi}{100}$$

izanik,

Iz_i : Batezbesteko autofinantzaketa-indizearekiko desbideraketa negatiboaren eraginez sortzen den defizit berriaren indize zuzentzailea

P_i : Zuzenketarako parametroak eta beren balioak

N_i : Parametroen aldagaietako bakoitzaren balioa

PARAMETROAK ETA BEREN BALIOAK (P_i)	ALDAGIAK	N_i	$P_i N_i$
MAIZTASUNA (30)	Astekaria	1	30
	Hamaboskaria	0,85	25,5
	Hilabetekaria	0,7	21
	Bihilabetekaria	0,55	16,5
	Hiruhilabetekaria	0,5	15
ORRIALDE-KOPURUA (20)	OK 40	1	20
	35 $\square$ OK < 40	0,85	17
	30 $\square$ OK < 35	0,7	14
	20 $\square$ OK < 30	0,55	11
	OK < 20	0,5	10
TIRADA (15)	T 5.500	1	15
	5.000 $\square$ T < 5.500	0,9	13,5
	4.000 $\square$ T < 5.000	0,8	12
	3.500 $\square$ T < 4.000	0,7	10,5
	2.000 $\square$ T < 3.500	0,6	9
	1.000 $\square$ T < 2.000	0,55	8,25
	T < 1.000	0,5	7,5
AUTOFINANTZAKETA (35)	0,9 $\square$ A $\square$ 1	1	35
	0,8 $\square$ A < 0,9	0,95	33,25
	0,7 $\square$ A < 0,8	0,85	29,75
	0,6 $\square$ A < 0,7	0,75	26,25
	0,5 $\square$ A < 0,6	0,6	21
	0,4 $\square$ A < 0,5	0,45	15,75
	0,3 $\square$ A < 0,4	0,3	10,5
	0,2 $\square$ A < 0,3	0,15	5,25
	A < 0,2	0,00	0,00

• Azken urteotan Kultura Sailak jasan behar izan dituen aurrekontu-murrizketen ondorioz euskaraz argitaratzen den aldizkari-kopurua eta horientzako erabilitako diru-kopurua neurri berean gehitu ez badira ere, Kultura Sailak hamaika

eta bi ahalegin egin izan ditu aldizkarigintzarako diru-partida, besterik ezean, mantendu ahal izateko. Hondoan jota zegoen ekonomia krisialditik ateratzen ari omen gareneko oraingo egoera honek etorkizun ekonomiko oparoagoa ekarriko ahal dio kinka larrian bizi izanda ere, bere buruari tinko eusten jakin izan duen aldizkarigintzari!

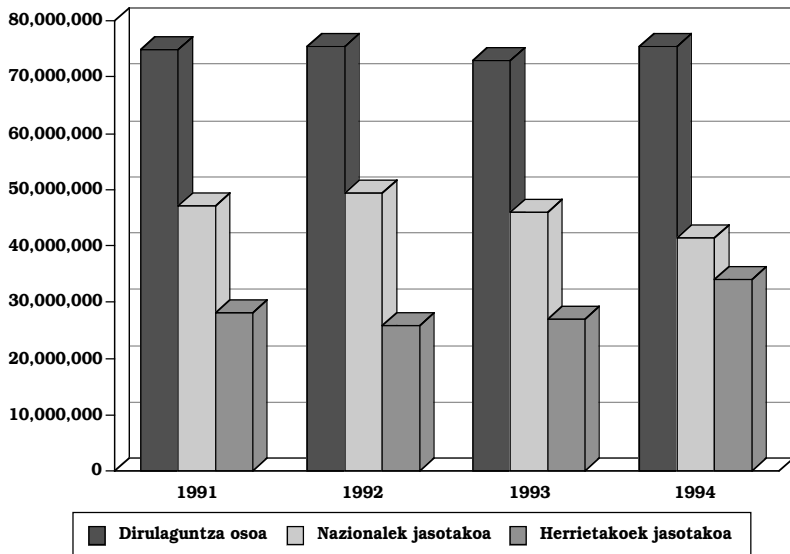
- Aldizkari batzuen eta beste batzuen dirulaguntza-jaitzieran ikusten ez den proportzionalitateak badu zerikusi handiagoa aurreko legegintzaldiaren hondarrean bukatutzat emandako egoera puntual jakin batzuekin, azken hiruzpalau urteotan indarrean egon den deialdiarekin baino.

- Azken urteotan ugariagotzen ari zaigun herrietako aldizkarigintza kontuan hartu beharreko fenomeno sozial garrantzitsua da eta horrek dakarren izugarritzko kostuari aurre egin behar izan diogu. Horrek ez du esan nahi, ezta pentsatu ere, Kultura Sailak zabalkunde nazionalako aldizkariak eta herrietakoak elkarren aurka lehiatzen jartzeko asmoa duenik. *Nori berea da legea* dioen esaera zaharrari tinko eusten dio Kultura Sailak. Ez dugu ez irabazle, ez galtzailerik!

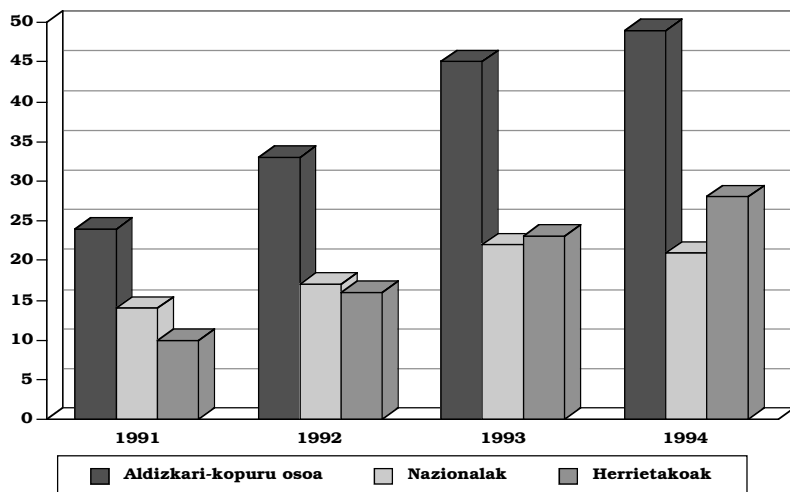
Hona hemen azken legegintzaldian emandako dirulaguntzen laburpena:

		DIRU-PARTIDA OSOAREN BANAKETA		ALDIZKARI-KOPURUA	
URTEA	DIRULAGUNTZA OSOA	NAZIONALAK	HERRIE- TAKOAK	NAZIONALAK	HERRIE- TAKOAK
1991	75.000.000	47.000.000	28.000.000	14	10
1992	75.500.000	49.500.000	26.000.000	17	16
1993	73.000.000	46.000.000	27.000.000	22	23
1994	75.500.000	41.500.000	34.000.000	21	28
	299.000.000	184.000.000	115.000.000	74	77

1991tik 1994ra bitarteko dirulaguntzen garapena

1991tik 1994ra bitarteko aldizkarien hazkundera

- Kasuan kasuko aldizkariak aitortutako **defizit errealak** (aurrikusitako diru-sarreraren eta diru-irteeren arteko aldeak), hainbat parametro ren konbinaketaz zuzendutako defizit horren arabera **erabakitako dirulaguntzak** eta **aurrikusitako diru-irteeren justifikazioak** banatu ezineko hirukote bat osatzen dute.

- Kasuan kasuko dirulaguntza aldizkariak aitortutako defizit erreal zuzenduaren arabera izan ohi denez, likidazioak ere aipatu defizita eragiten duten diru-irteeren arabera izan behar du.

- Diru-irteerak inork puztuko ez baditu, aurrikusitakoak eta justifikatutakoak berdin-berdinak izatea beharrezko dugu.

- Emandako dirulaguntzaren likidazioa aurkeztutako diru-irteeren arabera egiten da, ez aurrikusitako defizitaren arabera.

Hala ere, artikulua *defizitaren jaitsiera* kontzeptua behin baino gehiagotan aipatzen duela ikusita, hurrengo bereizketa nahi dugu egin:

a) Aldizkariaren benetako diru-sarrerak aurrikusitakoak baino handiagoak direneko kasuak: horrelakoetan gertatutako defizitaren jaitsierak —gestioa edo kudeaketa ona izan delako seinale— ez dakar dirua itzuli beharrik.

b) Aldizkariaren benetako diru-irteerak aurrikusitakoak baino txikiagoak direneko kasuak: horrelakoetan gertatutako defizitaren jaitsierak —emandako hitza janda izan delako seinale— dirulaguntzaren % zati bat administrazioari bueltatu beharra du ondorio zuzena.

- Nork bere neurrietara egokitutako aurrekontu errealak —horretarako beharrezko izan daitezen era askotako neurriak harturik— prestatzea eta horri tinko eustea da, gure ustez, irentsi ezineko defizitak ez sortarazteko modu bakarra.

- Kazetari euskaltzale batek behin esandakoa gure eginik, euskarazko aldizkariak behar duten dirulaguntza da erabaki beharrekoa. Instituzioetatik jasotako dirulaguntzarekin ezin bizi denak, gaizki egin ditu kalkuluak. Baina egin dituenak bakarrik du errua eta erantzukizuna.

KULTURA SAILBURUORDEARI ERANTZUNEZ

Bizi-itxaropena dela eta

JAKIN

Jakin-en 83. zenbakian *Bizi-itxaropena* izenez argitara eman genuen idazlanari erantzunez, Mikel Etxebarria Kultura Sailburuordeak bidalirikoa agertu dugu honen aurrean. Aldizkarietako jokabidea eta kultur politika, orokorrean aztertu eta argitze-aldera idatzi genuen guk. Eskertzekoa da Kultura Sailak ere gogo eta asmo berdinez plazaratu izana bere iritziak. Onuragarritzat eta garrantzizkotzat jotzen dugu iritzi-trukaketa hau. Baina «eztabaida-giro»kotzat errazegi har daitekeen amaitutzat eman nahi dugu, giro lasaiago batean azterketarako, ideien kontrasterako, elkarrizketarako zein beste edozein ekintzetarako gogoz eta prest gaudela atzera adieraziz.

Dena den, prozesu hau istearekin batera, emandako zenbait esplikazio motz eta desegoki iruditu zaigunez, bizpahiru puntu azpimarratuz gure desadostasuna berriro adierazi nahi dugu:

- *Bizi-itxaropena* idaztean izan genuen kezka nagusiak zutik dirau Mikel Etxebarria Sailburuordearen erantzunaren ondoren. Gure ustetan, aldizkarietako politikaren diseinu-falta da ondorio gaizto guztien iturburua. Diru-murrizketek zenbait erabaki esplika dezake baina ez tipologiarik eza, diru-laguntzen banaketan etengabeko aldaketak (inoiz etenak), eta, oro har, ezta ere azken lau urteotako okerragotze-prozesu hau. Arazoak arazo, zein da guk planteatu dugun funtsezko arazoa? Uste dugu aldizkarietako jasotzen duten tratamendua Kultura Sailaren lehentasun politiko-kultural orokorren testuinguruan ulertzen dela egokiago, krisi ekonomikoarenean baino. Hartaz ez da hitzerdi bat esaten erantzunean, nahiz eta gure editorialaren muina huraxe izan.

- Azken urteotako jokabide finkoaz gain, azken deialdiak nobedade bat ekarri zuen, laguntzeko eta kontrolatzeko harturiko irizpideen gurutzaketa nahasgarria hain zuzen. Kultura Sailburuordearen erantzunean gure salaketa honek sekulako garrantzia hartu du: azken sei puntuak gai honen harira datoz. Saia gaitezen, bada, gure ikuspuntua berriro agertzen, nahi baino luzeago bada ere:

— Hasteko, aurrekontuak **aurrekontu** dira. Esan nahi baita, aurretiaz ikusitako diru-sarrera eta diru-irteeraz ari garela. Aurrikusita bezala mamituko diren urtean zehar, nork jakin hori, baina? Kudeatzailearen lanak sarrera eta irteera horien egokitzapenean du bere muina. Hori bateko.

— Eta besteko, **enpresa defizitarioen** aurrekontuak dira horiek. Eta beraz, subentzioa ez da irabazia, baizik eta bizi ahal izateko baldintza ezinbestekoa. Erakundeetatik jasotzen duten diru-laguntza hori gabe, euskarazko aldizkarietako ezin dute bizi, gauza jakina da hori. Bizi ahal izateko *conditio sine qua non* den diru-laguntza horren kopurua ezagutu gabe egin behar diren aurrekontuak nola izan daitezke «errealak», behin eta berriz eskatu nahi zaigun bezala?

— **Egutegi-problema** dago tartean, gainera. Aurten, adibidez, martxoan edo apirilaren bederatzia aurretik entregatu genituen aurrekontuak, deialdiak eskatu bezala. Eta Sailburuordeak ekainaren 6ko datarekin erabaki zuen aldizkarien arteko diru-banaketa. Guri —eta gehienei— uste edo espero genuen (eta aurreko urtean baino ere) diru gutxiago egokitu zitzaigun. Bi konstatazio: bat, urtearen erdian enteratzen gara egiazko diru-sarrerak zenbatekoak diren; eta bi, aurreko urteetako erreferentziei dagokiena baino eskasagoa da jasotzeko diru-kopurua.

— Zein da **kudeatzailearen egitekoa** datu hauen aurrean? Diru-sarrerak hobetzera jo dezake, jo behar du, noski. Sarrerak hobetzea da, horixe bakarrik, Sailburuordearen erantzutako gestio arrakastatsua. Guretzat ere gestio arrakastatsua da hori, bistan da. Baina ez hori bakarrik. Gastuak kontrolatzera ere jo beharko du, bada, edozein gestio modernok erakusten (eta Arriortuak aldarrikatzen) duen modura. Ala ez? Zer bestelakorik egiten du, kasurako, Kultura Sailburuak aurrekontuetako diru-sarrerak jaisten dizkiotelarik?

Krisi momentutan, gainera, horixe da gestio-plan baten lehen egitekoa: gastuaren kontrola.

Diru-irteerak jaitea ez da emandako hitza jatea, kontrara baizik. Gastuak kontrolatzea, kosteak jaistera jotzea gestio arrakastatsuen lehen baldintza da.

Deialdi honetan diru-banaketaren eta kitapenaren irizpideen artean ezarri den loturak Administrazioak defizit osoa estaliz bakarrik du zentzua.

— Kazetari euskaltzale batek behin esan eta Sailburuordeak bere egin eta errepikatzen duen hori guk ere geure egiten dugu. Hots, **euskarazko aldizkariak behar duten diru-laguntza dela erabaki beharrekoa**. Baldin eta aldizkariak behar duten laguntza jasotzen badute, orduan, instituzioetatik jasotako diru-laguntzarekin ezin bizi denak, orduan bai, gaizki egin dituela kalkuluak, eta beronena dela errua eta erantzukizuna.

Aldizkarien kasuan, ordea, zeinek du errua eta erantzukizuna: kalkuluak gaizki egin omen dituenak ala **behar den laguntza** famatu hori ematen ez duenak, definitu gabe daukako lako zer den «eman beharrekoa»?

GUNEN GURPILEAN

JOXEAN MUÑOZ

ARRAKASTA
IZENDATU
GELTOKIAK
IRUDIA ETA ITZALA
TXOKOAK (BERRIZ)

INAKI IRAZABALBEITIA

URTEURRENAK
SALBA DEZAGUN ANTARKTIKA

ELIXABETE GARMENDIA

EUSKAL HIRIA
HERRIZ HERRI OSATUA
INTIMITATEARI ZOR

XABIER MENDIGUREN ELIZEGI

MANEX GOGOAN, ZARATE ONDOAN
BI TEATRO-GIZON
BETIKO ZABALA, ZABALA BETIKO
LIBURU ZAIL BATERAKO ESKUBIDEA
HOTZ-HOTZA ETA BERO-BEROA
METALITERATURAREN ASEA

BEGOÑA DEL TESO

GOIERRIKO ZINEMA VERSUS BILBOKOA
VALLADOLIDETIKO OROIPEN HAINBAT
TEATREOAK BERRIRO BIDEGURUTZEETARA
GOENKALETIK BARRENA DATORREN TELEA

KIKE AMONARRIZ

FUNTZIONARIOAK
LAZARO CARRETER
UNIBERTSITATEA
DEIADAR
NAFARROAN
UNESCOREN ALBISTARIA

ARTEA
ZIENTZIA
GIZARTEA
LITERATURA
IKUSKIZUNAK
SOZIOLINGUISTIKA

ARTEA

JOXEAN MUÑOZ

ARRAKASTA

Abanguardako artearen erakundeekiko harremanak berez dira liskartsuak. Eskuliburu guztietan aurkitzen ahal da Frantziako pintorerik aurreratuenak (eta beraz, ideologia abanguardistan, onenak) Saloi Ofizialetatik baztertu zituztenekoa. Geroztik, bazterrean, marjinazioan, ohizko moldeen kontrako borrokan imajinatu izan ditugu artistak. Ez da egia osoa izan, orain, abanguardiak hilik eta hobiratuta dauden honetan, garbiago antzeman eta errazago esan daitekeenez. Abanguardia-
ren historiaren istorioa berridazteko garaia bizi dugu.

Garai berri honen ezaugarrietako bat artearen prestijioa da, marjinaziorako bidea izan ordez, lanbide arrakastatsua izatera pasa baita. Dirua eta ospea eman litzake artista izateak,

eta ez lanean kixkalitako bizitza oso baten bueltan bakarrik. *Post* garai nahaspilatu hauek Barceló, Schnabel, Italiako *Transvanguardia* eta abar luze baten sonarekin batera iritsi zitzaizkigun. Hogei urte bete berritan, merkatuan puntako eta kritika guztia ren begietako bihurtu ziren, hainbat maisu zahar baino garestiago eta preziatuago.

Oraindik orain, hogeita hamar urterekin arrakasta ezagutu gabeko artistak hobe zuen bere buruaz beste egitea. Ez erromantikotasunez, porrot egin duenaren etsipenaz baizik. Sukar horiek pasatzen hasiak dira, zorionez, baina artistarako ikaslea, egun ere, gizarteak oniritzen duen aukera da. Agian, gairontzeko lanbideek ere ez dutelako ziurtasunik eskaintzen.

Adibide gisa balio digu Bilboko Arte Ederretako fakultatearen masifikazioak, gero eta ugariagoak baitira artista izaten ikasi nahi luketen gazte euskaldunak. Ikasketa horiek euskaraz egiteko dauzkaten arazoak euskal arteak euskararekin dituen arazo orokorragoen sintoma izan litezke, tamalez. Ez ditugu hutsik irakasleak faltan. □

IZENDATU

Erakundearen eta abanguardia ren arteko harremanen aro berria museo baten ikurra seinalatu zuen. Pariseko auzo zahar baten bihotzean, tripa teknologikoak azalean dituen traste erraldoi bat eraiki zuten. Arte berritzaile, antikonbentzionalaren erronkari aurre egiteko, molde berrikoa beharko zuen museoak berak. Beaubourg zentroa eraiki zuten, Parisek garai bateko ospea berreskura zezan, berriro ere Paris izan zedin arte-munduaren gune pribilegiozkoa. Herri baten irudia eta harrotasuna zegoen tarteko. Horrela, lehen erakusketa nagusiak *Paris-Paris*, *Paris-Moskou*, *Paris-New York*... nazioarteko harreman-sarearen erdian kokatzearen aldeko apostu garbia ziren.

Museo nagusi guztiak sortu dira hiriaren irudia berpizteko, suspertzeko eta hedatzeko helburuarekin, artearekin bezainbat, hirigintzarekin, publizitatearekin eta ekonomiarekin lotuak.

Pariseko Beaubourgek zabaldu zuen bidea, Bilboraino gara-matzana, eta haren historia laburra *Beaubourg efektuaz* hitz egi-teko aukera emateraino izan da esanguratsua. Gogoratu beha-rra dago izena, —ai izenak!— orduko lehendakariarena ipini zio-tela: Ponpidou.

Betidanik egin digu grazia deitura ponposo horrek, baina era-kundeak, gobernua kasu honetan, argi zuen agintariaren osperako behar zuela agintariaren baimenaz eraikitakoak. Aginteak mesede egiten dio arteari, honek mesede egin die-zaion, Frantzia bezala Espainian. Arrastaka bada ere, arra-kasta lortu duen Museo Nacional-ak, agintariaren izena hartu zuen: *Sofidou*. Baina garaiak gero eta bizkorrago aldatzen dire-nez, joera hori baztertuta geratu da. Izenena, diot. □

GELTOKIAK

Ponpidou, hasieran behintzat, abangardiaren museoa zen. Handik hamar urtetara baino lehen, museo *post* baten ere-duaz erditu zen Paris, tren-geltoki zahar batean, Orson Welles-ek Kafkaren prozesua filmatu zuen lekuan. Orsay izenari eutsi zioten, lekuaren historia guztia bere egiten zuela adieraziz edo. Agintariek «gusto onekoa» iritzi zioten bigarren planoan gera-tzeari.

Denbora-lekuz gertuago, beste hamar urte ez direla, Bil-bon, Euskadiko Museo nagusiari (arte) enpresa baten izena ipiniko zaio: Guggenheim. Eta oraintsu, gurpilaren buelta osa-tuz, Gasteizen, garraio-enpresa batek artista baten izena pro-posatu du: Ibarrola geltokia.

Sutan jarri dira gasteiztarrak, edota gasteiztar batzuk behin-tzat. Txokokeriaren arriskua tarteko, hiriaren irudi publikoa-rekin zerikusia daukanak eztabaida eta liskarra sortzea gauza guztiz logikoa da. Ohitura galdu dugu, liskarrak istilu bihur-tzearen beldurrez, beldur horren aitzakiaz, erabakiak ezku-tuan hartzea permitituz (*Guggenheim efektua?*). Gure onerako omen dena gure ezkutuan erabakitzen da, herri nahasiegi baten guraso zuhur sentitzen direnen logelan. Kale gorri asal-

datu errazean, artistaren izenak bake-ikurra eskaintzen duela dirudi, (urruti daude artista arlote, marjinal, madarikatuaren garaiak!), artista bateratzaile gertatzen dela, guztion ohoregarrri. Ez du funtzionatu.□

IRUDIA ETA ITZALA

Gasteizko geltokia «Ibarrola» izendatzeak ekarri duen eztabaidak txokokeriaren beldur-pittin bat sortzen du. Kementsu egon da Cuerda. Nik ez dut Gasteiz behar bezala ezagutzen. Kanean dago, egon, gasteizartasun eta arabartasunaren arazoen berri. Ez da hau abertzaletasunaren iruditerian Arabarik apenas dagoela gogoratzeko unea, edota autonomismoak ez duela oraindik herri hirukoitz autonomo baten irudia finkatu, Araba barne, Mario Onaindia gidioia idazten ari bazaio ere; badakigu arabartasunak populismoa jorratzen duela, sustrai sendoen beharrik gabe. Irudi-arazo bat ere badagoela, alegia, elkartu ezinik gauzkan gatazka latz honen azpian. Gasteizkoa, anekdota hutsa da. Baina beren irudi propioarekin arduratu den jende-sail bat badagoela erakutsi digu. Eta batzuri ez zaiela nahikoa artista baten oraingo ospea.

Osatu ere, denboraren poderioz osatu ohi da obra bati edo pertsonaia bati buruzko akordioa. Baina ez dugu astirik hartzen, denbora akabatu egin zuen-eta telebistak. Konplutua da, ohi denez, modu ironikoan, abanguardiazaleen gutizia.

Ibarrola kasuak, denboraren galbahea ezabatzerainoko modernoak garela erakutsi digu, ezer erakustekotan. Ospea ez da itzala, itzalik ez du onartzen argazkietarako flashak. Ospea ez da heriotzaz gaindiko zerbait eta oraindik jubilatatu ez den artista bat proposatu dute guztion irudirako. Artistak berak errebindikatu beharko luke, bere lana, bere izena bera, bizirik daudela, eztabaidagarri, eztabaidarako. Ez dela kontsentsurakoa oraindik, borrokan jarraitzen duela, bere buruarekin, bere izena rekin eta bere obrarekin. Auzia airean dago. Bitartean, nik, txokokeriaz aritzekotan, nahiago nuke Donostiara begiratu. Adibide garbiagoa eskaini digute itsasertzeko ibilbidea osatzeko asmoak jakitera eman dituztenean.□

TXOKOAK (BERRIZ)

Eskultura sail batez hornitu nahi dute ibilbide berria. (Berriroere Bakea gai bezala hartuta, edota Kontsentsua, Santimamiñe berrian, lortu nahi den hura, -usoa-, eskuratzeko modu magikoa). Deialdi mugatua egin dute, lehen mailako artisten proposamenak jaso ahal izateko. Lekua berezia da Donostian, eta txit ezaguna berriz, txistea bihurtzeraino, Donostiaren narzisismoa. (Bidebatez, eta onerako ere badela frogatzeko, Donostiako Galeria 16ek urtean zehar garatu duen ideia agurtuko dugu, Donebastia hiria (?) izenarekin, hiriaren hainbat ikuspegi eta ikuspuntu eskaini dituelako, berriak, nostalgia asmatu baten itolarriari atsedean emateko).

Kontuak kontu, lehiaketa mugatu horretan bada xehetasun garrantzitsu bat. Gipuzkoarra behar du artistak. Ez dut beste esplikaziorik jakin; «berez doan» gauza balitz bezala pasa da. Arkitekturan ez bezala, normalizat jo dute eskulturarako bertakotasuna eskatzea. Herri baten txokokeria erregresiboaren seinale? Datozkigun garai probintziazaleen iragarpen? Guggenheim erabat internazionalaren aurrean, bertakoen erreserba eta txokoa gorde nahi bat? (*Guggenheim efektua 2?*)

Edo beste era batean galdetuta, nork du bere irudi bat hiri guztiaren irudia baldintzatuko duen leku batean ipintzeko eskubidea? Nongoa behar du, inongoa izatekotan? Zergatik uxatu dute, bertakotasuna ukatuz, zergatik arrotz egin Gasteizko artista bat, adibidez?

Banoa, hemengo omen diren horiek nongoak ote diren asmatu ezinik. □

ZIENTZIA

INAKI IRAZABALBEITIA (ZETIAZ-ELHUYAR)

URTEURRENAK

125 urte betetzea ez da txantxetako gauza. Pertsonok kasik ezinezkoa dugu, oraingoz bederen. Erakundeek ordea errazago. Alabaina, asko dira bidean gelditzen direnak eta bestetik, bizirik egonik ere, asko dira lozorroan, letargoan, dirauten erakundeak. Ez da hori gaur hona dakargun *Nature* zientzi astekari ospetsuaren kasua. Urteek, ardo onari bezala, sendotasuna eta indarra eman diote. Horrexegatik, egun bazterrezinezko erreferentzia da zientziaren munduan.

Ingalaterra victorriarrean, Darwinen *Espezieen Jatorria* liburuak sortutako zurrunbiloaren erdian jaioa, intelektual ireki eta adoretu batzuen umea izan zen. Zientziaren dibulgazioa zuen helburu. Hauxe zion zurrunbilo haren eragileetako bat izan zen T.H. Huxley-k: «*Lehenik eta behin, zientzi lanak eta aurkikuntzak jendearen begien aurrean jartzea eta zientziak onarpen handiagoa izan dezan eguneroko bizitzan eta Hezkuntzan*». XX. mendearkin batera heldu zion ikerketa-aldizkari izateari *Nature* eta harez gero, zientziaren garapenaren une distiratsu askok, ADNren egitura aurkitzeak esaterako, bere orrialdeetan izan dute islada.

Egun *Nature* lobby-modukoa da eta bertan argitaratze soilak kalitatea damaio lanari. Zientziaren zenbait alorretan *Nature* ezezkoa lortu eta gero jotzen dute ikerlariak beste aldizkarietan argitaratzera.

Gugandik gertuago, 20 urte bete ditu *Elhuyar* aldizkariak. Kopuru xumea aurrekoarekin konparatuta, txit adierazgarria ordea euskararen egoerari erreparatzen badiogu. Garai hartan, « $2 + 2 = 4$ » nola irakurri eztabaidatzen ari ginen; egun arrunt bilakatu dira honakoak: «Prekozenoen sintesibidean: anetolaren bromazio- eta desbromazio-erreakzioak».

Zeinek du meritu handiagoa? □

SALBA DEZAGUN ANTARKTIKA

Lerrohauen segidan datorrena azaroaren 19ko New Scientist-eko editorialaren itzulpena da. Bere interes eta zorrozta-sunagatik zuzen-zuzenean damaizuguna.

«Zientziaren Kontinentea esaten zioten Antarktikari. Baffinek hori egin zuen amets, baina mundua hori desegintarazten ari da. Joan den hamarkadan hamarkoiztu egin da bisitatu duten turista-kopurua. Aurtengo uda antarktiarrean 8.000 lagun inguru lurreratuko dira.

Gurutzuntziek toki gehiago bisitatuko dituzte. Operadore berriak, esperientzia txikikoak maiz, daude arazoa ikertzen ari den Cambrigde-ko Poloetako Ikerketarako Scott Institutuko Debra Enzenbacher-en arabera. Duela bi urte, turista-taldea bat tranpak jartzen harrapatu zituzten Desolazio irlako interes zientifiko bereziko gune batean.

Duela hiru urte, Antarktikaren arazoak konpondu zirela eman zuen istant batez. Mundu-parke izendatu zuten eta ingurugiro-protokolo berria esleitu zioten. Alabaina, hondakinak isurtzeko, larrialdi-planetaryko, eta ingurugiro-inpaktuen ebaluaziorako arau berriak zituen protokoloa ez da inoiz inplementatu. Antarktikako Hitzarmenaren 30 estatuetatik hamarek bakarrik sinatu dute protokoloa.

Proposamenari egin behar zaion eranskin garrantzitsu bat, bisitarien ingurugiroaren babesarekiko erantzukizun legala hain zuzen, eztabaidatzeko bi bilera baino ez dira egin. Astirotasuna ez da txarra, larritasun-eza adierazten du ordea.

Jarrera horren ondorioak joan den astean azaleratu ziren. Negoziatzaileak eranskinaz eztabaidatzeko Herbeheretan bilera egiten ari ziren bitartean, Reuter-ek zera eman zuen aditzera Buenos Airesetik: Argentinako Antarktikako Institutuak Marambioko basean 80.000 litro erregai isuri zituela uztail eta abuztuan. Giro oso txarra omen zen basetik kanpo eta argentinari-erek diotenez, isuriaz aire-armadako pilotu batek ikusi zuten arte ez ziren jabetu. Argentinak ez du deus esan defentsa-ministraritzan informazio-itukina gertatu arte.

Protokoloak eta bere eranskinak laguntasun handia emango diote ingurugiro-plangintzari. Antarktika handia da eta isuri batek baino gehiago gertatu beharko du kalte larririk gertatu aitzin. Alabaina, zientzilariek beren baseak garbi iraunarazterik ez badute, nola jarriko dizkiete besteei garbitasun-estandar altuak?»□

GIZARTEA

ELIXABETE GARMENDIA

Mahai-inguru eta tertulietan derrigorrezko hizpide, zutabegile gutxik utzi dute amua hozka egin gabe —Urola aldekoek fabrika tailer txiki zeneko istorioak kontatzeko aprobetxatu dute— eta irakurleen gutunetan ere isladatu da eztabaida, hori guztia kolore orotako politiko, sindikalista eta adituen adierazpenez gain. Azkenean, 70eko hamarkadako batzar amaigabe haietako batean bezala aurkitu gara, eta dena Marcial Ucinек lantegi berria Lezon jarri ordez Baionan kokatzea erabaki duelako.

Hau idazten ari naizenean ez da oraindik azaldu, baina ez litzateke harritzekoa Madrilgo astekariren batean erreportaje zabala argitaratzea, ilustrazioz ondo hornitua, Lezo aldea lurjota, Baionak, hau da, Frantziak, etorkizuna ostu diolako.

Esanak esan, iritzi-espektroa ortzadarraren parekoa izanik eta ur handiagoetan sartu gabe, Hegoaldetik Iparralderanzko pasabiderenbat zeharkatzera goazenean, orri bat eman behar ligukete hiruzpalau argibiderekin:

1. Lapurdi ez da Hendaiako hondartza ederra bakarrik.
2. Lapurdi Donibane-Lohizuneko tipismoz beteriko bazterrak baino zerbait gehiago da.
3. Lapurdik ez du aski Miarritzeko glamourrarekin.
4. Lapurdi ez da B&B-ko galerietan amaitzen.

Oharra: kanpainak Nafarroa Beherea eta Zuberoarekin jarraituko du.□

EUSKAL HIRIA

Probintziakeria barrabas-belarra bezain hedatua baldin badaukagu ere, aldi berean geroz eta kosmopolitagoak gara geure Herriaren barruan. Donostian bizi, Elorrion lan egin eta larunbat-igandeak Nafarroako borda galduren batean ematen dituenik badago. Edo bilbotarra izanik jai-egunak Iparraldeko kostan pasatzen dituenik. Asteburua hiriburuan igarotzera etortzen diren gipuzkoarrak edo berdenboran Iruñeatik jaioterrirako bidea egiten duten nafarrak kontatu gabe. Konbinazioak, nahi beste.

Egunerobederatzi mila ikasle omen dabilta campus bate-tik bestera. Horrezaz gain jakin nahi nuke zenbat ote diren herrietatik hiribururakoa egiten dutenak. Honela bada, ikasle, langile, jubilatuz eta beste etengabeko joan-etorrian gabiltza, armiamarenak baino bihurri gehiago dituen sarea osatzen. Alderdi Eder autopistaren bukaera aldera dagoen Bilboren lorategia dela dioen txiste horri norabide adina buelta eman dakioke, ezker-eskuin, gora eta behera. Izan ere, dagoeneko Euskal Herria Euskal Hiri bihurtu zaigu. Areago, martxan dauden edota egitasmo diren garraiobide berriekin —Donostia-Iruñea, Maltzaga-Urbina, trenbideetako Y grekoa...— joera hori indartuz joango da. Beraz, geroz eta bilbatuagoa —hau ez da txiste— daukagu eta izango dugu barne-sarea, elkarrekin nahasteko aukerak ugalduz. Baina hori horrela doan bitartean beste maila batean, nukleo txikiagoetan, bereizketarako joerek hortxe diraute.□

HERRIZ HERRI OSATUA

Udal-banaketez ari naiz, desanexioez. Trantsizio garaian, demokrazia usaitzearekin batera hasi zen joera hau, eta ez da harrizkoa hala izatea, hain zuzen diktaduretan —Primo de

Rivera eta Francorenean— burututako okerrak zuzentzera baitzetorren, maitasunik gabeko herri-ezkontzak desegitera batez ere, baita heldutasunera iritsitako herrien burujabetza aitortzera ere. Hauen artean Mendaro eta Lasarteren kasuak besteak beste, Astigarraga edota Gernikatik bereizi beharreko herriak haien artean, gaur egun udalerrri izatea lortu edo berreskuratu duten herrietan ez da bereizketarengatik kexa handirik entzuten.

Prozesua ez da oraindik amaitu. Laster banantzekotan diren Abanto-Zierbena eta Leaburu-Gazteluren atzetik, beste pare bat kasu behintzat badabiltaza erne nahian, Itziar-Deba eta polikiago, Igeldo-Donostia.

Gipuzkoako Batzar Nagusiek Itziarren bereizketa-prozesuari eman dioten ezetzean ikuspegi laburreko taktika susma liteke, azken batean aitzakia zera izan baita, HBek eraman izana gaia foro horretara. Apostu, luza gabe berriro ere mahairatuko dela auzia.

Igeldo berriz Donostiarekiko menpetasuna aztertzen ari da, urratsak tentuz emanez, Igeldo ez baita garai bateko kaskora eta baserrietara mugatzen; hortxe ditu tankera berriko etxaguneak, horrek dakarren herritar-klase berriarekin.

Izan diren edo zintzilik dauden banantze-kasu guztiek gauza bat dute amankomunean: toki horretako biztanleek, antolaketa administratiboaz gaindik, herrikide izatearen sentipena, eta hala aitortu eta nahi izatea gainera.

Iurratir batek, Durangoren menpe zeudenean ere, ez zizun inolaz ere esango durangarra zenik. Berdin, astigartarrek ez dute inoiz beren burua donostiarizat jo.

Sentipen horiek ez dira kapritxo hutsa. Historian apur bat arakatuta berehala azaltzen dira arrazoiak, eta irizpide «arrazionalistek» horretara makurtu beharra daukate, bildurrik izan gabe politika minimalistari.

Euskal Hirian aise ibiltzeko, norberak bere herrian gustora bizi izan behar du lehendabizi.□

INTIMITATEARI ZOR

«Kazetaritzako profesionaltasun-arauei eta estilo duinari jarraituz gure intimitatea eta dolorea errespetatu zenituzten».

Urriaren 3an autopistan bizia galdu zuten Lander Astiz eta Gotzone Espillaren gurasoek EGUNKARIAra bidalitako gutunaren pasarte bat da aurreko hori. Gutun osoa kazetariok mahai gainean begi-bistatik kendu gabe edukitzeko modukoa da, kazetaritzako Deontologia klaseetan ahaztu ezinezkoa eta baita irakurle-ikusle arruntari erakustekoa ere.

Astiz Barrenetxea eta Espilla Etxebarriatarrek dioten bezala, istripuak oso trataera desberdina izan zuen grafiko aldetik hedabide batzuetan eta besteetan. EGUNKARIAk behar bezala jokatu zuen, ez horrela beste batzuk, hain zuzen beren buruak gizarteko «ordena»¹ defendatzailetzat dituztenetako batzuk. Irudiak ere ez ziren berberak ikusi telebistako albistegi batzuetan eta besteetan.

Auzia oinarri ximple batera ekar daiteke azkenean: joka ezazu besteekiko zeure buruari opa diozun bezala, edo bestela esanda, ez egin lagun-hurkoarekin zure hurbilekoekin egingo ez zenukeena. Egia osoa diote gutunean honekin. «Argazkiok ez ziratekeen argitaratuko, hildakoak, aipatu egunkari horietako jabe, zuzendari edota langileen seme-alabak edo senitartekoak izan balira, ala, argazkiak atera eta gero saltzeko ausardia izan zuenarenak. Horretan ez dago zalantzarik».

Ondotxo dakigu irudiekin lan egiten dugun kazetariok hori horrela dela. Geure esku dago, batez ere, etengabe gehituz doan giza irudiaren kanibalismoari stopa jartzea. Gizateriari zor zaion errespetuaren izenean.□

LITERATURA

XABIER MENDIGUREN

MANEX GOGOAN, ZARATE ONDOAN

Hamar urte dira Manex Erdozainzi-Etxart hil zela eta, kulturazko artikulugileon nekrofilia hau patologikoa eta higuin-garria ere baden arren, zeozertarako behintzat balioko du: adibidez, Manex nor zen edo zenik ere ez dakitenei adierazteko. 1934an sortu eta 1984an hil zen eta, bere literatur obra, ez kopuruz ezta —nire ustez— kalitatez, oso nabarmena ez bada ere, eragile eta bultzatzaile moduan izugarritzko indarra izan omen zuen, ezagutu zuten guztiek diotenez. Haren lagunek «Manex gogoan» izeneko taldea eratu eta zenbait topaketa antolatu dituzte aurten. Niri, aldeak alde, Mikel Zarate ekarri dit gogora: bata baxenabartarra, bestea Txorierriko bizkaitarra, ia urte berean jaioak, biak erlijio-gizonak, gizarteaz biziki kezkatuak, euskaltzale suharrak, eta biak ere goiz —goizegi— hilak; beste paralelotasun hau interesatzen zait azpimarratzea: bata zein bestea sorterriko kulturaren suspertzatzaile iaioak, langile nekagaitzak izan ziren, baina biak saiatu ziren bere inguru hurbileneko hizkera euskara batuaren zuhaitzari txertatzen.

Zaratek obra mamituagoa egin ahal izan zuen eta, batez ere, talde sendoa utzi zuen atzetik: Labayru inguruko mugimendu guztia. Erdozainzi-Etxartek lan-baldintza kaxkarra goak izan zituen beti, luzez eduki zuten Euskal Herrikan kanpo eta, etorrita ere, Donapaleutik gaur egun egin litekeena ezinbestean da apal; hala eta guztiz, nahiko nuke «Manex gogoan» ez izatea izen polit hutsa, baina Ipar Euskal Herriko euskal giroa bizkortu beharko lukeen mugimendu azkarraren sinboloa. □

BI TEATRO-GIZON

Sail nekrologiko honi segida emanaz, Antonio Maria Labaien hil zaigula gogoratu behar. Ia ehun urte eta merituak ere beste

horrenbeste. Berrero ere esan beharko da, noski, omenaldirik iraunkorren haren obrak berriz (edo lehenbizikoz) irakurtzea dela; gainera, telebistan nahiz oholtzetan halako kostunbris-moak duen arrakasta ikusirik, beharbada ez litzateke guztiz burutazio txoraa gure teatro klasikoa (Soroa, Alzaga, Barriola, Labaien, Larzabal) telebistarako behinik behin antzeztea. Ea ideia norbaitek hartu eta...

Gaur pertsonaiak binaka elkartzeko asmoa dudanez, Telesforo Monzon etorri zait burura. Orain 90 urte jaio zela, urteurrenik ospatu ez bada ere. Labaienen belaunaldikoa, polita litzateke imajinatzea Telesforo Tolosa ondoko Urkizun euskara hobetzen ari zela (Sagastizabalen liburuko euskaldunberrien aitzindari!), nola elkartzen ziren Lizardi, Labaien, Ziaurriz, beharbada Orixe, Lopez-Mendizabal, Aitzol... Ametsak amets, Monzon ere gure antzerkilari handienetakoa izan dugu, haren irudi politikoak alderdi kulturala ia erabat estali eta ahantzarazi badigu ere. Bada hori ere berreskuratzeko garaia. □

BETIKO ZABALA, ZABALA BETIKO

Gatozen atzoko izenetatik gaurko liburuetara. Zuek hau irakurtzerako Durangoko zaparrada guztia jasana dukezu. Ni aurretik ari naiz (berandu, beraz) eta, konistarena egin ezinik, liburu batzuk komentatzera mugatuko naiz, nabarmen edo deigarrienak iruditu zaizkidanak, batzu-batzuk hurrengo alerako utzi beharko baditut ere.

Bolada honetako lehena Juan Luis Zabalaren *Sakoneta* izan da. Nik beti izan dut Zabalarekiko filia berezia, eta ez behin bere amak ia igualak ematen genuela esan zigulako. Filiak filia, hoztasun-apur batekin saiatuko naiz liburua aztertzen. Egilearen bosgarrena da: bi eleberri eta bi ipuin-bilduma kaleratu ostean beste narrazio-sorta batekin datorkigu. Baina, kasu!, badira ezberdintasunak: idazleak berak ziklo bat itxi nahi izan duela iduri du; adibidez, bere betiko geografia alegiazkotik toponimia hurbil eta errelera jaitsi da. Ipuin batzuk irakurri ahala, inoiz baino hobea iruditu zait, beste batzue-

tan erdipurdikoa ere bai; gero polikiago pentsatu eta konturatu naiz Zabalaren liburu asko iruditu zaizkidala bere libururik onena, eta tartekako errazkeria hori ere, bere buruari langa eta hesirik ez jartzea, betiko ezaugarria duela. Beti berdin eta beti berri. Hemen ere aspaldiko obsesio zaharrak aurkitu ditut, bere ohiko irakurleak ezagutzen dizkionak, baina hala ere, konponbiderik ez dutenez, literaturan behin eta berriro azaltzen segituko dutenak. □

LIBURU ZAIL BATERAKO ESKUBIDEA

Esan dizuet lehenxeago, binaka elkartuko nituela gaur idazleak. Zabalarekin Iñigo Aranbarri dator: biak azkoitiarrak, urte beran jaioak, eskolan elkarrekin ibiliak, karrera bera ikasiak... Hala ere, ez dute zer ikusirik bataren eta bestearen idazkeretik. Aranbarri gure poetarik original eta indartsuenetakoa dugu eta, aspaldi honetan gure poeta gehienek bezala, prosarako saltoa egin du *Emon biar yako* nobelarekin. Inork ez dezala pentsa ordea, errazkeriaz edo irakurle bila jo duenik poesiatik narratibara. Eta lausengu-sailari *baina* bat erantsi ordez, aitzakia paratuko dut aurretik: hau da aspaldi honetan irakurri dudana libururik zailena, olerkariaren kriptikotasuna dago ia-ia hemen, izerditan deskubritu behar izaten ditu irakurleak kontatzen zaion egoeraren nondik norakoak, esaldien azpiko azpildurak.

Eta balizko irakurlea izutu ondoren, natorren orain losintzekin: ausarta izan da Aranbarri, kontatzen duen historiagatik eta kontatzeko moduagatik. Sentsibiltate izugarria erakusten du, protagonistaren izaera minbera horrek erdizka adierazten duen guztia; hizkuntzaren sen aparta du, aurkikuntza batzuk niri jenialak iruditu zaizkit; paregabea da erretratu batzuen fina. Ziur naiz egilea ez dela *pour épater* aritu, eta horrela baizik ezin zitekeela kontatu honako istorio hiper-eliptiko hau. Bego. Baina gogoan dut, Koldo Izagirre miretsiari —nik miretsia eta Iñigok miretsiako, liburu honetan bertan ageri duenez— esan niona, txantxetan, *Euzkadi merezi zuten zela* eta:

«Idazle guztiek izan behar dute liburu zail bat egiteko eskubi-dea». Inñigo: hik ere bete duk kupoa.□

HOTZ-HOTZA ETA BERO-BEROA

Binaka segitzen dut, Edorta Jimenez eta Inazio Mujika elkartzuta oraingoan. Galde lezake baten batek: eta zer dute bi horiek elkartzeko? Ba, bi-biak gaurko euskal idazle oneneta-koak iruditzen zaizkidala alde batera utzita, ezer ez. Esan nahi baita, nekez topa daitekeela bi idazle diferenteagorik, pertsonalki izan ditzaketan antz edo ezberdintasunak alde batera utzirik.

Biek ere ipuin-bilduma berri bana kaleratu dute: *Manhattan* du izena Edortarenak eta *Hautsaren kronika* Inazioarenak (azken hau guztiz berria ez bada ere, orain sei bat urte kazetetan ateratako paper berridatziak baizik). Nik biak irakurri ditut, plazer handiz irakurri ere, eta bikainak iruditu zaizkit, zein bere estiloan. Jimenezena bero-beroa: ez bakarrik putak, sexua, drogak, gau-giroa eta abar ageri direlako nonahi, hori baino gehiago da idazkeran bertan isurtzen duen grina, irrika, hitz-kin borrokatu beharra irudi ahalik eta indartsuen eta ederrenak erdiesteko. Mujikarena, aldiz, marmolaren perfekzioa duena: bai esaldien tolestaeran bai ipuinen tajukeran edertasun formal dudaezinaren jabe da, urtetan eta urtetan liburu onak egiten aritu dela dirudien maisu baten estilo zehatz, doi, akatsik gabea da berea, nahiz eta orain arte oso gutxi argitaratu duen, perfekzionismo horrexegatik seguru asko. Bestearen berotasunaren aldean, hotza irudi dakioke irakurleari, pasio gutxikoa, baina hau ez da, inondik ere, hobena: azken batean, norberak aukeratu behar du zer tinta erabili bere luman: Montblanc potekoa edo gizazi-odol koktela.□

METALITERATURAREN ASEA

Metaliteratura deitu ohi zaio literaturari buruz diharduen literaturari, gutxi gorabehera. Garai batean oso modan egon zen.

Zuetako batzuek behintzat gogoan izango duzue «intertestualitate» deitzen zen zer hura, alegia, literatur testu baten barruan beste literatur testu batzuen oihartzunak sartzea edo bilatzea, segun eta zein den ikuspegia: sortzailearena edo kritikoa. Bazirudien, *à la page* eta moderno izatekotan, iturri horretatik edan behar zela.

Nik gaur ez dakit hori oraindik modan dagoen edo pasaden, ezetz esango nuke baina ez zait axola ere, garbi baitut neure iritzia: ez zait gustatzen, nekatu naiz. Ez dakit zein den artearen egitekoa, baina uste dut arteak munduaz, bizi-az hitz egin behar duela, eta artea bera munduaren eta biziaren parte bat da, ez zilborra, eta hortaz, arteari buruzko artea manierismo hutsa iruditzen zait, zeresanik batere ez duenaren denborapasa, gizarteari ezer eskaintzekorik ez duenaren ariketa intelektual antzua. Eta, okerrago dena edo artistak behintzat kontuan izan behar lukeena: inoiz artearen historiara pasako ez den alfer-lan aspergarria. Burura datorkit behin *Bryan-en bizitzaren* egileetako bati entzuna: unibertsitatean ari omen zen, letra-ikasketaren batean, eta halako batean konturatu han egiten zutena zera zela: urliak egindakoari buruz sandiak esandakoaren gainean berendiak burututako azterketa goitik behera miatu eta ikertu; horretaz ohartu ostean erabaki omen zuen kate horretako azken korolaria izan ordez nahiago zuela aurreneko lekuan jarri, hau da, zerbait berria sortu.

Esan berri dudana ni oraintxe egiten ari naizen kritika-lan txepel honen kontrako eraso zuzena da, baina beste zerbaitengatik idatzi dut. Izan ere, une honetan ez dut uste metaliteratura gehiegi egiten denik gure artean, baina bide horren zantzuk batzuk behintzat nabaritu uste ditut, beharbada literaturak euskal gizartean duen oihartzun-faltaren ondorioz bere baitan biltzeko joera har dezakeelako edo. Zein diren zantzuk horiek? Gehiago ere bada baina, adibide txiki bat ematearren (eta intertestualitateak berezko aje edo dohaina dirudien poesiaren barrutia alde batera utzita), azken azokaldi honetako narratiba-liburuak hartu eta protagonista-kontatzaileak edo editore dira, edo bibliotekari, edo elezahar-biltzaile, edo sasi-idazle. □

IKUSKIZUNAK

BEGOÑA DEL TESO

GOIERRIKO ZINEMA VERSUS BILBOKOA

Julio Medemen *Tierra* ren filmaketa noiz hasiko galdezka eta esperoan gauden honetan, Juanma Bajo Ulloak Madrilgo ekoizle digante eta jentilekiko borroka, lehia eta norgehiagokan diharduen garai hauetan, *Cómo ser infeliz y disfrutarlo* eta *Cuernos de mujer* ulertu ez dituztelako Enrique Urbizu triste eta goibeldua den sasoi honetan, larruzko txupak jazten dituen Bilboko seme berau Atxagarekin *Gizona bere bakardadean* lanaren inguruan gidoia karabatzen ari den egun hauetan, lur honetan kostata eta bitarteko kaskarrekin egiten den zeluloideak badu zer erakutsi. «Zer» hori ttipi-ttipia baden arren, jakina asko.

«Maité» eta «Sálvate si puedes» ekarriko ditugu paperezko pantaila honetara eta eztabaidarako edota txantxetarako gaitzat erabiliko ditugu esku artean.

Julio eta Juanmaren filmeak alde batera utzita ez baitago bi kasu hauetan etiketarik jartzetik, bada edo, igoal, bedere n, sortu zorian dago irudizko urradura ezustekoa. *Maité* eta *Sálvate si puedes* proposamen biei begirada botaz gero, argi eta garbi, garbiro somatu dut badela *Tu novia está loca*, *Todo por la pasta* eta Alex de la Iglesiaren *Acción Mutanten* jaio, hasi eta hazi zen zinema-mota bat, bilbotar petoa eta erdalduna dena. Are gehiago esango nuke atrebentzia osoz: nortasun hori banderatzat hartzen du irudizko izaki berri honek.

Bestalde, *Bi eta bat* telesailak lortu zuen arrakastaren eraginpean, akaso, apika, batek daki, jaio zaigu Donostiakoa baino, *giputxi*, Goierrikoa izateko gura, apeta, biska duen asma-kizun fotogrametakoa.

Sálvate si puedes orain arte ekoizle-lanetan ibilia den Joaquin Trincadok sinatua datorkigu. Gidoia ahula bezain jatorra du. Badirudi Europak Bilbo berezko zabortege ezinbesteko

bihurtu nahi duela. Alkatea akort, konforme, ados dago baina bada udaletxean zinegotzi garbi, xuhur eta puru bakarra. Neska da eta Imanol Ariasekin hasiko zaigu Botxoaren defentsa sutsuan....

Pelikula ez da batere handia, nahiz eta zuzendariak Frank Capra azti ezizitu eta miragarriari behin baino gehiagotan oles, otoi egin izan. Halere, kurioa da. Xelebrea. Eta bilbotar amorratua. Zeluloide kalekumea. Irudi porlanezkoak. Fotograma kaminoetakoak.

Maité-kkontu zeharo ezberdina jaurtiko du plazara. Carlos Zabala eta Eneko Olasagasti antzerki eta telebistako artisau finen lehen luzemetrajea dugu. Gipuzkoan eta Kuban errodatua. Angel Amigo ekoizlearen bedeinkapen guzti-guztiekin hasi eta amaitua. Aktore ospetsu euskaldun ia guztiek hartzen dute parte, esku lantxohorretan: Jose Ramon Soroiz, Agustin Arrazola, Mikel Garmendia, Idoia Sagarzazu, Ane Gabarainek....

Filme elebiduna da *Maité*. Egia esan beharra dago auzi honetan. Naturaltasun osoz darabiltza gidoiak bi hizkuntzak eta hiru hizkera: euskara, euskal jendearen gaztelania eta Karibe itsasertzeko erdera doinutsu eta aberatsa, hots.

Filmeak jendearen konplizitatea, kidetasuna bereganatzen du hainbat azpijoku pinpirin bitartez.

Horrela kontatua, ikusmina sortaraziko dizuete lerro hauek. Bale ba, ikusgarria izan daiteke *Maité*, Euskal Telebistak eraiki dituen zenbait mitoren menpe, eskupe edo agindupean sorturiko txantxa tuntun eta lala, jator eta elezuria.

Estreinuaren egunean Victoria Eugenia antzokia bete izan zuen jendetzak algaraz jaso zituen ia fotograma guztiak. Pantailan barrena sartu ziren ikusleak banan bana. Normala oso. Pantailan beste aldean zeudenak «gutarrak» ziren. Eta butaketan geundenok ere, «gutakoak» ala «zuetakoak». Konplizitate leial eta zintzoa, ez oso azkarra ez oso argia den ahalegin batentzako. Konplizitate beroa hor agertzen diren guztiak guk ezagutu izan genuen ildo beretik baitabiltza. Antzekotasun oparoa Mikel Mikel delako eta Jose Ramon, «Pinpix». Oroba-

tasuna, Karlos eta Enekorekin maiz ibili izan garelako parrandan Boulevardeko garagardotegian. *Maité* filme txikitxo, intentsio onekoa da. Pelikula gurea. Gipuzkoakoa. Euskal umore antzinakoa, piskatxo bat gaurkotua darabilena. Lan antzu eta jaió zenetik zimeldu xamarra baina gurea. Kalekoa baina ez *urbanita*. Ez, mesedez. Gu ez gara bilbotarrak, gu Euskal Herriko hizkuntza, umore eta haziaren erreserba gara. Kuba aldera goazenean eta gure kontura barre egiten dugunean inkuso. Zer? Ea *Maité Ama begira zazu*-ren jarraipena ote den? Belarria, lepoa eta Berlingo zinemaldirako sarrera ipiniko nuke baietz. □

VALLADOLIDETIKO OROIPEN HAINBAT

Gero eta urgailu txikiagoa darabil Valladolideko Semincik, Zinema Asteak, hots. Aspaldian lortutako ospe eta izen onera ohitu dela/gara/ direla dirudi.

Serio, zorrotz, barrerik egin gabe hautatzen dituzte beste zeluloidezko jaialdietan saria jaso duten zenbait izenburu magiko Gaztelako estilo apaindura gabekoaz altxatzen dituzte bizpahiru sail tajuzko. Jendea aretoetara doa, nola edo hala onik aurkituko duen segurantzaz.

Hots handiko zinegileen eskaintza emankorrek ikusgai Pisuerga ibaiertzetan: Louis Malleren *Vanya on 42nd Street*, Chejovi eginiko omenaldi gaur egungoa, Boaz Yakinen *Fresh*, New Yorkeko karriketan harrapaturiko ipuin odoltsua, Venezian urrea irabazi zuen Milcho Manchevskiren *Before the Rain*; Ki a rostami iraniarraren *A través de los olivos*, zinema eta bizitzarekin jolas arriskutsu eta tragikoan diharduen amets... gaiztoa, John Dalen *The Last Seduction* kontakizun galbidesua...

Baina, bai lastima, bai atsekabe goibela Valladoliden jasotakoa. Zinema eroen moduan maite duten antolatzaile fin eta errromantiko hauek huts, kale egin zuten euren hautaketa propioa egitean. Ausardiaz, atrebentziaz ez zuten jokatu eta munduko beste izkinetako zinemaldietan ospea lortu ez zutenak hartzeko momentuan, aukera nahiko desastrosoa bildu zuten. John Duigaren *Sirenas* izeneko lan sasi-erotikoa, David Lynch

izan nahi duen Tom Tykweren *Die tödliche Maria* lokamuts galdu eta orduz kanpokoa; Deepa Mehtaren *Camilla, Tomates verdes fritos* eredutzat hartu baina gainditzeko gauza ez zen komedia tentela....

Gaztetu beharrean daude Valladolidekoak. Izipirituz eta zeluloidez. Beste guztia ondo doa. Laburmetrajeak maitekiro pantailaratzen dituzte eta Gianni Amelio italiar maisua gehi Arthur Penn amerikoar adoretuari eskainitako omenaldietan zeluloidezko zirrarak besarkatu gintuen. Beraz, arazo handirik ez Pisuergaren ondoan. Ausardia berreskuratuko dutelakoan, agur t' erdi, Seminci.□

TEATREEROAK BERRIRO BIDE GURUTZEETARA

Gipuzkoan izan bazen maratoi krudel baina nola edo hala beharrezkoa. Etorri ziren Espainia guztiko antzoki-arduradunak eta 30 talderen berri jaso zuten Donosti aldean. Batzuk banaturiko bilduman baino ez ziren agertzen, baina Bai Teatro, Hika, Trapu Zaharra, Orain, Tanttaka, Taun Taun, Artesena eta Agerre Teatrotik, batekoz beste, Zaragozako Principal, Logroñoko Bretón, Cordobako Gran Teatrotik beste hainbeste antzerki-programatzailearen aurrean azkeneko saioak aurkezteko aukera sikiera izan zuten.

Denen artean, aipu benetako eta benetazkoa merezi dute Tanttakaren lau neska paregabek —Mireia Gabilondo, Garbi Losada, Amaia Cuende eta Teresa Calok— taulan agerturiko bihurrikeri erritmo handi eta forma maltzurereko *Todas culpables* deituriko lanak; Ramon Agirrek pikaro idatziriko *El alquiler* delakoak eta Taun Taunek plazaratutako *Makinatu* saio ilun, lur kolorekoeta, misteriotsuak.

Bestalde, Eusko Jaurlaritzak eta Euskadiko Foru Aldundiek bultzaturik, sortu berri da *Euskadiko Antzoki Sarea* izena daraman areto-zirkuitua. Diru-laguntzak jasoko dituzte antzerki eta dantza plazan jarriko dituzten herri eta hiriek. Emanaldi bakoitzeko dirua eskuratuko dute ere antzesleek eta agian, piskanaka-piskanaka, arian-arian euskal antzezle eta dan-

tzariek aurrera egingo dute. Saltoka ez bada, izan dadila pausoka, bederen

Bitartean, Donostian, hainbat ikastaro teatreroren lekukoak izan dira ikasle zenbait. Jordi Graells katalanarrak dramaturgiaren xilpeko tranpa eder franko irakatsi die. Gero, antzerkia nola arraio, nola demontre idatzi behar deneko azalpenak bota zituen taulara Juan Garziak. Beranduago, diszipulu hauek sorturiko testuak errealitate eszeniko bilakatuko dira antzerkizuzendari gazte baina adituen eskutik. Horiexek Arteszenak amesturiko hainbat deabrukeria. Artean, hor dihardu lantalde Diputaziokoak *Mephisto* lanaren entrenamendu eta saioretan.

Azkenik baina ez azkena, eta etorkizunerako atea edota zubia izan dadineko esperantzaz, Bilboko Maskarada eta In Fragantiren artean sortutako abentura ekarriko dugu hona. Oscar Wilderen *Ernesto izatearen garrantzia* da bi talde eskarmentu handiko hauek bildu dituen erronka. Euskadiko XII. Topaketa Azpeitikoek 1.100.000 pezeta jarri ditu jokoan komedia zorrotz eta biragunez beterikoa aurrera ateratzeko. Galanta dema, izan dadila dotorea emaitza. □

GOENKALETIK BARRENA DATORREN TELEA

Modan daude klase guztietako kulebroi eta folletoiak han, hemen eta horko telebisioetan. ETBk ere «euskal kulebroia» sortu berri du. Bat gutxi izango zelakoan, bi jarri izan dizkigute eskura: *Goenkale* eta *Amaren etxean*. Biak dirudite Aitarene batean eginda, ziztu bizian bildurik. Itxura dute presazkoa.

Bata, inkluso, egunero filmatzen da egun horretako *aktualitate* pantailan jarri nahi eroan. Teknikoki ondorioa desastrosa da arras, baina teleak nora eramango gaituen asmatzeko bitarteko-tresna ederra dugu ahalegin horretan, izan ere. Bestaldetik ez dago zer esan handirik. Euskal umorea darabilte dorpe kasu askotan. Majo zenbaitutan, aldiz eta gaurko bizitzari heltzen diote sutsu eta fier.

Mito etxeakoak ari dira sortzen gure 625 lerroetan eta hori, akaso, igoal, agian, apika onerako, beharrezko eta ezinbesteko dugu. Halere, oraindik ere, ikusle gehienek *Tomates verdes fritos* eta *Thelma eta Louise* bezalako marabilak ikus ahal izateko pizten dute ETB.□

SOZIOLINGUISTIKA

KIKE AMONARRIZ

FUNTZIONARIOAK

646 omen dira eta 588 ez omen dira azterketetara azaldu.

Azterketei muzin egitea arazo ezin larriagoa da, funtzionario horiek arazoa ez dutela larrizat jo adierazten digulako.

Izan ere, funtzionariook lanpostua galdu edo mailaz jaisteko beldur izan balira, azterketak egin egingo baitzituzten eta denbora luzez euskarazko ikastaroetan ibili ondoren (lanorduetan, kobratuz eta batzuk ordezkoko eta guzti), azterketetara aurkeztu ez badira, aurrez, beren burua oso ondo babestuta sentitu dutelako izan baita.

Eta espero zuten bezala, ongi babestuak izan dira: hainbat komunikabide, alderdi ez-abertzale eta sindikatuk gurutzada antolatu dute «hizkuntz diskriminazioaren aurka», UAren bideari helduz eta beren buruak kontraesanetan jausteaz batere arduratu gabe:

- Hizkuntz perfilen dekretua eta euskararen legea kontsentsuatuak izan zirela ahaztu bide zaie.
- Alderdi batzuek euskara ez exigitzea eta kontratatu eta gero ikasgaraztea proposatu izan dute. Garbi agertu dute orain ordea, proposatutakoa praktikara eramateko batere borondaterik ez dutela.

- Hizkuntz normalizazioaren helburuaz ez dute hitz egiten, funtzionario horien eskubideez baizik.

- Ez dute azaldu, azterketetara aurkeztu ez diren horiek beren klaseekin (eta klaseen kostuarekin) zer egin duten.

Gobernu berriaren osaketari begira omen dago hainbat eta hainbat funtzionario gainera, «amnistia»ren bat izango ote den itxaropenez.

Lerrook idazterakoan, Hizkuntz Politikarako Idazkaritza Nagusiarekin eta Herri Arduralaritzaren Euskal Erakundearekin zer gertatuko den argitu gabe baldin badago ere, badirudi hizkuntz politikaren inguruan gobernu berriak hartu beharko duen lehen erabaki garrantzitsuenetako bat hauxe izango dela. Eta gauzak dauden bezala, neurriren bat hartu beharko du funtzionario hauekin, orain arteko plangintza guztia hankaz gora geratuko ez bada behintzat.

Etorkizunari begira, liskar honek arazoa beste planteamendu batean kokatu beharko luke. Garbi dago funtzionarioen ikasketa-prozesuak aurrera egitekotan (orain arte bere hizkuntz eskakizuna lortu duen multzoa, orokorrean administrazio-barruko multzorik motibatuen izan dela esan daiteke), ezinbestekoa izango da administrazio-barruko euskararen erabilpena areagotzea (hori baita helburua, eta horixe baita ikasketa-prozesua bultzatzea dezakeen motibaziorik nagusia).

Eta urrats hori ematekotan kargu politiko euskaldunen presentzia indartu egin beharko da, gobernu berriaren eraketaren ondorioz eta berehala datozkigun foru-aldundi eta udalen osaketan.

Beste alderdi batzuetara hedatzen ari den Uaren diskurtso erradikal eta antidemokratikoari aurre egin ahal izateko, beraz, epe ertaineko estrategiak indartu beharko genituzke. Estrategia horietan euskalduntze-plangintza motibazio-lanarekin, udal-barneko erabilera-plangintzekin eta herritarren erabilpena sustatzeko egitasmoekin uztartu beharko genituzke modu integral batean, ardatz osagarri horiei, orain artean baino garrantzi handiagoa emanaz. □

LAZARO CARRETER

Martxo-apirileko alean aipatzen genuen estatu espainiarrean baldintza guztiak ari zirela sortzen gaztelania ez ziren beste hizkuntzen aurkako eraso gogor bat gerta zedin. Xabier Kintanak *Euskaldunon Egunkaria*-n adierazten zuen bezala «ez da profeta handia izan behar gainera datorkigun gerraz konturatzeko».

Kontua ez da gaur goizekoa noski, baina esan liteke, hemen-dik aurrerakoak, orain arte ezagutu ditugunak baino gogor-ragoak izango direla. Badirudi erabiliko diren mezu eta argu-dioen artean honako hauek azalduko direla:

- espainiarrek estatu-barruan gaztelaniaz bizitzeko duten eskubidea eta zirkulazio librea (hizkuntz trabarik gabe) azpi-marratuko da.

- hizkuntz normalizazioen joera bortxatzaile, autoritario eta antidemokratikoa.

- gaztelaniaren legezko gailentasuna.

- ohizko topikoak: unibertsaltasuna, prozesuaren garesti-tasuna, politizazioa, etab.

Ezin gaitezke beraz, txikikeriatan galdu. Euskararen aldeko indar guztiak biltzea beti premiazkoa izan bada ere, are garran-tzitsuagoa gerta liteke hemendik aurrera.

Eraso guzti hauei aurre egiteko, euskalgintzak «eszenategi berria» eskatzen du. Ez dirudi ordea testuinguru politikoak horretan gehiegi lagunduko duenik (agian, euskalgintzaren «eszenategi berri» horrek izan beharko du testuinguru politi-koaren berrikuntzarako eragileetako bat).

AEKren «amebak», HPINen «diskriminazio zapaltzaileak», ETBk kirola euskaraz ematearen «totalitarismoa», eta horrela-koak, gero eta maizago entzungo ditugu.

Guzti honek hala ere badu alde positiborik: aurrera goa-zen seinale dira. «Errespetua guardatu zuten beldur ez ziraden artean» esan beharko genuke kasu honetan. □

UNIBERTSITATEA

Arte Ederretako ikasleek euskarazko lerroen alde burutu dituzten mobilizazioak direla medio, ageri-agerian geratu dira euskaldunok oraindik ere bizitza sozialaren hainbat esparrutan gure aukera linguistikoak gauzatzeko ditugun ezintasunak.

Pello Salaburuk berak salatu du arazoaren jatorri politikoa: Hezkuntza Saila. Konponbidea lortzeko, sail honen hizkuntz politika eta arduraduna aldatu beharra dauka hurrengo Jaurlaritzak.

Arazo honek, ordea, badu beste alderdi bat: hain zuzen ere, azken urte hauetan hasi da iristen unibertsitatera (eta bertatik lan-mundura ateratzen) euskaraz ikasitako ikasleen lehen multzo handia. Eta gero eta handiagoa izango da bestalde, irakas-kuntza arautuan euskal eredueta ibiliko den ikasle-kopurua.

Ikasle eta gazte horiei era guztietako zerbitzuak (irakaskuntza, medikuntza, administrazioa, merkataritza-zerbitzuak, aisialdia, erlijioa...) eskaintzen dizkien giza sektorea berriz heldua da, eta une honetan euskararen ezagupenik bajuena duen adin-multzoa.

Ez da aski beraz, hizkuntz plangintzak prestatzerakoan gaur egungo egoera hartzea kontuan, demografikoki hamar urtetan euskarazko eskaeraren gehikuntza oso handia izango baita eta beraz, honek, aurrikuspen-politika eskatzen baitu zerbitzu desberdinetan.

Garrantzitsua izango da sortzen ari den egoera linguistiko berria errendimentsioa sozialki azaltzea, gaurko zerbitzu eta egiturek egokitu eta moldatu beharra dutela azpimarratzea eta inplikatuak eman beharreko pausoak eman eta utzi beharreko lekuak utz ditzaten motibatzea. □

DEIADAR

Bayrouk zalantzarik gabe, mintzamolde berria ezarri du frantses politikarien artean hizkuntzen inguruan. Irisarrin «Ondare a ren Egunean» duela bi urte esandakoak ez zirela hitz

hutsak adierazi nahi izan zuen han jaurtikitako «hitza hitz» horrekin.

Egindakoak, kualitatiboki jauzi handia suposatzen du, orain arteko mespretxu eta zapalketa-giro gordinarekiko, kuantitatiboki eman diren urratsak oraindik ere minimoetara iristen ez badira ere.

Epe motz-ertainera ordea hizkuntz normalizazioari begira benetako jauzi kualitatiboa emango bada, ezinbestekoa izango da Deiar dar kolektiboak plazaratutako «Euskararen Agirian» zehazten diren minimoen inguruan eztabaidatu eta neurriak hartzea.□

NAFARROAN

Nafarroako Administrazio-Auzitegiak nafar erakundeek derrigorrez gaztelania erabili behar dutela eta eremu euskaldunetik kanpo euskara ez dela ofiziala adierazi berri du kale-ratutako sententzia baten arabera.

Iruñea beraz, euskararen ofizialtasunetik kanpo geratzen da «de facto». Atzerapauso berri bat Nafarroan hizkuntzari dago-kion lege-testuinguruan.□

UNESCOREN ALBISTARIA

Gurean erabat isilik pasa ohi den aldizkari interesgarri honen azken alea hizkuntzen ingurukoa da: «zenbat hitz hainbat kolore».

Hizkuntzen inguruan euskaraz gutxitan irakur daitezkeen bezalako artikulua aurki daitezke bertan, munduan zehar oso ezezagunak zaizkigun hainbat egoerei buruzko berri emanez.

Neuk idatziriko artikulua astun hauek irakurtzeko adina pazientzia izan duzuenok, seguru gustora irakurriko duzuela ale hori. Baita besteak ere!□

IBURUAK

AMAIA ITURBIDE
PAISAIA ETA MUSIKALITATEAK

PAISAIA ETA MUSIKALITATEAK

*Gelak eta zelaiak.
Aurkezpena*

AMAIA ITURBIDE

Leihorik duen gela batean idazten nago. Leihotik landa paisaia zizelkatu bat ikusten dut eta Lauaxeta datorkit gogora. Paisaia horretan barneratuz noan neurrian, paisaiaren azalaz ohartzen naiz. Urtaroen itxuraldaketen geruzez oratutako azala da eta Lizardik egiten dit harrera. Azal hau ñabarra ere bada. Baina zer esan nahi du ñabar hitzak? Kolore mota bat izateaz gain, konzeptu bat da, txirloratua eta zipriztindua, trikitixaren musika jostaria eta txistuaren aire grazioso, bezperaren sinboloa, malenkoliarena, alaitasun apala da, ihauteriarena, herrikoitasuna eta minberatasuna, begiratzeko modu bat, berdintasunean berritasunekoa. Dagoeneko nire egin dudan paisaia honetan paseiatzen nabilela, ur eta poesia

gareneko iturri batekin topo egiten dut eta Hölderlin-en itzal garbia nabaritu. Bide bazterreko erro sakonez eta belar-izpi silbestre eta freskoez jabetzen naiz, hots, bakoitzaren hizkuntzaren erraiez eta orijinaltasunaz eta Heidegger-en hatz koskoak sumatzen ditut sorbaldan. Haruntzago joanda, paisaiaren hondoan mendiak dakuskit, bat, bi, hiru... Bihotz lotuak diren mendiok *Gelak eta zelaiak* liburu honen azaleko irudiarenak berarenak dira. Eta guztien artean mendi bat, bihotz lotu eta indartsu bat nabarmentzen da: Beriain. Kuadro honen aukera pintura inpresionistaren bat natorrelako da, pintzelada txiki eta bizkorrez egina, munduaz dudan ikuspegia anitza edo plurala baita, estilo nabarrekoa eta txikitasunaren filosofian oinarritua. Horregatik, poeta erletzat dut, batetik han hemenka dabilelako denetatik dastatu nahirik eta usnaka, bestetik ezta egiten duelako, minetik egin ere eta hirugarrenez, bitartekaria delako. Bestaldetik, pintura gustokoa dudalako oinak lurrean dituen poeta-pintore libretzat dudala neure burua esana dut behin baino gehiagotan. Orain dela urte batzuk pintatu nuen kuadro txiki honetan arteaz dudan iritzia mamitzen da. Zer da artea niretzat? Esnatzea. *Gelak eta zelaiak* nahiz eta inpresio sakabanatuko poema-liburua eman eta izan, analogiaren bidetik lerroraturik paralelismoan eta simetrian oinarritzen da, poemen arteko elkarrizketarik sortuz. Eta horrela, bidaia emeak eta askatasun eremuak diren gelak eta zelaiak egokituz doaz nire gogoeten eta sentimenduen espazioan, hala nola amantalak eta mantelak.

Nire poemagintza orokorrari begira, ardatzik nagusienak bi dira: musika eta arkitektura poema eraikitzeke eta jasotzeko, barne erritmoa eta barne egitura irmatzeko. Artea ere ezinbestekoa zait. Horrela, «Egia bat daukat barruan» hasten den poema Eduardo Chillida eskultorea ren lanei buruzko nire irakurketa pertsonalaren eta egia hitzaren arteko elkarrizketa intimoa da. Konzeptu-blokeen eta sintaxi barnebildu baten ganean eraikita dago. Bestaldetik, Matisse-k burua lasaitzeko balio izango zuen artea nahi zuen, medizina arin-bigungarria eta besaulki ona bezalakoa. Ildo beretsutik, nik ere artearen helburuetako bat ongizatea sortzean eta besteenganatzean datzala uste dut eta horregatik «Eguraldi bat izango litzatekeen /

poema bat egin nahi nuke» diot. Ikuspegi orokor honi jarraikiz, egia dela nire bizilaguna baieztatuko dut. Hala izanik, *Gelak eta zelaiak* zinez eta minez idatzitako poema-liburua da, egia pintatu nahi izan dudalako hitzen bidez, egia gihar gorrikoa, horregatik du liburu honek diario-kutsua, aitormenezkoa. Era berean badago ere zerbait sublimea, zerbait salbatu nahia, mistika bat, disziplina bat. Egiten dudan poesia esperientziaren poesia da, bide lirikotik eta sinbolismotik abiatua. Sinbolismoa presentzia duen hizkera da, kolore berdeak presentzia duen bezala, lurra badagoenaren anuntzioa baitakar. Poemagintza orok legez nire poemagintzak hiru estazio ditu: abiapuntua, bidea eta helmuga edo ortzemuga. Lehenari dagokionez, lekukotasuna, tokian tokikotasuna, intimoa dena maite dut. Badakit nongoa naizen, Euskal Herriko toki anitzetakoak: Bilbao, Arbizu, Getxo. Bidea bilakaera dut, belauntzi-abiada sinplean doana. Eta ortzemuga asmo unibertsala besarkatzea.

Itzulbidea eta *Gelak eta zelaiak* konparatzerakoan, azken hau besteren aldean musikalago, deskriptiboago eta azken honetan hitza irudia baino garrantzitsuagoa dela esan zuen Felipe Juaristik eta ados nago.

Poeta baten izena ere ekarri nahi nuke: Juan Maria Lekuona, sentimendu batzuk konpartitzen ditugulako: ahozko literaturarenganako atxikimendua, keinugintza, mitoaren estetika, etxekoitasunaren oihartzuna, sinbolismoa eta artea edo atabikoa eta modernismoa...

Ez nuke amaitu nahi San Juan de la Cruz aipatu gabe, mendira zihoan poeta mistikoa baina ez loreak biltzera; nik ere pentsatzen baitut bizitza loreak biltzea baino gehiago ereitea dela.

TOLOSA HIRIBIDEA, 103-1.C
TEL.(943) 21 8092
FAX (943) 21 8207
20009 DONOSTIA

